

40 jaar

KV

jaargang 2003
nummer 4

eenenveertigste jaargang
december/januari/februari
driemaandelijks tijdschrift
onder de auspiciën van de
Vlaamse provincies
Afgifttekantoor: Gent
Erkeningsnummer: P3A8116

6.20 EUR

Abdijmuseum Ten Duinen

1138

5 414306 172104 11030 >

Inhoudsopgave

Abdijmuseum Ten Duinen 1138

Harry van Royen

- 3 Het **museumgebouw** en de **site**
- 5 *Het Vlaams-Nederlands Cisterciënzercharter (VNC)*
- 6 **Het museum**
- 15 *Pieter Pourbus – het beeld van de abdij*
- 20 *Een dag in het leven van Joke*
- 24 De **museumcollectie**
- 25 *Museumjaarboek met internationale roeping – Novi Monasterii*
- 26 **Naar Brugge**
- 30 De **site**
- 36 De **museumomgeving**
- 38 **Zilvercollectie** Maldague
- 41 *De Familiares de Dunis vzw, de Vriendenvereniging van Ten Duinen 1138*

Met de steun van de
Vlaamse regering

Kostprijs van een abonnement

Een abonnement biedt
4 themanummers en
4x OKV-TENTO,
met Museumkaart.
U kunt zich abonneren door stor-
ting van
24 Euro (zonder opbergband)
of 34 Euro (met opbergband)
op rek.nr. 448-0007361-87
van Openbaar Kunstbezit
in Vlaanderen, Antwerpen.
Vanuit Nederland:
25,5 Euro (zonder opbergband)
of 37,98 Euro (met opbergband)
uitsluitend op gironummer 135.20
van Openbaar Kunstbezit
in Vlaanderen, Antwerpen.
Een abonnement kan elk moment
ingaan.

Vormgeving

Rob Buytaert
Annemie Vandezande

Coördinatie en eind- redactie

Mark Vanvaeck

Productie

Peter Wouters

Abonnementendienst

Gerrie Coomans
03/224.15.30

Druk

Drukkerij Die Keure, Brugge

Pre-press

Grafisch Buro Geert Lefevre

Correctie

Hans Devisscher

Copyright OKV

Niets uit deze uitgave mag wor-
den veelelvoudigd en/of open-
baar gemaakt door middel van
druk, fotokopie, microfilm of op
welke andere wijze ook zonder
voorgaande toestemming van de
uitgever.

ISSN 1373-4873
2003/7892/15

Lid van de Unie
van de Uitgevers van
de Periodieke Pers

Het museumgebouw en de site

Het Abdijmuseum Ten Duinen 1138 staat op de plaats van het vroegere neerhof van de cisterciënzerabdij Ten Duinen. Omstreeks 1107 vestigde de kluizenaar Ligerius zich in de nabijgelegen duinen. De groep die zich rond hem verzamelde, diende georganiseerd te worden. Omstreeks 1122 zou de groep als monnikengemeenschap zijn gaan leven naar de regel van Benedictus volgens de hervorming van Savigny, evenwel zonder tot die Orde toe te treden. In 1128 kreeg de gemeenschap zijn eerste schenking van de graaf van Vlaanderen. Het monastieke verhaal kon dan goed en wel beginnen. De gemeenschap zocht onder leiding van Fulco, monnik afkomstig van de abdij van Fontmorigny, een hervormde benedictijnerabdij volgens het model van Savigny, verder naar een zinvolle monastieke regel en vond die bij de Orde van Cîteaux. In 1138 kwam van de abdij van Clairvaux een nieuwe abt toe, die de overgang naar de nieuwe Orde bezegelde. Als dochter van Clairvaux werd de abdij van Onze-Lieve-Vrouw ten

Duinen de eerste mannelijke cisterciënzerabdij van het graafschap Vlaanderen. Aan het actieve abdijverhaal op de huidige site kwam in 1578 een einde. Het protestantse kasselrijbestuur van Veurne confisqueerde niet alleen alle religieuze bezittingen, maar beval ook de onmiddellijke afbraak. De interessantste bouwmaterialen als dakpannen, leien, hout, glas-in-loodramen en de loden waterleidingsbuizen werden het eerst ontmanteld. Wanneer de rooms-katholieke reconquista afgerond was, bleef er alleen nog een steenklamp over. De stenen werden in de loop van de zeventiende eeuw door de monniken verder te gelde gemaakt of zelf gebruikt. Wanneer omstreeks 1700 de wandelende duin Hoge Blekker zich boven de site bevond, was het einde definitief.

Zicht op de site.
*Foto L.J. Derenette,
PhotoGraphicArt*

**Vooranzicht Abdijmuseum.
Om het oude museum-
gebouw aantrekkelijker te
maken, werd er een
glazen gevel voorgezet.**

Foto Lea Van den Wijngaart

Pas in 1949 komt de Duinenabdij letterlijk terug boven zand. De aandacht en de toeristische toeloop vragen een verderzetting van de opgravingen. De archeologische vondsten dienen ook ter plaatse bewaard en tentoongesteld te kunnen worden. De ontsluiting van de wijk Maertenoom zou hier perfect in passen, evenals het halfeeuwfeest van de badplaatsen Koksijde-Bad en Sint-Idesbald. In 1954 werd ter gelegenheid van deze viering een grootse toeristische tentoonstelling georganiseerd. In het zomerseizoen werden tussen de heropgerichte Zuid-Abdijmolen en de Zeedijk, langsheen de net aangelegde wegen, paviljoenen en loodsen neergezet. De belangrijkste attractiepool was de deels opgegraven abdijkerk. Tegelijkertijd konden de bezoekers eveneens het gelijkvloers van het in aanbouw zijnde museum bezoeken. De belangrijkste vondsten van de opgravingen tussen 1949 en 1953 werden er tentoongesteld. De volgende jaren werd het museumgebouw verder uitgebreid. In de jaren zestig kwam er nog een vergroting, maar de initiële plannen voor een abdijreconstructie met een centrale pandgang werden opgeborgen.

Het museum en de site bleven verder teren op de gouden jaren vijftig en zestig. In de jaren zeventig en tachtig werden de eerste restauraties van de ruïnes uitgevoerd. Eind jaren tachtig werd een deel van het oorspronkelijk archeologisch onderzoek gerevalueerd. De bouwgeschiedenis van het abtskwartier werd op een gedegen wetenschappelijke wijze geanalyseerd. In 1993 kon de thematentoonstelling rond het latrinair gebeuren nog rekenen op een massale belangstelling, maar dit kon het tij van de langzame aftakeling van site en de totale veroudering van de museumopstelling niet keren. Met het Nationaal Visserijmuseum in Oostduinkerke en plannen voor een natuureducatief centrum in De Panne was het duidelijk dat flora en fauna van de Westkust op andere sites beter tot hun recht kwamen. Verdere specialisatie in het basisgegeven van de site drong zich op. In 1998 gaf het gemeentebestuur het Nieuwpoortse erfgoedprojectbureau *Monument in Ontwikkeling* de opdracht om zowel de ruïnes als het museum te revaloriseren.

Hierbij was het de duidelijke bedoeling om zowel traditionele als moderne presentatietechnieken te gebruiken. Wandteksten worden dan ook verlucht met algemene iconografie over het monnikenleven, aangevuld met archeologica in tentoonstellingskasten en touch-screens met bijkomende informatie. Filmbeelden en hands-on, samen met auditieve informatiedragers dragen bij tot de attractiviteit van de site. Alle informatie wordt naast het Nederlands in het Frans, Duits en Engels gebracht.

In 2002 werden de verbouwingswerken aan het oude museumgebouw opgestart. Het totaalproject van het erfgoedprojectbureau *Monument in Ontwikkeling* werd in realiteit gebracht en op 6 juni 2003 voor het publiek geopend. Het oude gebouw bleef staan, maar werd drastisch heringericht en uitgebreid. Een nieuw bezoekerscentrum fungeert als onafhankelijke ontvangstruimte met toeristische informatie over de IJzervalley in de Franse en de Vlaamse Westhoek. Het is tegelijkertijd een sas naar het eigenlijke museum en naar het park met de blootgelegde funderingen van de vroegere abdij. Een aantal nutsvoorzieningen voor de bezoekers en het technisch beheer van de archeologische site zijn er in de kelders ondergebracht.

Koning Boudewijn en prins Filip bezochten de site op 8 juli 1971.

Collectie D. Calliau

Het Vlaams-Nederlands Cisterciënzercharter (VNC)

Op 11 mei 2002 werd te Sint-Niklaas de Stichting Vlaams-Nederlands Cisterciënzercharter vzw (VNC) opgericht door acht vertegenwoordigers van cisterciënzererfgoed in Vlaanderen en Nederland: uit Koksijde (Ten Duinen), Lissewege (Ter Doest), Sint-Niklaas (Boudelo), Sint-Katelijne-Waver (Roosendaal), Hulst (Refuge Ten Duinen), Loosduinen (Loosduinen) en Aduard (Aduard).

Binnen het ruimere kader van het Charte Européenne des Abbayes et Sites Cisterciens wil dit Vlaams-Nederlands netwerk van beheerders van cisterciënzererfgoed, zowel roerend als onroerend, historisch als hedendaags, samenwerking en verder onderzoek stimuleren. Via een halfjaarlijkse overlegvergadering kunnen ervaringen op alle terreinen worden uitgewisseld.

De stichting werd voorbereid vanuit het Abdijmuseum Ten Duinen 1138, dat ook als secretariaat fungeert. Informatie kan bekomen worden via: Vlaams-Nederlands Cisterciënzercharter (VNC), p.a. Koninklijke Prinslaan 8, B-8670 Koksijde.

Het logo van het Europees Charter van Cisterciënzer abdijen en -sites wordt ook als logo voor het Vlaams-Nederlands Cisterciënzercharter gebruikt.

Het museum

Het nieuwe abdijmuseum focust nu volledig op het thema van de geschiedenis van de Orde van Cîteaux in de Middeleeuwen. Hierbij komen zowel algemene informatie als details over de Orde in de Lage Landen en in de specifieke abdijsite Ten Duinen aan de orde.

Als het ware via een sas die als teletijdmachine dienst doet, komt men in de Middeleeuwen. Een tempelier maant de bezoekers aan door te lopen. Deze brave jongen legt de link naar de strijdlustige bekeringsdrift van de elfde-twaalfde eeuw en alvast naar de cisterciënzerabt Bernard van Clairvaux, die de leefregel van de Tempeliers in de twaalfde eeuw naar cisterciënzerbeeld uitschreef. In de vroege veertiende eeuw fnuikten de paus en de Franse koning Filips de Schone deze militaire monnikenorde. Wat restte van de Tempeliers werd in het Iberisch schiereiland opgenomen in de militaire cisterciënzerorde van Calatrava. De Middeleeuwen worden kort geduid volgens de drie standen, met daar bovenop ook aandacht voor de vierde stand, de vrouw en het kind in deze woelige periode. Aangezien de derde stand ook een amalgaam is, worden de belangrijke delen afzonderlijk geduid.

De clerus had als stand een belangrijke plaats in de middeleeuwse samenleving. Het onderscheid tussen reguliere en seculiere geestelijkheid wordt dan ook geïllustreerd in de eerstvolgende ruimte. In de vitrine wordt de eenvoud van de regulieren geconfronteerd met de rijkdom en pracht van de seculiere kerkgewaden. Een bijzondere plaats wordt ingenomen door het zeventiende-eeuwse monnikenkapje van de Zalige abt Idesbald. Toen hij in 1625 voor de derde keer ongeschonden werd opgegraven om getoond te worden aan aartshertogin Isabella, werd hij volgens de toenmalige abdijmode herkleed in het zwart. De oorspronkelijke kleur van de Orde is natuurlijk wit, een teken van armoede, onthechting van de aardse wereld en een duidelijk statement tegen het zwart van de benedictijnen en hun zwakke interpretatie van de regel van Benedictus. Deze regel voor het monastiek leven stelt duidelijk een evenwicht in tussen bidden, werken en rust. Wanneer de Orde van Cîteaux in 1098 start in de buurt van Dijon, wil men in armoede aan zijn godsvrucht werken. Tienden, slaven en andere inkomsten die niet via eigen handenarbeid verworven werden, dienden gebannen. De monniken bewerken dan ook het land. De Orde, die in 1098 aarzelend van start gaat, kent na 1113 een steeds grotere bloei. De intrede van Bernard van Fontaine is daar na 1115 niet vreemd aan. Op familiegrond kon hij toen de abdij van Cîteaux stichten en dankzij zijn afkomst, gelieerd aan het hertogelijk huis van Bourgondië, groeit het aantal dochterstichtingen van Clairvaux zienderogen.

Abt C. De Handt, prachtlievende en gemijterde abt (1495-1509).
Collectie KMSK Antwerpen inv. 256

Bernard van Fontaine (1090-1153), eerste abt van Clairvaux.
Bib. Nat., Ms. Paris, fr. 916, P 13

Ainz sceuent
 maintes choses
 et si ne seroignoi-
 sent. Ilz regar-
 dent et pensent
 les deffaultes

lui leur cuer ne leur pensee .
 Combien que le cuer soit lepre-
 lieux ou il doit habiter par grace
 Et pour ce les choses mondaines
 et terriennes se remettent arrie-
 res et retourneray a mon cuer en
 regardant la dicte et la nobleste

De Duinenabdij wordt in 1138 een dochter van Clairvaux. In 1174 krijgt de Duinenabdij een eigen dochterstichting, de abdij Ter Doest te Lissewege, die vanaf 1175 bezet wordt. De andere cisterciënzerabdij langs de Vlaamse kust, te Clairmarais bij Sint-Omaars, is een rechtstreekse dochter van Clairvaux. De eerste abt en monniken worden in 1140 door Bernard van Clairvaux naar de moerasstreek bij het grafelijk kasteel van Rihoult gestuurd. Andere nieuwe stichtingen en overnames volgden. In 1147 werd de Orde van Savigny geïntegreerd in de Orde van Cîteaux. Deze rijkheid aan stichtingen doorheen Europa, met in totaal een 650 mannelijke sites en meer dan duizend monialensites, wordt op een Europese wandkaart getoond. Een selectie van 248 contactpunten laat Europa en vooral België zwaar oplichten. Waar in de rest van Europa slechts een monialenabdij getoond wordt, namelijk Belval in Noord-Frankrijk, worden in België alle sites van mannen- en vrouwenabdiën van de Orde van Cîteaux weergegeven, evenals die van de hedendaagse levende gemeenschappen van cisterciënzers van de gewone observantie, cisterciënzers van de strikte observantie (trappisten), de bernardinnen (van Oudenaarde) en de cisterciënzerinnen van de Bijloke.

De gebouwen van de cisterciënzer abdij van Villers stralen sereniteit uit. De kerk werd ontworpen door dezelfde lekenbroeder die ook de bouw van de abdijkerk van Ten Duinen opstartte.

Foto's H. Gaud

Cisterciënzererfgoed in de Lage Landen

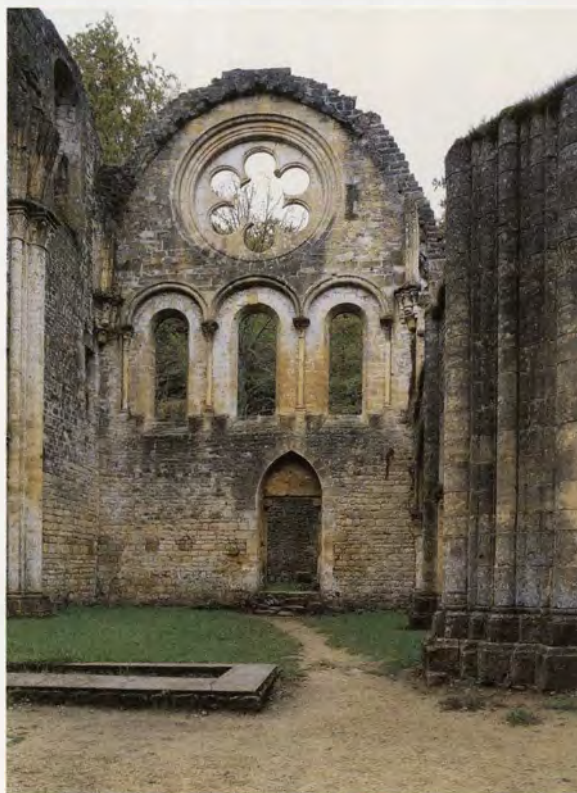
De 12de-13de eeuwse groei van de cisterciënzerstichtingen in de Lage Landen werd in de 14de eeuw gestopt door de gewijzigde socio-economische en culturele omstandigheden. De groei van de stedelijke economie, de gevolgen van de pest en de opkomst van de stedelijke bedelorden (franciscanen en dominicanen) waren goed voor de verkoop van de landbouwproducten, maar deden het aantal roeping tanen en de schenkingen opdrogen. Nieuwe stichtingen werden dan ook hoogst uitzonderlijk. Een van de uitzonderingen betrof de stichting van de Sint-Salvatorabdij in Antwerpen door handelaar Pieter Pot in 1446.

De mannenstichtingen van de eerste eeuwen van de Orde volgden in heel Europa het Bernardijnse bouwmodel en zijn daardoor gestandaardiseerde structuren die overal herkenbaar zijn. Lokale omstandigheden konden zorgen voor kleine aanpassingen, evenwel zonder die herkenbaarheid te schaden. De meeste mannenstichtingen bleven op het platteland en werden pas na 1796 zwaar geteisterd door de afbraak na de confiscatie door de Franse staat. Afhankelijk van de verkoop van alle bouwmaterialen bleven er nog min of meer imposante ruïnes over. De site van Villers (Waals-Brabant) spant op dat vlak de kroon, gevolgd door de minder bekende ruïnes van Aulne (Henegouwen). De ruïnes van Orval (Luxemburg) zijn beperkter in omvang, maar hebben veel bijval doordat net naast de oude site de nieuwe abdij gebouwd werd.

Als gevolg van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) werd vooral in het graafschap Vlaanderen de stadsvlucht gestimuleerd. Niet alleen de cisterciënzermonialen zochten de bescherming van de stadsmuren, ook de monniken volgden dat voorbeeld. Op die manier ontstond er een concentratie van cisterciënzerabdiën in steden als Brugge en Gent. De abdijsites op het platteland werden veelal afgebroken in de loop van de 17de eeuw of gereduceerd tot een "hof van plaisance", zoals de monialenabdij van Oosteeklo. In de Noordelijke Nederlanden werden de bouwmaterialen van de cisterciënzerabdijsites deskundig gerecupereerd. Enkel het gebouw, nuttig voor de protestantse eredienst, werd behouden. Van de abdij van Aduard werd zo de ziekenzaal gered als protestantse gebedstempel, waar de abdijskerk van de monialen van Loosduinen integraal door de protestanten werd herbruikt.

De Abdij Ten Duinen volgt het Bernardijns model bijna integraal. De 14de eeuwse aanpassingen zijn niet uitzonderlijk. Vanaf de 13de eeuw werden in vele cisterciënzer abdiën die het zich financieel konden veroorloven Bernardijnse elementen aangepast en worden verfijndere bouwelementen geïntroduceerd. De narthex, de Maeskapellen en het lavatorium behoren tot de bouwkundige verfijningen van het basiscomplex (kerk en pand). De grote bouwkundige verrassing van de Abdij Ten Duinen zit in de lengte en breedte van de lekenbroedersgang. Niet elke cisterciënzerabdij had immers een lekenbroedersgang. De toch ook niet kleine cisterciënzerabdij van Fountains, waar een vergelijkbaar aantal lekenbroeders aan verbonden was in de 12de eeuw, had er helemaal geen. De lekenbroeders dienden langs buiten naar de kerk te gaan. In andere abdiën is die gang effectief een lange en smalle gang. In Ten Duinen kan men effectief van een straat spreken. Doel was uiteraard om op de belangrijke kerkelijke feestdagen, wanneer de meeste lekenbroeders in de abdij dienden aanwezig te zijn, de meer dan 200 lekenbroeders snel en vlot van hun refter of slaapzaal naar de kerk te loodsen.

Met de translatie (verhuis) naar Brugge in 1627 was er voor de duinheren geen reden meer om hun oude abdij te herbouwen. Nadat de steenklamp te gelde was gemaakt, zorgde het zand van de Hoge Blekker voor een zacht toedekken van de funderingsresten. De deels opgegraven site toont in essentie het Bernardijns abdiemodel. De samenhang van de indeling kan via het grondplan dan ook perfect geduid worden. Men weet perfect hoe de structuur verder loopt, aangezien de kloosterstructuur steeds integraal zichtbaar blijft. Met deze kennis kan men daarna niet meer verloren lopen in de kern van een andere cisterciënzer-site.

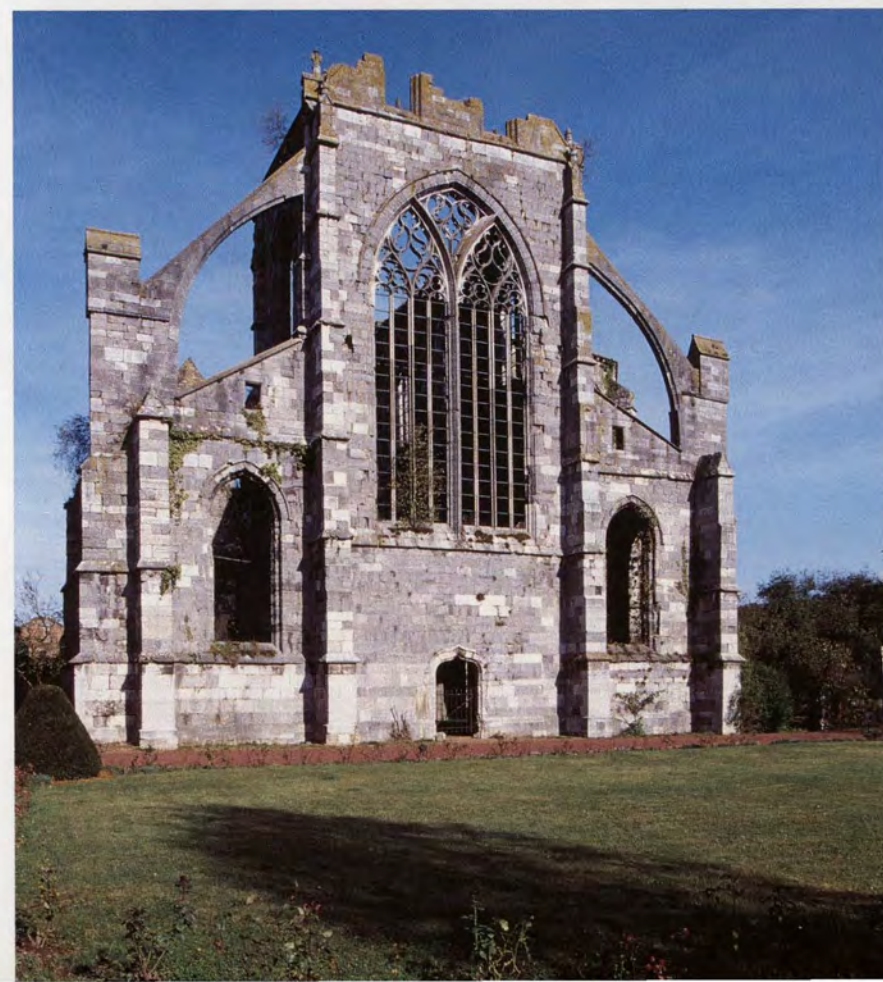

De abdij van Orval (Luxemburg) werd in 1132 de eerste cisterciënzerstichting in de Lage Landen. In 1796 opgedoekt, werd ze vanaf 1926 heropgebouwd. De restanten van het pand en de kerk vormen er een oase van rust en stilte.

Foto's H. Gaud.

De abdij van Aulne (Henegouwen) werd in 1147 gesticht. De abdij werd geregeld slachtoffer van de Franse annexatiedrang tijdens het Ancien Régime. In 1796 viel het doek finaal.
Foto's H. Gaud.

De meeste cisterciënzerabdijen in België behoren tot de affiliatie van Clairvaux. De verering van Sint-Bernard is dan ook op verschillende plaatsen levendig gebleven.

Hoe seer in de hoogste deughden
staegh Bernardus uyt hier scheen
Die vervult van 't hemels vreughden,
In Godts liefdesbrandt verdween.

Die hier een hoogh beschouwen
staegh tot Godt stont opgherecht,
Met en al te vast vertrouwen
was altijd aen hem ghehecht.

Die hem in sijn beldt omvanghen
wonderlijk heeft in dit dal
in sijn armen hem ontfanghen
in het clooster van Orval.

Hoe was oock sijn hert ghehanghen
Naer de schoonheydt van de Maeght
Die gheheel hem had bevanghen
hem soo seer die had behaeght.

Die hij nacht en dach oock diende
met een hert altijd bereyt
meer en meer altijd beminde
met een nieuwe viericheydt.

Hoe was ook tot hem gheneghen,
tot sijn groet de Maeght ghekeert,
als sij hem van harentweghen
met haer weer-groet heeft vereert.

Hem als haren soon haer borsten
heeft Maria oock ghejont
waer haer lief'hem dê naer dorsten
die sijn hert soo had doorwont.

Sijnen mondt van honick vloeide,
vol was hij van soeticheydt
die de zielen hier besproeide
broght tot alle heylicheydt.

Wercken hij groot boven maten
in sijn leven heeft ghevrocht
die allom op volle straten
met hem de ghesontheydt broght.

Wilt, Bernarde, oock verwerven
ons ghesontheydt van den Heer
maer, om 't eeuwich goedt te erven
heyscht die van de ziel ons meer.

(Antwerpen, 1645)

VICTORIA SVI MAXIMA FAC NECESSITATE VIRIVTEM

[Large block of Latin text in a decorative frame]

[Latin text in a smaller, ornate cartouche]

Pieter Pourbus – het beeld van de abdij

Dankzij het grondplan dat de Brugse schilder-landmeter-cartograaf Pieter Pourbus (1523/24–1584) in 1563 opmaakte en het schilderij van de Duinenabdij dat hij in 1580 aan abt Vanden Berghe overhandigde, kennen we de indeling van de abdij en hebben we een beeld van hoe de abdij er driedimensionaal heeft uitgezien, geconterfeijt naer 't leven zoo 't gestaen onde gelegen heeft geweest. De Koksijdse kopie maakt een wezenlijk onderdeel uit van de duiding van de site.

Refterreconstructie.
Foto L. Van den Wijngaert

De Koksijdse kopie van het schilderij van Pieter Pourbus wordt geconfronteerd met de nieuwe maquette van abdijkerk, pand, abtskwartier en klein pand en ziekenzaal. Ook de nieuwe keuken uit de vijftiende eeuw werd mee opgenomen. Aan de hand van een van de touch-screens kan men een aantal activiteiten van de monniken linken aan een aantal ruimten. Er wordt ook even stilgestaan bij de kledij van de monniken en de lekenbroeders. Deze laatste categorie werd overgenomen van de kartuizers. Lekenbroeders legden eveneens monastieke geloften af, maar waren geen volwaardige monnik. Zij dienden vooral lichamelijke arbeid te verrichten en slechts een beperkt aantal gebeden (van buiten) te kennen. In de eerste eeuwen van de ordegeschiedenis was er een duidelijk onderscheidings-teken tussen monniken en lekenbroeders. Waar monniken zeven keer per jaar de baard en de tonsuur moesten scheren, dienden lekenbroeders enkel hun baard te fatsoeneren.

Het dagritme was in een abdij totaal anders dan buiten de muren. Op 14 september startte de winterperiode, die pas met Pasen werd beëindigd. In deze periode werd wel meer geslapen dan in de zomermaanden, maar het was tevens een vastenperiode waarin maar een maal per dag gegeten werd. Volgens de regel mocht het vegetarisch voedsel ook enkel gekookt worden in water, waar het in de zomer in melk mocht gebeuren. In de zomer werden er twee maaltijden opgediend.

Schilderij van de Duinenabdij, 1580, door Pieter Pourbus.
Brugge, Stedelijke Musea, inv. O. 1534

“Proevende” benedictijner keldermeester.
Londen, British Library, Soane 4235 f° 44v

Vanaf de dertiende eeuw kwamen er steeds meer pitanties voor. Door schenkingen kreeg de abdij eieren en haring. De eigen koeien zorgden niet alleen voor melk, maar daar kon ook kaas van gemaakt worden. In de Duinenabdij werd als pitantie vooral vis gegeven bij sommige maaltijden. Door de nabijheid van de zee, en de eigen vissersboten te Nieuwpoort, kon de gemeenschap zelf zijn vegetarisch dieet aanvullen. Enkel de monniken met refter- of kerkdienst hadden recht op een mixt, een ontbijt van brood met bier. De refterreconstructie geeft een veelheid aan achtergrondinformatie. Er was geen rechtstreeks contact tussen de keuken en de refter van de koormonniken. Hun eten en drinken werd aangereikt via een draailuik in de scheidingmuur tussen keuken en refter. Elke monnik had recht op twee porties groenten, brood en drank van de streek. Enkel brood en water krijgen, en dan ook nog op de grond moeten eten, was een zware straf.

Naast het bidden, zeven specifieke gebedsdiensten en een hoogmis, werden de discipline en de zaken waarover de gemeenschap diende geraadpleegd te worden, behandeld in de kapittelzaal. Aangezien de hiërarchie binnen een abdijgemeenschap voor een buitenstaander onbestaande is, werd dit verduidelijkt door een aantal specifieke attributen. De monniken dragen immers geen speciale kleding indien ze een hoger ambt binnen de gemeenschap uitoefenen. De abt draagt bij speciale gebeurtenissen een kruis. De prior heeft als verantwoordelijke voor de interne discipline het recht om een korte stok te hebben. De keldermeester is, als verantwoordelijke voor het economisch beheer van de bezittingen en de voorraden, uiteraard toegerust met een sleutelbos. De uithofmeester heeft een blanco blad om de opbrengsten van zijn uithof op te kunnen noteren. De novice dient de psalmen te leren, en heeft dus een vel beschreven met een psalm. Alle monniken bezitten een mes, het enige dat ze naast hun koord omgorden. Wanneer ze gaan slapen, dienen ze hun mes wel af te doen om nachtelijke ongelukken te voorkomen. De lekenbroeder beschikt over een paar houten klompen. Monniken werden geacht om hun zonden spontaan op de kapittelvergadering op te biechten. Indien zij een maximale vergeving wilden afsmeaken, konden zij zich prosterner. Net als bij hun wijding gooiden ze zich op de grond, met hun armen gespreid en hun gezicht naar de grond, net voor de abt. Als boetedoening kon men zich ook prosterner voor de ingang van de kapittelzaal of de kerk, waarbij de broeders dan geacht werden om over de boeteling heen te lopen.

A. De But, monnik van Ten Duinen, schrijver van het Rapiarium met een voorstelling van de abdij in de 15de eeuw.

Brussel, Koninklijke Bibliotheek, Ms 7978-79, f° 5r.

Dodenmis voor een overleden cisterciënzer monnik van de Antwerpse Pieter Pot abdij.

Collectie Museum Vleeshuis, Antwerpen

446 D. EDMUNDUS VANDEN CRUYCE. SAC.
 446 D. BARTHOLOMEUS MARTINI. SAC.
 450 D. CAROLUS MIDDELTON. SAC.
 450 **R.D. CHRISTOPHORUS BUTKEN.** 12. PREL.
 453 D. GUILLIELMUS FAVARGEN. SAC. LABBAS.
 454 **R.D. PETRUS SPERS.** 13. PREL.
 458 D. BERNARDUS PAUWENS. SAC.
 458 D. IACOBUS SEGERS. PRIOR.
 461 D. ROBERTUS BOYMERS. CONVIC. 14. PRE. 2. DE.
 468 **R.D. BENEDICTUS BLOMMARTIS.** VETER. MULLIS. ADEP.
 469 **R.D. GASPER IONGELINCKX.**
 470 D. BENEDICTUS DEVRIESE. SUP.
 471 D. BERNARDUS HEYNS. IMPR. SA. PRIOR. PROC.
 472 D. ADRIANUS UYTENECKHOUT
 474 D. MALACHIAS SEGAERDT. SAC.
 474 D. GREGORIUS VESPOUWEN. SAC. PROGET. SUPR.
 475 DIUSTUS IACOBUS ABHEMSEL. RODE.
 476 D. BENEDICTUS WEERTS. SAC. PROVISOR.
 479 D. EDMUNDUS WILLEMSSENS.
 472 D. HENRICUS TKINT. SAC.

1447
 1470 F. IACOBUS DE WAEL.
 1470 F. BARTHOLOMEUS POT.
 1480 F. IOANNES DE GOETSELE.
 1484 F. WALTERUS STYNENS.
 1489 F. THEODORUS BAKEN.
 1495 F. NICOLAUS WILHELMII.
 1505 F. IOANNES SOETAERT.
 1508 F. WILHELMUS DE TENTORIO.
 1513 F. PAULUS SPIKER
 1516 F. IACOBUS NUYTS
 1519 F. IACOBUS BOTS
 1521 F. HENRICUS HOOT.
 1523 F. ADRIANUS ROGHMANS.
 1525 F. GERARDUS DE STRAÏE.
 1527 F. WILHELMUS MICHAELIS.
 1534 F. GODEFRIDUS STAES. NOVICIUS
 1534 F. IOANNES PETRI.
 1537 F. ARNOLDUS ONDERDENWYE
 1539 F. MATHIAS SIMONIS.
 1540 F. HERARDUS COSTERS.

1557 F. IACOBUS BRICTY.
 1557 F. IOANNES SPECKX.
 1561 F. NICOLAUS VAN ABEELE.
 1561 F. MELCHIOR NOTENS.
 1562 F. IOANNES LOENHOUT.
 1580 F. IOANNES SMIT.
 1583 F. ADRIANUS WYNTS.
 1600
 1610 F. FRANCISCUS MINFROY.
 1635 F. IUDOCUS MERTENS.
 1647 F. BERNARDUS STERCK.
 1652 F. PETRUS SANTERE.
 1654 F. PHILIPPUS DEFORMANOGH.
 1654 F. GERARDUS DE CONICK.
 1666 F. IOES BAPTA VAN HEILEN.
 1668 F. ROMANUS BOGHE.
 1668 F. PETRUS DIERICKSEN. DONAT.
 1672 F. AMBROSIUS FRANCKEN.
 1676 F. GUELLMUS VAN KERCKHOFF.
 1679 F. PAULUS OCKAERT.
 1681 F. HATEBRANDUS SEBETUCH.

De abdij heeft een internationale uitstraling. De gewijzigde staatsrechtelijke indeling van West-Europa heeft er immers voor gezorgd dat de sporen van het vroegere abdijsdomein verspreid liggen over Frankrijk, België en Nederland. Zij geven dan ook een beeld van het oude graafschap Vlaanderen, met uithoven van in de buurt van Duinkerke tot net boven Hulst. Boven de Honte of Westerschelde lag enkel nog het uithof Coolhoff op het eiland Schouwen-Duiveland in het graafschap Zeeland. In totaal was dit goed voor meer dan 10.000 hectare grond. Daarbovenop had de abdij ook nog bezittingen in Engeland, met name op het eiland Sheppey in het graafschap Kent. In de meeste uithoven en stedelijke vluchthuizen of refuges werd de dienst verzekerd door lekenbroeders. Een normale werkbezetting van een uithof bestond uit zestien lekenbroeders. De meeste lekenbroeders dienden vóór 1300 enkel voor de grote kerkelijke feesten van Kerstmis, Pasen en Pinksteren naar de abdij te komen. Naast de misdiensten werden ze geacht om het sermoen van de abt te aanhoren in de pandgang voor de kapittelzaal van de koormonniken. Pas tussen 1300 en 1500 verbeterde het statuut van de lekenbroeder. De uithoven werden verpacht en de nog aanwezige lekenbroeders bleven ofwel in de abdij of hielpen de monniken die het beheer van een exploitatiezetel moesten verzekeren als opziener. De lekenbroeders die in de abdij bleven, kregen ook een tonsuur, mochten ook in het koor van de monniken zitten en in dezelfde refter eten.

De verschuiving van eigen beheer naar verpachting zette omstreeks 1300 wel kwaad bloed bij de overblijvende lekenbroeders. De meesten dienden terug te keren naar de abdij, waar het leven strenger en strikter was dan op de uithoven. Doordat de Duinenabdij nog de mogelijkheid had om monniken en lekenbroeders naar het verre Zande in Zeeuws-Vlaanderen te sturen, lijkt het nooit tot zware problemen geleid te hebben. De Duinendochter Ter Doest, die al vroeger haar verafgelegen uithoven in het graafschap Holland verpachtte, had daar wel meer problemen mee. De roemruchte Willem van Saeftinghe leidde er een lekenbroedersopstand tegen de koormonniken en diende dat met excommunicatie te bekopen.

De verpachtingen leverden dan wel vaste inkomsten op, maar daarnaast werden de abdijen vanaf de veertiende eeuw in Zeeuws-Vlaanderen geregeld geconfronteerd met de lasten en kosten van dijkbreuken. Cisterciënzerabdijen als Ten Duinen, Ter Doest, Vaucelles, Cambron, Groeninghe of de Bijloke hadden niet alleen de financiële last te dragen om de dijken te laten herstellen, maar moesten tevens ook aan de graaf van Vlaanderen een boete betalen om de verloren gegane gronden terug te krijgen. Woeste gronden waren immers van rechtswege onmiddellijk terug eigendom van het grafelijk domein. Vervolgens duurde het ettelijke jaren eer de herwonnen polders terug ontzilt waren en hun oude productiviteit herwonnen was. De Tachtigjarige Oorlog (1568–1648) was voor zowel Ten Duinen als

Ter Doest uiterst pijnlijk. Ter Doest verloor alle uithoven in Zeeland en net als Ten Duinen in 1645 ook alle uithoven in Zeeuws-Vlaanderen. De uithoven van Ten Duinen werden met het Verdrag van Münster in 1648 zelfs officieel aan het Huis van Oranje gegeven als schadeloosstelling voor andere bezittingen die het Huis in de Zuidelijke Nederlanden verloren was.

De uithofkapel van (Klooster)Zande bij Hulst, de kapel van de exploitatiezetel van het Oostkwartier van de Duinenabdij, sinds 1648 in gebruik voor de protestantse eredienst.

Foto F. Schreel, Dienst Pers en Communicatie Gemeente Koksijde

Trappisten lekenbroeders maken zich klaar om het land om te ploegen. Schilderij C. Meunier.

Foto F. Schreel, Dienst Pers en Communicatie Gemeente Koksijde

Deze periode luidt ook het einde in van de actieve voorgedij over tal van cisterciënzerinnenabdijen. De meeste monialenabdijen van de Orde behoorden tot de affiliaties van ofwel Cîteaux of Clairvaux. Aangezien het voor beide abten onmogelijk was om alle monialenabdijen van geestelijke leidsmannen te voorzien, werd die taak uitbesteed aan mannenabdijen van dezelfde affiliatie uit de onmiddellijke omgeving. De abt van Ten Duinen was dan ook in opdracht van Clairvaux voogd van de monialenabdijen van Hemelsdale (Diksmuide), Groeninghe (Kortrijk), Spermalie (Sijsele, daarna Brugge), Ter Haghen (Axel, daarna Gent), Bijloke (Gent), Ravensberghe, Dowaaï en Guldenberg (Wevelgem) binnen het graafschap Vlaanderen en zelfs een tijdje van Roosendael (Sint-Katelijne-Waver) en Loosduinen (Den Haag). Toen Ravensberghe en Dowaaï geannexeerd werden door Lodewijk XIV nam de abdij van Clairvaux de voorgedij terug over. Bij geen van deze opdrachten zijn er "recreatieve" ongevallen gebeurd. Niet altijd immers werden oudere koormonniken als biechtvader en pastoor naar de monialen gestuurd. Alhoewel recreatie oorspronkelijk verboden was, werd snel toegestaan dat men kon wandelen en praten. Vooral in de zomerperiode kon men na de middagmaaltijd ofwel een siësta nemen of een andere vorm van ontspanning beoefenen. Kaatsen en kegelen werd ook toegestaan. Dobbelen werd geregeld verboden, aangezien op die manier de duivel kon "intreden", maar gebeurde toch. De in de buitenwereld gehekelde kuisheid was niet voor alle monniken en monialen even gemakkelijk te bewaren. Sommigen bezweken aan de verlokkingen van het vlees. Wandelen kon na enige tijd ook buiten de omheining van de abdij. Om te voorkomen dat de monniken geen ankerpunt zouden vinden, werd er op de duinenhoek van de omheiningmuur een *dienst vrouwen huusje* gebouwd, een kapel ter ere van Onze-Lieve-Vrouw ten Duinen. Op die momenten konden ze ook met elkaar praten, liefst alleen over stichtende zaken als commentaren op bijbelteksten, de geschriften van de kerkvaders of over het sermoen van vader abt. In de abdij dienden zij zich voor de rest van de dag uit te drukken in gebarentaal. Moest er toch iets gezegd worden, dan diende dit te gebeuren onder het waakzame oog en oor van de prior. Die zwijgplicht gold ook de lekenbroeders, zelfs diegenen die in de werkplaatsen of op de akkers aan het werk waren.

Heilige en Zalige monialen van de Orde van Cîteaux.
Collectie Abdij van Colen,
Kerniel.

Een dag in het leven van Joke

Om de interesse in het monastieke leven in de Middeleeuwen te prikkelen, kan men een filmpje meepikken. In een regie van Stijn Coninx werden op de site, Ten Bogærde, Ter Yde en vooral in de abdijsite van Noirlac aspecten van het monastiek leven in de veertiende eeuw gefilmd.

De cisterciënzerabdij van Noirlac werd in 1136 gesticht als dochter van Clairvaux. In de dertiende eeuw werd het pand in gotische stijl herbouwd. De vensterfragmenten van Ten Duinen waren bijna identiek aan deze van Noirlac. Bij de restauratiewerken te Noirlac waren een aantal vloeren heraangelegd met vloertegels uit Noord Frankrijk, Frans-Vlaanderen dus, wat het Vlaamse uitzicht nog versterkte.

Reconstructie van het leven van de monniken in de abdij van Noirlac (Frankrijk, departement Cher). Hier werden de meeste opnamen voor de film gemaakt.
Foto J. Borromeo.

**Kapittel- en refter-
reconstructie door Scenic
Route (York, Engeland).**

*Foto's F. Schreel, Dienst Pers en
Communicatie Gemeente Koksijde*

De Regel van Benedictus

Ook de in 1098 gestarte Orde van Cîteaux baseert zich voor zijn monastieke levensorganisatie op de Regel van Sint Benedictus. In het begin van de 6de eeuw stelt hij in zijn nieuwe abdij op Monte Cassino een nieuwe regel voor monniken op. In opdracht van het Concilie van Aken werd in 818 een standaardkopie gemaakt die zou gelden voor alle oude en nieuwe monastieke stichtingen. Doordat de Vikings een stokje in de wielen staken, werd de invoering pas meer dan een eeuw later echt werkelijkheid.

De abt is de centrale machtsfiguur in de abdij die alle macht in zijn handen verenigt. Om te voorkomen dat dit tot machtsmisbruik zou leiden, zijn er voor de abt ook specifieke aandachtspunten voorzien in de Regel:

“Altijd moet de abt bedenken wat hij is, bedenken hoe men hem noemt, en hij moet goed weten, dat van hem, wien meer is toevertrouwd, meer wordt opgevorderd.

Laat hij beseffen, welke moeilijke en zware taak hij op zich genomen heeft: om namelijk zielen te leiden en zich dienstbaar te maken aan de gesteltenis van velen. De een moet hij met milde goedheid tegemoet treden, een ander met terechtwijzingen, weer een ander met overredingskracht, en zich zo volgens ieders geaardheid en bevattingsvermogen aan elkeen aanpassen en zich zo naar hem plooiën, dat hij niet enkel aan de hem toevertrouwde kudde geen schade lijdt, maar zich veeleer over de groei van een goede kudde kan verheugen”. (Cap. 2 § 30-32)

Hij kan alleen beslissen, maar wordt toch geacht overleg te plegen:

“Telkens als er in het klooster iets belangrijks gebeuren moet, roept de abt de gehele gemeente bijeen en zegt dan zelf waarover het gaat. Terwijl hij luistert naar de raad van de broeders, denk hij zelf over de zaak na en doet wat hij het nuttigst oordeelt. De reden nu waarom wij hebben vastgesteld, dat allen voor het beraad bijeengeroepen worden, is, dat de Heer vaak aan een jongere openbaart wat het beste is. Intussen moeten de broeders hun raad geven in alle nederigheid en onderdanigheid, en mogen zij hun eigen inzichten niet hardnekkig verdedigen. De beslissing blijft veeleer aan het oordeel van de abt voorbehouden, zodat allen hem gehoorzamen in wat hij het beste geoordeeld heeft. Maar zoals het aan leerlingen past hun meester te gehoorzamen, zo dient ook deze laatste alles met beleid en billijkheid te regelen.” (Cap 3 § 1-6)

Op de kapittelvergadering mag een monnik dus praten, anders wordt dat ten stelligste afgeraden:

“Laten wij doen wat de profeet zegt: “Ik sprak: mijn wegen zal ik bewaken om niet te zondigen met mijn tong. Ik heb bij mijn mond een wacht gesteld; ik heb niet gesproken, maar ben bescheiden geweest, en zelfs over goede dingen heb ik gezwegen”. (Cap 6 § 1)

Het bewaren van de stilte was ook een teken van nederigheid, een middel om de ladder van perfectie te kunnen beklimmen:

“Daarom, broeders, als wij de toppen van de hoogste nederigheid willen bereiken, als wij snel willen komen tot die hemelse hoogte waarnaar men opklimt langs de nederigheid in dit aardse leven, dan moeten wij voor de opvaart van onze daden die ladder oprichten, die aan Jacob in zijn droom verschenen is en waarlangs hij engelen zag afdalen en opklimmen. Dit afdalen en opklimmen wil ons ongetwijfeld niets anders zeggen dan dat men door hoogmoed afdaald en door nederigheid omhoogklimt. Die overeindstaande ladder nu is ons leven hier op aarde; zij zal, als ons hart nederig is geworden, door de Heer naar de hemel worden opgericht. De stijlen van die ladder zijn – naar wij menen – ons lichaam en onze ziel, en in die stijlen heeft Gods roeping verschillende sporten van nederigheid en zelftucht ingevoegd, waarlangs wij omhoog moeten klimmen”. (Cap 7 § 5-9) Het zwijgen was goed voor “de negende trap van nederigheid”.

“De twaalfde en hoogste trap van nederigheid bestaat hierin, dat de monnik niet enkel in zijn hart nederig is, maar dat ook zijn hele lichaamshouding een uitdrukking is van nederigheid voor allen die hem zien: bij het werk Gods, in de bidplaats, in het klooster, in de tuin, op straat, op het land of waar dan ook, of hij zit, gaat of staat: altijd houdt hij het hoofd gebogen en de ogen neergeslagen. Steeds is hij zich de schuld van zijn zonden bewust en is het hem alsof hij reeds voor Gods schrikwekkend oordeel moest verschijnen. Hij herhaalt dan ook voortdurend in zijn hart het woord van de tollenaar uit het Evangelie, die met neergeslagen ogen sprak: “Heer, ik zondaar ben niet waardig mijn ogen ter hemel op te slaan”. (Cap 7 § 62-65)

In het verlengde van de zesde trap van nederigheid worden ook de maaltijden sober gehouden. Twee gekookte gerechten bij elke maaltijd werd als voldoende beschouwd. Want “als maar voor alles onmatigheid vermeden wordt, zodat nooit een monnik onpasselijk wordt, want niets is zo strijdig met wat van ieder christen verwacht wordt als onmatigheid, zoals onze Heer het zegt: “Ziet toe, dat uw geest niet afgestompt wordt door onmatigheid”. (Cap 39 § 7-9)

Het zuivere vegetarische menu werd niet behouden. Vis werd een belangrijke pitantie, extra gerecht bij de maaltijd. Waren de apostelen immers ook geen vissers? De Abdij Ten Duinen was op dat vlak goed geplaatst. Dicht bij zee gelegen, was er steeds vis beschikbaar. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de abten van Ten Duinen steeds tegen de toelating waren om vlees te mogen nuttigen. Vraag die vooral door de Duitse abten werd gesteld. De Vlaamse kritiek op hun voorstel werd steeds gepareerd door te wijzen op het feit dat ze toch ver van zee verwijderd waren. Toch kon met vis ook de illusie van een vleeschotel opgewekt worden. Een gebruikelijke visschotel was “moes van Jerusalem”: baars, vermengd met suiker en amandelmelk.

De museumcollectie

De museumcollectie is per definitie een archeologische collectie, ontstaan uit de opgravingen. De stukken van de eerste opgravingen in 1897 door J. Valckenaere en G. Vallaeys voor de Brugse *société archéologique* gingen mee naar Brugge. Pas vanaf 1949 werd er systematisch opgegraven. Naast gewone gebruiksvoorwerpen en een massa skeletten behoren vooral de tegelvloeren tot de belangrijkste vondsten. Samen met de bakstenen vormen zij een voorbeeld van de pioniersrol die de cisterciënzers in de Noordzeeruimte speelden bij de verspreiding van de baksteenarchitectuur. Gestoeld op noodzaak, wegens de duurte en de politieke problemen om natuursteen op grote schaal aangevoerd te krijgen, werd gestart met een eigen baksteenproductie in de buurt van de abdij. De in de buurt aanwezige turf was na droging uitermate geschikt om als brandstof gebruikt te worden.

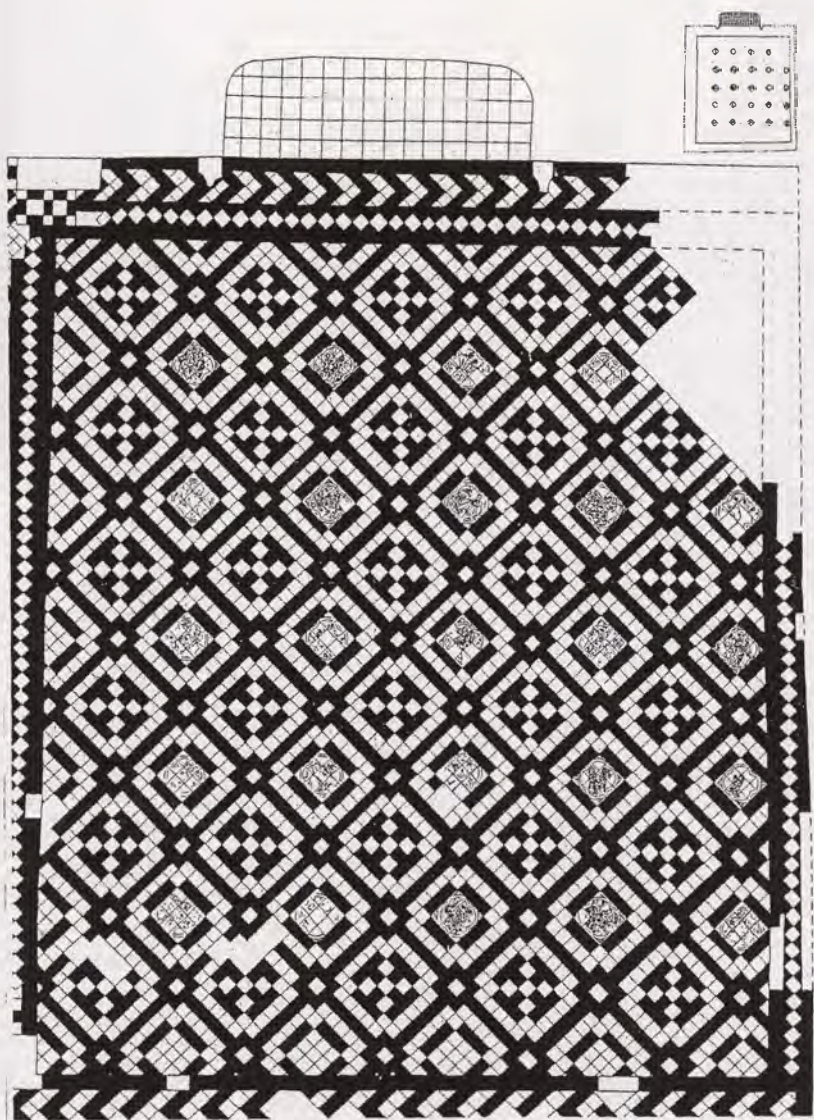
De tegels, zowel vloer- als muurtegels, zijn van een buitengewone kwaliteit en kunnen wedijveren met de beste Europese productie. Waar het duidelijk is dat de bakstenen en de dakpannen op het domein van de abdij gemaakt werden, kan dat voor de tegels niet met zekerheid gesteld worden. Sommige geglazuurde tegels met slibversiering bieden dezelfde iconografie als exemplaren die in andere cisterciënzerabdijen in West-Europa aangetroffen werden, maar de negenvoudige sets zijn van een bijzondere iconografische waarde en samenhang. Dierenfiguren, zowel natuurgetrouw weergegeven als fabeldieren geïnspireerd op de bestia, komen veelvuldig voor. Bij de voorstellingen van personen zijn er zowel ook mythische als adellijke figuren. Heraldische en geometrische motieven komen zowel afzonderlijk als gecombineerd voor. Tegelvloeren werden in de abdij gevonden in de narthex, de Maeskapellen, de noordelijke zaal van het abtskwartier en het lavatorium. Ook gewone tegels, de meeste zonder glazuur en slibversiering, werden aangetroffen in de refter, de keuken, de opslagplaats en de refter in de lekenbroedersvleugel. In de oostelijke pandgang werden eveneens effen rode niet-geglazuurde tegels teruggevonden. Een selectie van die tegelrijkdom wordt op verschillende plaatsen in het museum getoond.

Foto van een van de twee
Maeskapellen, jaren 1950.
Collectie Abdijmuseum Ten Duinen
1138.

Selectie van 3 x 3
geglazuurde tegels met
vrouwen-, mytische en
kloosterlingenfiguren uit de
abdijsite. Tegels met
figuren werden meestal in
een vierkant van 9 tegels
gelegd.

Collectie Abdijmuseum Ten Duinen
1138.

Opmetingstekeningen
tegels uit de abdijsite.
Tekening F. Wyffels, IAP

Museumjaarboek met internationale roeping - Novi Monasterii

Aangezien het nieuwe museumconcept de lokale site overstijgt, diende de nieuwe museumpublicatie, ter vervanging van het oude tijdschrift *De Duinen*, daar ook terdege rekening mee te houden.

Omdat het de bedoeling is het onderzoek rond en over de mannelijke en vrouwelijke cisterciënzerabdijen in de Lage Landen te stimuleren, zonder de link naar de omliggende landen te verliezen, werd geopteerd voor een jaarboek dat open staat voor bijdragen rond de geschiedenis van de cisterciënzers, trappisten en bernardinnen van Vlaanderen en Nederland, van de eerste stappen van de cisterciënzerorde in de Lage Landen tot vandaag. Het jaarboek bestaat uit een thematisch deel en een verzameldeel met korte informatie over restauraties, publicaties en ander nieuws over zowel Ten Duinen 1138, maar ook de andere sites en abdijen in Vlaanderen en Nederland.

Het eerste jaarboek werd gepubliceerd begin 2002 (volume 1) en handelt over de cultuurtoeristische revalorisatiemogelijkheden van cisterciënzersites in Europa. De redactieraad is internationaal samengesteld en telt naast Vlamingen ook Nederlanders en Engelsen. De uitgave wordt verspreid door de wetenschappelijke uitgeverij Academia Press te Gent.

Ex Libris Abdij Sint-Sixtus
Westvleteren.
Trappistenabdij, gestart in
1831, die de spirituele
erfenis van de Duinenabdij
verder zet.

Collectie Abdij Sint-Sixtus,
Westvleteren

Naar Brugge

De abdijsite te Koksijde kreeg steeds meer problemen met opstijgend grondwater en stuifzand. Door de financiële inspanningen om onder water gelopen polders opnieuw droog te leggen, geraakte de abdij te Koksijde steeds meer in verval. Pogingen van verscheidene abten om de gemeenschap te verplaatsen, stootten op het negatief advies van de wereldlijke autoriteiten. Zelfs de schade van de beeldenstorm van 1566 en de afbraak na 1578 konden de autoriteiten niet vermurwen. Pas na het afsluiten van een financieel oninteressante deal met de bisschop van Brugge, die commendatair abt van Ter Doest was, kon de abdijsamenleving in 1627 van Ten Bogaerde verhuizen naar de refuge van Ter Doest in Brugge. De dochterstichting werd samengevoegd met Ten Duinen en aan de rand van het middeleeuwse Brugge werd in de zeventiende en achttiende eeuw een nieuwe abdij gebouwd. In de Westhoek bleef alleen een groepje Duinheren achter op Ten Bogaerde, verantwoordelijk voor het beheer van de uithoven van het Westkwartier.

Bouwmaterialen en andere herbruikbare zaken werden naar Brugge gebracht. Daarbij waren ook de vroegere kastdeuren van de abdijsbibliotheek, versierd met laatmiddeleeuwse grisailles van de abten en de graven van Vlaanderen. Dankzij de vereniging met dochterstichting Ter Doest kreeg Ten Duinen terug de beschikking over een rijke bibliotheek. De gevolgen van de eerste helft van de Tachtigjarige Oorlog waren immers desastreus geweest voor de Koksijdse abdijsbibliotheek. Als gevolg van de confiscatie door de Franse overheid na de annexatie van 1795 werd de bibliotheek terug geïmporteerd. Een groot deel werd ondergebracht in de nieuw gestichte stedelijke bibliotheek van Brugge. Andere boeken raakten verspreid. De nog in de gemeenschap gevrijwaarde boeken werden door de laatste Duinheer, Nikolaas De Roover, bij zijn overlijden in 1833 aan het opnieuw in te richten bisdom Brugge geschonken en bleven zo in de Duinenabdij te Brugge, het huidige Grootseminarie.

Een van de oudste afbeeldingen van het wapenschild van de Duinenabdij, bewaard op een metalen klamp van een 14de eeuwse boekband. Naast de dubbele abtsstaf werd een leeuwenklauw en een potvis afgebeeld.
Brugge, OB, ms 476

Voor een monnik was de abdijbibliotheek zijn kenniscentrum. Godfried, subprior van de Normandische abdij Barbery, schreef in 1170 dat een abdij zonder bibliotheek als een kasteel zonder wapenkamer is. "De bibliotheek is de wapenkamer van de monnik. Daar neemt hij de oordelen van de Bijbel als scherpe pijlen om de vijand aan te vallen. Daar wordt ook het pantser van de rechtschapenheid, de helm van de verlossing, het schild van het geloof en het zwaard van de geest, dat het Woord Gods is, gehaald". Naast bijbels en liturgische werken telde de bibliotheek nog tal van andere studies, variërend van de werken van de kerkvaders en belangrijke religieuze traktaten, over filosofische en historische tot natuurkundige werken. Zowel de in Parijs of Leuven theologisch gevormde als de gewone monnik moest er zijn gading in vinden voor zijn dagelijkse geestelijke lectuur. Een aantal Duinheren was zelf actief als auteur, zowel op theologisch als op historisch vlak. Enkele abten waren daarnaast bibliofiel verzamelaar, wat zichtbaar is in enkele prachtig verluchte manuscripten. Ook cisterciënzermonniken hadden na

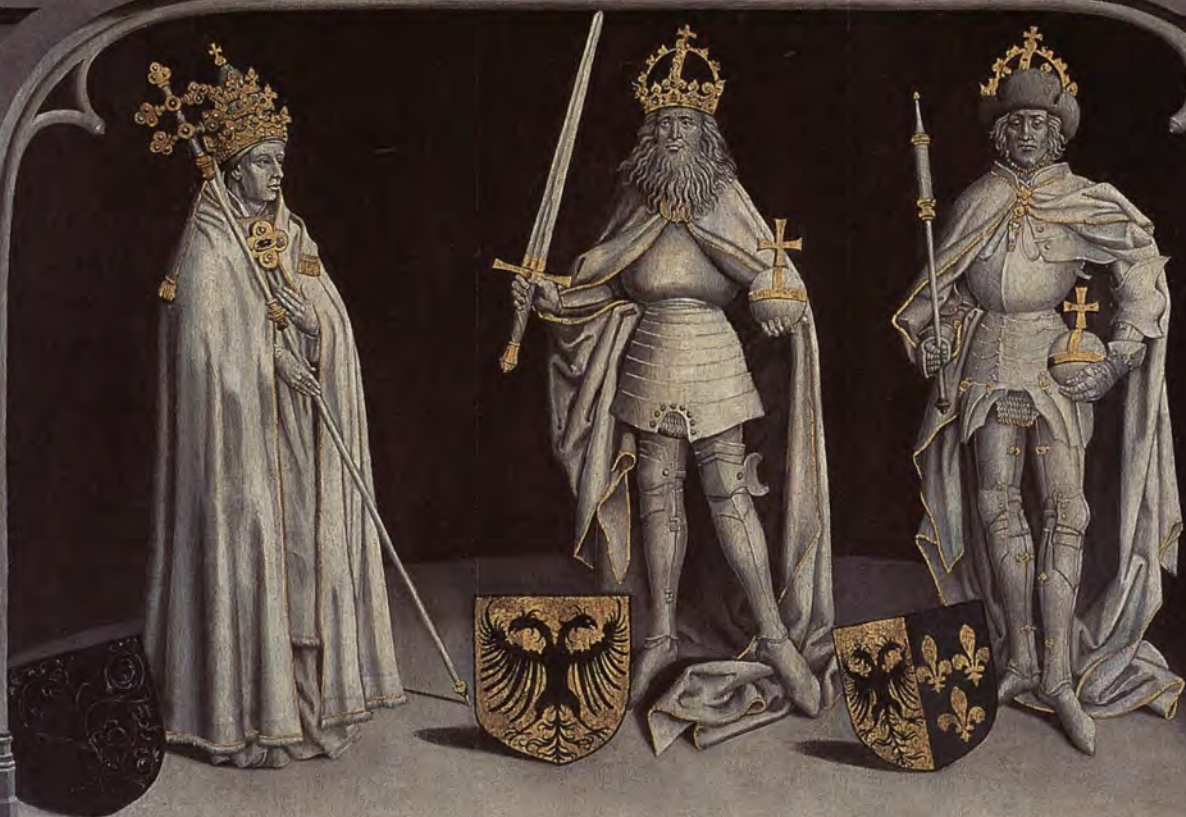
het tanen van de Bernardijnse rigueur oog voor de esthetische waarde van een manuscript. Vooral speciaal bestelde boeken uit commerciële ateliers blinken uit door technisch en iconografisch verfijnde verluchtingen. Na de eerste eeuwen werd er immers steeds minder gekopieerd in de abdij zelf; het handenwerk had plaats gemaakt voor studie.

De bibliofiele rijkdom van Ten Duinen ligt te rusten in Brugge, deels in de barokke Duinenabdij. Te Koksijde werden sinds 1949 de grondvesten van de kerk, het pand, de lekenbroederstraat, de opslagkelder, de lekenbroederrefter, de keuken, de monnikenrefter, het abtswartier, het gastenkwartier en een deel van de kerkwegel tussen het poortgebouw en de kerk opgegraven. Stenen en papieren restgetuigen geven een beeld van het spiritueel kader waarin duizenden monniken en lekenbroeders hun religieus ideaal hebben beleefd. Dat beeld wordt toegelicht in het nieuwe abdijsmuseum Ten Duinen 1138 te Koksijde.

Augustinus, Enarrationes in psalmos (95-118). Een prachtig verlucht manuscript uit het 13de eeuwse scriptorium van Ter Doest. Komt in 1627 in de collectie van Ten Duinen.
Brugge, GS, ms 19/193

Illusterrime ac generosissime domine maria ducesse Brundie & Comitisse Flandrie & karoli ducis
 ac plabetis de Borbonio filie pio adhortatu consentuz & in x^o p^o domini ihons Abbas hui⁹ loci
 frater petrus vailliant Cellis hanc picturam seu genealogiam fecit renouari Anno dñi 1286

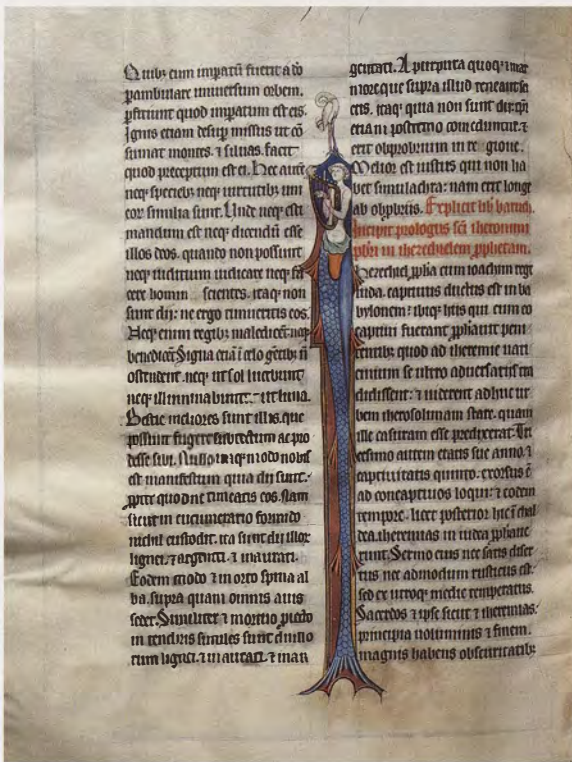

Anno dominice incarnationis Septingentesimo nonagesimo secundo Idriani pape primi vicelimo Imperatoris vero
 Constantini sexti filii hircene posterioris primo karoli quoqz magni francorum regis postea Imperatoris vicelimo
 quarto Lydeicus comes Ardebecien videt flandriam incultam occupavit eam annis .vi.

Grisaille van de abten van de Duinenabdij en de graven van Vlaanderen. Vroegere bibliotheekluiken in de abdij te Koksijde, later figuratief herbruikt te Brugge.

Foto H. Maertens
Collectie Grootseminarie Brugge

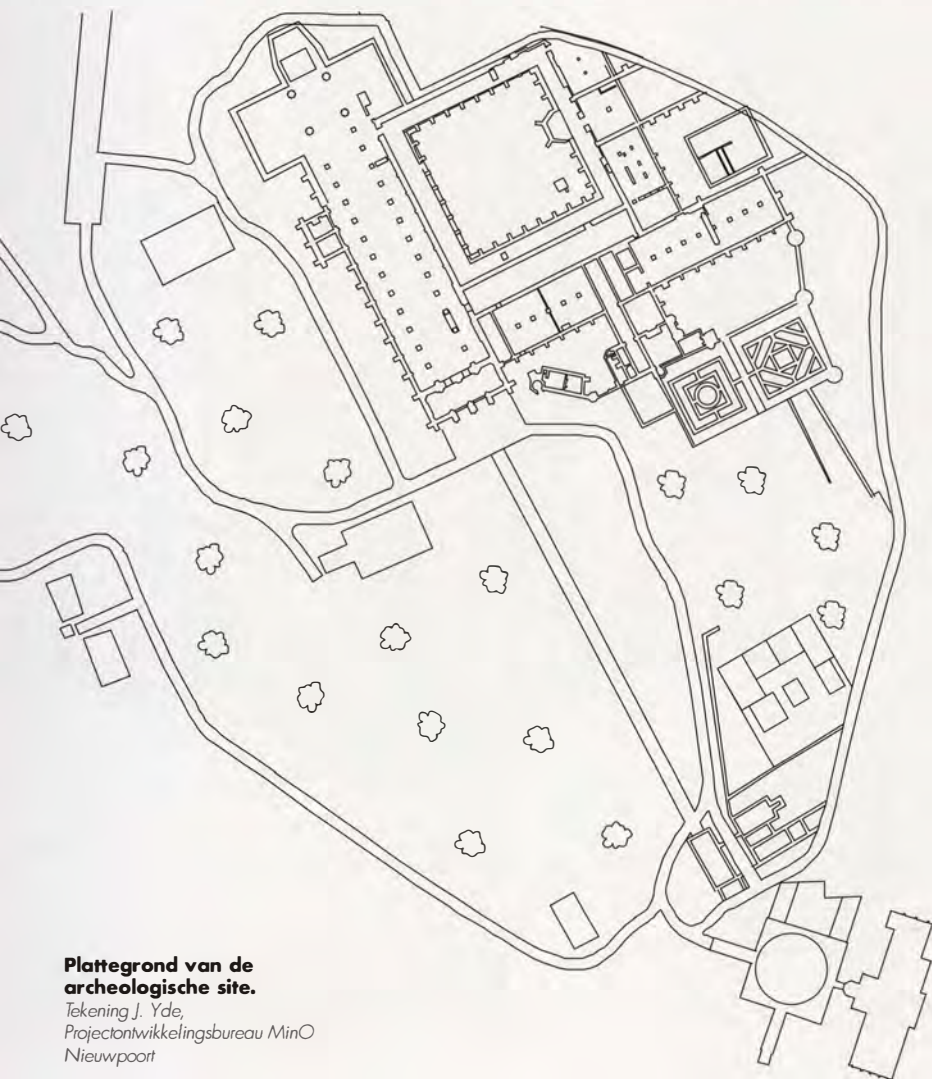
Verluchte pagina uit een bijbel van Ter Doest, ca. 1265-1275. Gemaakt door lekenbroeder Henricus, een kopiist die zich als zeldzame geleetterde convers kan bekend maken.

Brugge, Grootseminarie, 5/191.

Pandgang van de Duinenabdij te Brugge, gebouwd na de translatie (verhuis) van 1627.

Foto H. Maertens

De site

Plattegrond van de archeologische site.

Tekening J. Yde,
Projectontwikkelingsbureau MinO
Nieuwpoort

Skelet opgegraven in de oostelijke pandgang in 2002, een van de meer dan 1.000 ontgravenen.

Foto L.J. Derenette, PhotoGraphicArt

Toen in 1627 de cisterciënzermonniken hun kloosterhoeve Ten Bogaerde verlieten om in Brugge een nieuwe abdij te betrekken, was hun Onze-Lieve-Vrouwen Duinenabdij grotendeels ontmanteld en in de loop van de zeventiende eeuw werd zij volledig bedolven door de Hoge Blekker, toen een wandelende duin die reeds in de zestiende eeuw een deel van de gronden van het abtisdomein had ingenomen. Buiten een herinneringskruis ter hoogte van de vroegere kapittelzaal werd er geen bijzondere aandacht aan de site meer geschonken. In 1818 lieten de laatste Duinheren het houten kruis vervangen door een stenen kapelletje. Dat veranderde pas toen in 1894 Idesbald van der Gracht canoniek zalig werd verklaard en er in 1896 in Brugge ter zijner ere een jubelstoet uitging. Een aantal geestelijken en oudheidkundigen gingen daarna op zoek naar de abdij van de in Brugge en Koksijde aanbeden abt en vonden sporen van de kerk. Stijgend grondwater deed de werken stoppen. In het Interbellum zocht de lokale geoloog Karel Loppens vooral naar de lokalisatie van de eerste abdij. De aanzet tot doorgedreven archeologisch onderzoek kwam er in 1949, toen men voor restauratiewerken aan de Duinenabdij te Koksijde. Van het een kwam het ander en in de loop van de volgende jaren werd het grootste deel van de abtiskerk, de pandgangen, het lavatorium, de keuken, de lekenbroederstraat, de lekenbroedervleugel en het abtskwartier opgegraven onder leiding van het Koninklijk (Belgisch) Instituut voor Natuurwetenschappen. Van het gastenkwartier werd een klein stukje blootgelegd. Er werd vooral met internationale jongerenkampen gewerkt tijdens de vakantieperiodes. Vanuit zijn opdracht, was het K(B)IN vooral geïnteresseerd in de paleontologische vondsten. Een duizendtal skeletten werd geborgen en naar Brussel gevoerd voor verder onderzoek. In het enthousiasme van het moment werden met verspreid gevonden bouwmaterialen muurstukken gereconstrueerd. In de loop van de jaren zeventig en tachtig werden verschillende van die muuropstanden hersteld. Het verval was in de jaren 1990 zo groot geworden, dat er dringend diende ingegrepen te worden. Park en ruïnes werden eind 1998 dan ook voor bezoekers gesloten. De dreiging van de te hoge grondwatertafel werd gekeerd door een lokaal pompsysteem te gebruiken, terwijl de oude stenen beschermd worden door nieuwe afdekkingen. Uitgangspunt hierbij is dat bij de opgravingen van de jaren vijftig en zestig met in de onmiddellijke omgeving van de muuropstanden gevonden bouwmaterialen de muren verhoogd werden. Daarbij is het dus beter om deze muren op een maximale manier onderhoudsvriendelijk te maken, ook als dat betekent dat het ruïneuze karakter van de funderingen daardoor iets minder oogt. Wanneer dit werk afgerond zal zijn, worden de ruïnes geïntegreerd in een natuurpark. Nieuwe opgravingen, met een zachte restauratie en zonder reconstructies, zullen de site kunnen vervolledigen. Het gastenkwartier werd in 2002 volledig opgegraven. In hetzelfde jaar werden de graven in het laatste bedolven stuk oostelijke pandgang blootgelegd.

Voorblad programma-
brochure historische stoet
Zalige Idesbald te Brugge
in 1896, twee jaar na zijn
zaligverklaring in 1894.
Collectie Abdijmuseum Ten Duinen
1138.

<p>❖ FEESTEN ❖ TER EERE VAN DEN</p>	<p>❖ FÊTES ❖ EN L'HONNEUR DU</p>
<p>Geuzikaligen Idesbaldus Bienheureux Idesbald van der Gracht. van der Gracht.</p>	
<p>STAD BRUGGE</p> <p>STOET</p> <p>13 en 19 Juli 1896.</p> <p>Programma-Album VAN DEN</p> <p>STOET</p> <p>versierd met 5 lichtprenten, volgens teekeningen van Flor. Van Acker, en 25 andere platen.</p> <p>13 et 19 Juillet 1896.</p> <p>Programme-Album DU</p> <p>CORTÈGE</p> <p>orné de 5 photogravures, reproduisant des aquarelles de Flor. Van Acker, et de 25 autres gravures.</p>	
<p>Maatschappij Sint-Augustinus, DESCLÉE, DE BROUWER & Cie</p> <p>1896.</p>	<p>Société de Saint-Augustin, DESCLÉE, DE BROUWER & Cie</p> <p>1896.</p>

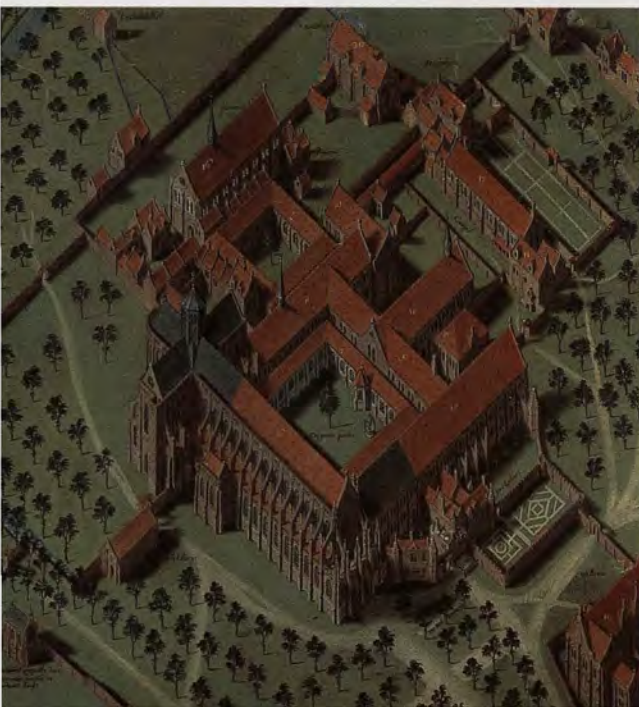
Kerk

Voor elke abdijsgemeenschap is de kerk de belangrijkste werkplaats. De abdijkerk werd gebouwd tussen 1214 en 1262 en was zo'n 120 meter lang en 30 meter hoog. Ze moest toen ook een 120 koormonniken en een 250 lekenbroeders kunnen opvangen. Tussen 1317 en 1354 werd er een rijkelijk versierde narthex voor de ingang van de kerk gebouwd.

Zicht op de abdijkerk van Noirlac en het gotisch herbouwd pand.

Foto J. Borromeo.

Beeld op de abdijkerk en de aanleunende Maeskapellen, detail uit het schilderij van Pieter Pourbus.

Foto H. Maertens

Plattegrond van de archeologische site - Kerk.

Tekening J. Yde, Projectontwikkelingsbureau MinO Nieuwpoort

Maeskapellen

Begraven in een cisterciënzer abdijkerk was niet gebruikelijk. Toch was het gegeerd om zo dicht mogelijk bij het altaar van een abdijkerk begraven te kunnen worden. De Nieuwpoortse stadsgouverneur kon abt Maes overtuigen om hem dicht bij het altaar te laten begraven. De aangebouwde Maeskapellen lagen aan de noordzijde van de kerk en werden begin vijftiende eeuw als grafkapel voor zowel de gouverneur als de abt gebruikt.

Pand

Het pand is de plaats die de monniken spiritueel linkt met hun zoektocht naar God en het paradijs. Voor de slotmonniken was dit oorspronkelijk de enige plaats waar ze elke dag de hemel en de pandtuin konden zien.

Pandgangen

De pandgangen zijn de verkeersaders waarlangs de koormonniken alle ruimten vinden die ze in een dag nodig hebben. Waar oorspronkelijk de abten in de kapittelzaal begraven worden, kunnen de priors in de pandgang begraven worden. Op termijn worden ook abten en weldoeners in de pandgangen begraven. Margaretha Ghoy is de meest bekende weldoenster van de abdij. Als familiaris stierf ze voor dat ze effectief ten laste van de abdij zou komen. Haar schenking was evenwel zo ruim dat ze als dank binnen de abdijsmuren werd begraven. In de zuidelijke pandgang werd begin veertiende eeuw een nieuw lavatorium gebouwd.

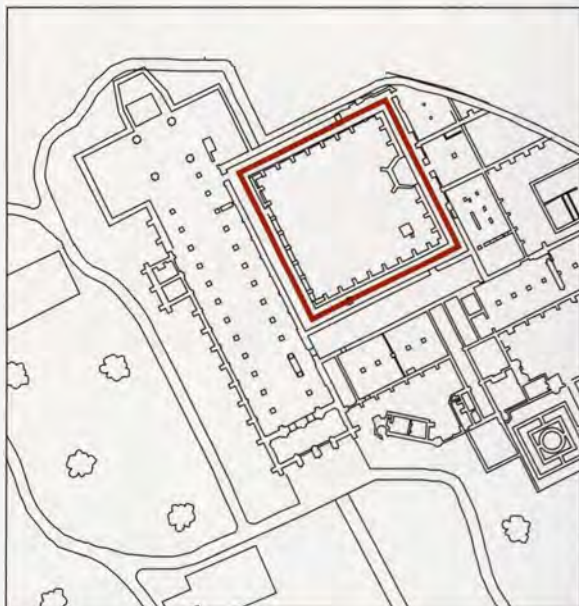
Plattegrond van de archeologische site - Maeskapellen.

Tekening J. Yde,
Projectontwikkelingsbureau MinO
Nieuwpoort

Plattegrond van de archeologische site - Pandgangen.

Tekening J. Yde,
Projectontwikkelingsbureau MinO
Nieuwpoort

Zicht op de lekenbroedersvleugel van Noirlac en links de ingang van de kerk. Rechts nog een stuk van de refter van de koormonniken.

Foto J. Borromeo.

Plattegrond van de archeologische site – Lekenbroedersstraat.

Tekening J. Yde,
Projectontwikkelingsbureau MinO
Nieuwpoort

Lekenbroedersstraat

Aangezien tijdens de belangrijkste feestdagen een kleine 250 lekenbroeders snel van de slaapzaal van de lekenbroedersvleugel naar het lekenbroederskoor achteraan de kerk dienden te kunnen komen, werd een ruime en lange gang aangelegd tussen de westelijke pandgang van de koormonniken en de opslagruimte. Bouwtypologisch is dit een van de bijzonderste kenmerken van de Duinenabdij, die niet in alle even grote cisterciënzerabdijen, zoals Fountains, terug te vinden zijn.

Lekenbroedersvleugel

De lekenbroedersvleugel was altijd het laatste gebouw dat door de lekenbroeders zelf werd gebouwd. De kerk en de andere gebouwen rond de pandgang gingen voor op de eigen verblijfplaats. De voorkant werd gebruikt als opslagruimte voor voedsel en gebruiksvoorwerpen die onmiddellijk verbruikt dienden te worden in de abdij. Achteraan, niet al te ver van de keuken, bevond zich de refter, die ook als kapittelzaal werd gebruikt. Belangrijke zaken stonden er niet op de agenda. De oudste broeder zat, bij afwezigheid van de abt, de vergadering voor.

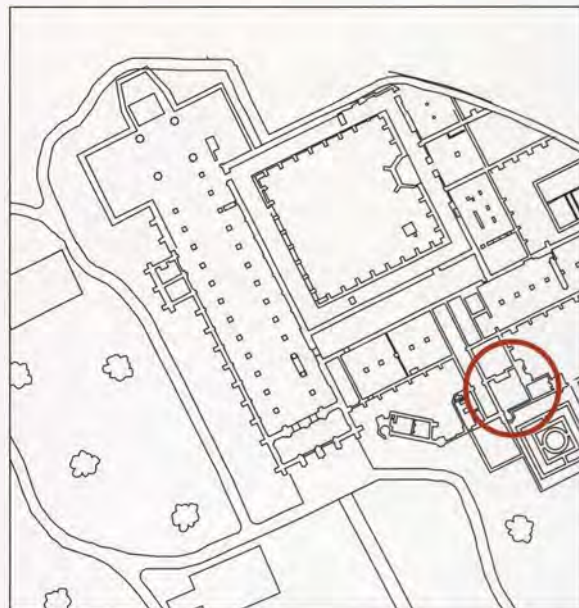
Abtskwartier

In de veertiende eeuw verwijderde de abt zich meer en meer van zijn gemeenschap. Kort bij het gastenkwartier werd eerst een hal als ontvangstruimte gebouwd. Deze werd na korte tijd verruimd om ook een woonvertrek voor de abt te kunnen bevatten. Wanneer de abten in de loop van de vijftiende eeuw steeds meer in Brugge verblijven, gaat de prior, als tweede in bevel in de abdij, ook in een eigen huis wonen. De priorij wordt dan naast de ziekenzaal gebouwd.

Beeld op de lekenbroedersstraat van Ten Duinen.

Foto F. Schreel, Dienst Pers en
Communicatie Gemeente
Koksijde.

Plattegrond van de archeologische site - Abtskwartier.

Tekening J. Yde, Projectontwikkelingsbureau MinO Nieuwpoort

Beeld van het abtskwartier, detail uit het schilderij van Pieter Pourbus.

Foto H. Maertens

Reconstructie van een opgravingsput in het abdijmuseum.

Foto F. Schreel, Dienst Pers en Communicatie Gemeente Koksijde.

Actiefoto van de opgravingen in de jaren 1950.

Collectie Abdijmuseum Ten Duinen 1138.

De museumomgeving

Landinrichtingsproject De Westhoek en natuurinrichtingsproject Noordduinen

In het museumpark werden begin 2003 populieren en dennen gekapt om plaats te maken voor een nieuwe aanplanting van een drieduizendtal inheemse bomen en struiken als zomereik, es, kardinaalsmuts en meidoorn. Nieuwe wandelpaden volgen een parcours dat langsheen een aantal relictplekken van vroegere abdijgebouwen loopt. De Van Bugghoutlaan zal eerlang opgebroken worden, waardoor de abdij terug in haar zeventiende-eeuws duinenlandschap komt te liggen. Dit zal ook de mogelijkheden bieden om de monnikenvleugel op te graven, de rest van de refter, het kleine pand en de ziekenzaal.

Zuid-Abdijmolen

Op de zuidelijke molenberg van de abdijsite werd op 19 april 1954, na bijna 400 jaar, een nieuwe staakmolen ingehuldigd. In 1952 kocht het gemeentebestuur een vervallen staakmolen van de molenaarsfamilie Lootvoet. De molen is afkomstig van Houtem bij Veurne. De staak- of standerdmolen telt drie zolders en werd in 1773 gebouwd. Tot mei 1940 was hij in gebruik. Molenaar Lootvoet werd gedood door een inslaande Duitse granaat, waarbij de molen zwaar beschadigd werd. In 1953 werd de molen ontmanteld, hersteld en heropgericht. Hij is nu een van de weinige molens in Vlaanderen die door een beroepsmolenaar, Patrick Geryl, bediend wordt.

De Zuid-Abdijmolen in het duinenlandschap van de Noordduinen. De standerdmolen, gebouwd in 1773 te Houtem, werd in 1954 ingehuldigd op de zuidelijke molenberg van de abdijsite.

Foto F. Schreel, Dienst Pers en Communicatie Gemeente Koksijde

Ten Bogaerde

Omstreeks 1148 schonk Walter Cath de 'Bongart' aan de Duinenabdij. Gezien de omvang werd er een uithof gebouwd, waar onder het abbatiaat van Nikolaas van Belle (1233-1253) de grootste schuur van de Duinenabdij werd gebouwd.

Abt Laurentius Van den Berghe verzamelde zijn gemeenschap in 1601 op het uithof Ten Bogaerde na de verkoop van de Nieuwpoortse refuge aan de zusters van de cisterciënzerinnenabdij Hemelsdale. Tijdens de woelige periode 1566-1601 was de kleine gemeenschap op de dool geweest en hadden monniken in verscheidene refuges verbleven. Om een volwaardig abdijleven te kunnen leiden, werden er nieuwe gebouwen geconstrueerd en werd de kapel tot een volwaardige kleine abdijkerk uitgebouwd.

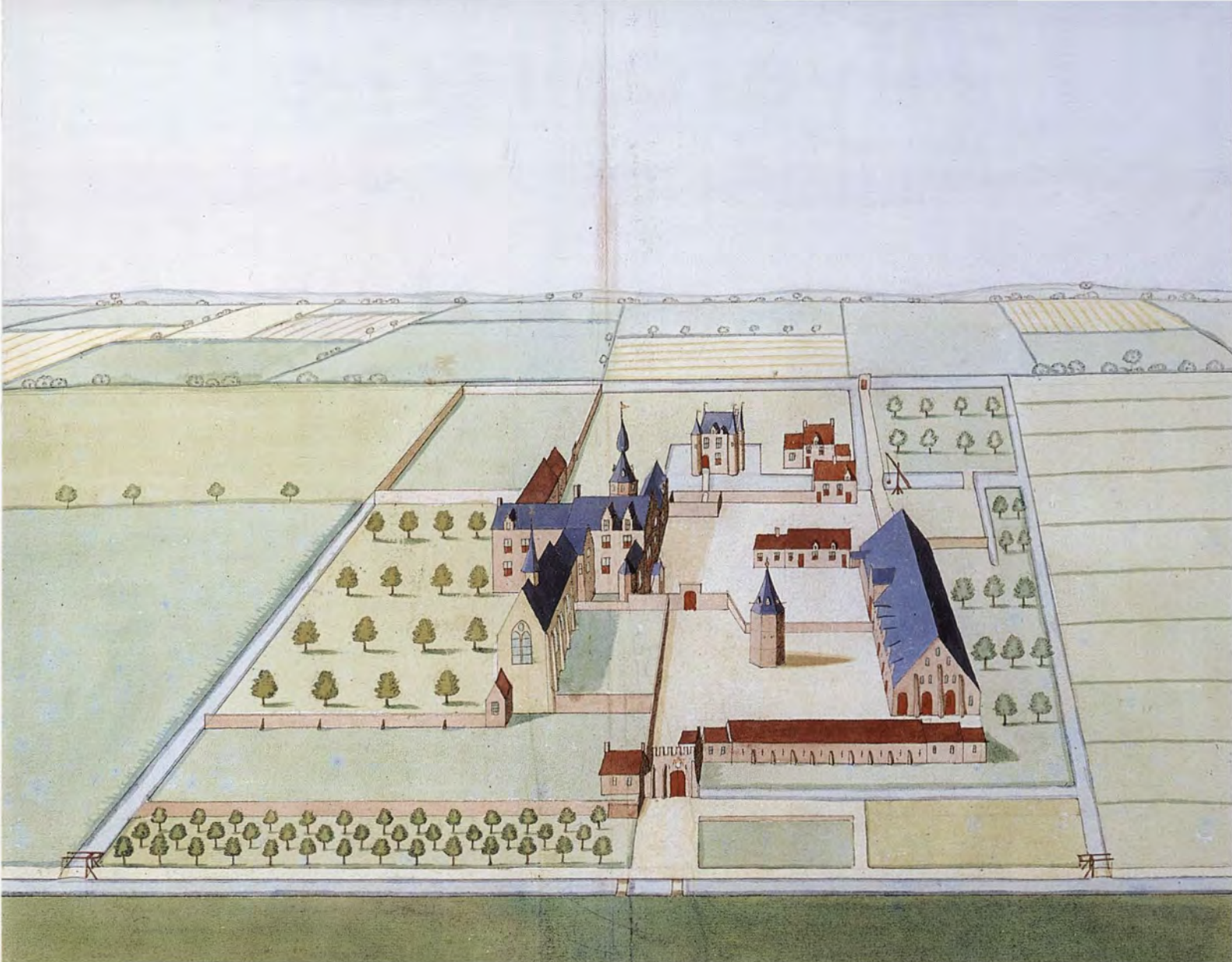
In 1627 vertrekt de abdijsite naar de refuge van Ter Doest in Brugge. In Ten Bogaerde blijven enkele monniken en lekenbroeders achter die als taak hebben de bezittingen van de abdij in het Westkwartier te beheren.

In 1796 werd Ten Bogaerde ook geconfisqueerd door de Franse overheid en verkocht. Het werd door de uitgedreven monniken teruggekocht en in 1833 schonk de laatste Duinenheer, Nikolaas De Roover, alles aan het nieuw op te richten bisdom Brugge. Ten Bogaerde werd in 1948 in concessie gegeven aan de landbouwafdeling van het Sint-Bernarduscollege van Nieuwpoort. Alle schoolactiviteiten zijn ondertussen gestopt.

Onze-Lieve-Vrouw ten Duinenkerk

In de verdere ontsluiting van de wijk Maertensoom werd in 1956 een moderne parochiekerk gebouwd naar een ontwerp van architect J. Lantsoght. De kerk is toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw ten Duinen, de patrones van de oude Duinenabdij en aan de Zalige Idesbald, wiens schild naast zijn patrones en naast het wapenschild van de abdij prijkt. De kerk bezit een stuk dijbeen van de zalige in een crypte die in 1969 werd voltooid. De rest van zijn gebeente rust in de kapel van de Potterie te Brugge. De kerk werd gebouwd met staal, beton, betonglas en bekleed met witte baksteen. Een metalen dakkap geeft een bijkomend speciaal cachet. Deze kathedraal van het licht heeft een grote glasraampartij, ontworpen door J. Lefèvre en F. Kinnen en gemaakt door de Brugse glazenier R. Vandeweghe. De plattegrond verwijst naar de vorm van een kokkel.

De nieuwe kerk toegewijd aan Onze Lieve Vrouw ten Duinen.

Foto F. Schreel, Dienst Pers en Communicatie Gemeente Koksijde

Ten Bogaerde is een van de oudste uithoven of grangia van de abdij en was na 1627 de exploitatiezetel van het Westkwartier.

Brussel, Koninklijke Bibliotheek, hs. 16823.

Zilvercollectie Maldague

Zilverhandelaar Maldague.

Foto F. Schreel, Dienst Pers en
Communicatie Gemeente Koksijde

Op de zolder van het Abdijmuseum bevindt zich de zilvercollectie Maldague, op lijfrente aangekocht door de gemeente Koksijde. Oorspronkelijk was zij bestemd om als afzonderlijke entiteit ondergebracht te worden in de voormalige kapel Ster der Zee.

Het grootste deel van deze collectie wordt gevormd door zilveren liturgische voorwerpen. Kelken, monstransen en cibories, zalvingspotjes, wijn- en waterkruikjes, godslampen of wierookvaten in verschillende vormen en maten. Het zijn niet alleen voorwerpen van eigen bodem of bestemd voor de rooms-katholieke eredienst, maar evenzeer van joodse en orthodoxe (Russische) origine. Naast die berg van religieus zilver herbergt de collectie ook nog volkskundig interessante elementen zoals armenpenningen of poppenhuizen om pastoortje te kunnen spelen. Er is zelfs een reliekschrijn met het gebeente van de Franse Sint-Hyacinth.

Maldague was zelf jarenlang leverancier van liturgische gebruiksvoorwerpen. Niet alleen was hij eigenaar van een groothandel, maar tevens nam hij een in Parijs gevestigd zilversmedenatelier over en specialiseerde zich tijdens de jaren 1970 in de productie van liturgisch vaatwerk en andere kerkelijke gebruiksvoorwerpen. Op die manier vertelt de collectie Maldague ook een verhaal over de productie en de handel in 'gewijde' voorwerpen. Zijn veelvuldige contacten met de *Ateliers d'Art de Maredsous*, een gerenommeerde school voor religieuze zilversmeden, legden de kiem voor een ruimere interesse in religieus zilver.

Dat verhaal telt veel negentiende-eeuwse voorwerpen. Met het katholiek reveil was dit een gouden eeuw voor liturgische voorwerpen. Handel in en toelevering van liturgisch vaatwerk groeide in die jaren uit tot een heuse industrie. Om de bezoekers meer houvast te bieden in deze wereld, wordt er gewerkt met een verhaallijn die een aantal hoofdthema's belicht.

Bij de typologie van het liturgische gebruiksvoorwerp in de diverse godsdiensten staat de vraag naar de functie centraal. Voorwerpen om het misoffer op te dragen of voorwerpen die gebruikt worden bij de grote gebeurtenissen in het leven (zoals geboorte en dood) hebben allemaal een specifieke vorm en uitzicht die kan verschillen al naargelang de geografische plaats van ontstaan en de ritus die wordt gevolgd.

Zicht op de tentoonstelling-stand Bourdon.

Foto F. Schreel, Dienst Pers en Communicatie Gemeente Koksijde

Kelk van de hand van de Augsburgse zilversmid Abraham IV Drentwett, 1767-1769.

Foto F. Schreel, Dienst Pers en Communicatie Gemeente Koksijde

Zilveren boekband voor een evangelie, in 1932 gemaakt door de Gentse zilversmid Armand Bourdon.

Foto F. Schreel, Dienst Pers en Communicatie Gemeente Koksijde

Collecteschaal "tot den dienst van den H. Joannes Baptista" uit een 19de eeuwse Vlaamse kerk.

Foto F. Schreel, Dienst Pers en Communicatie Gemeente Koksijde

Met het luik productieprocessen en waarmerken wordt ingegaan op de verschillende facetten van de productie van het liturgisch vaatwerk, zowel voor wat de vormgevende als de versierende aspecten betreft. Een boeiend facet van de collectie is de aanwezigheid van zilverateliers die met verscheidene stukken in de collectie vertegenwoordigd zijn. Van een reeks kelken, cibories en monstransen bestaan er zelfs meerdere stukken die, op enkele onderdelen na, identiek zijn aan elkaar. Dit maakt het mogelijk, aandacht te besteden aan de atelierpraktijken. Zeker in de tweede helft van de negentiende eeuw was het gebruikelijk om het meer courante vaatwerk seriematig te produceren. Verscheidenheid verkreeg men door onderdelen te laten variëren.

De negentiende-eeuwse toelevering en handel in objecten voor de liturgie wordt via een modellenkoffer voor kelken verduidelijkt. Vooral in de negentiende eeuw waren talrijke grote firma's actief die catalogi op de markt brachten waarin een pastoor of kloosteroverste nagenoeg alles kon terugvinden dat dienstig kon zijn voor de inrichting van gebedshuizen: van zalvingspotjes en ampullen tot volledige altaren en preekstoelen. Hierbij vallen enkele stukken op van de Gentse edelsmedendynastie Bourdon die actief was van 1811 tot 1967 en bijzonder fraaie neogotische cultusvoorwerpen vervaardigde.

De stijlgeschiedenis is de rode draad doorheen de hoofdstelling van de zilvercollectie. Eerst en vooral gaat de aandacht uit naar de stilistische ontwikkeling vanaf de Late Middeleeuwen tot vandaag. De specifieke vormelementen die kenmerkend zijn geweest voor elke periodestijl worden geduid en via touch-screens gelinkt aan de maatschappelijke, politieke en religieuze evolutie van die periode.

Het eindpunt van de collectiepresentatie is een schatkamer, waar in een atmosfeer van gedempt licht, naast een retabel de verscheidenheid aan liturgisch zilverwerk wordt getoond.

Het geheel wordt afgesloten met een strip over de geschiedenis van het zilver met als hoofdfiguren broeder Eloy en Cibke, een ciborie die in een vat van een alchemist is gevallen en er levend uitgekomen is. Beide stripfiguren worden ook gelinkt aan de geschiedenis van de cisterciënzerabdij Onze-Lieve-Vrouw ten Duinen. Dit blijft enkel een stripgegeven, aangezien de abdij haar liturgisch zilver bij stedelijke meesters bestelde.

Margathera Ghoy's,
opmetingstekening van de
grafplaat van deze
vrouwelijke familiares die
in de abdij begraven werd.
Tekening J. Williams

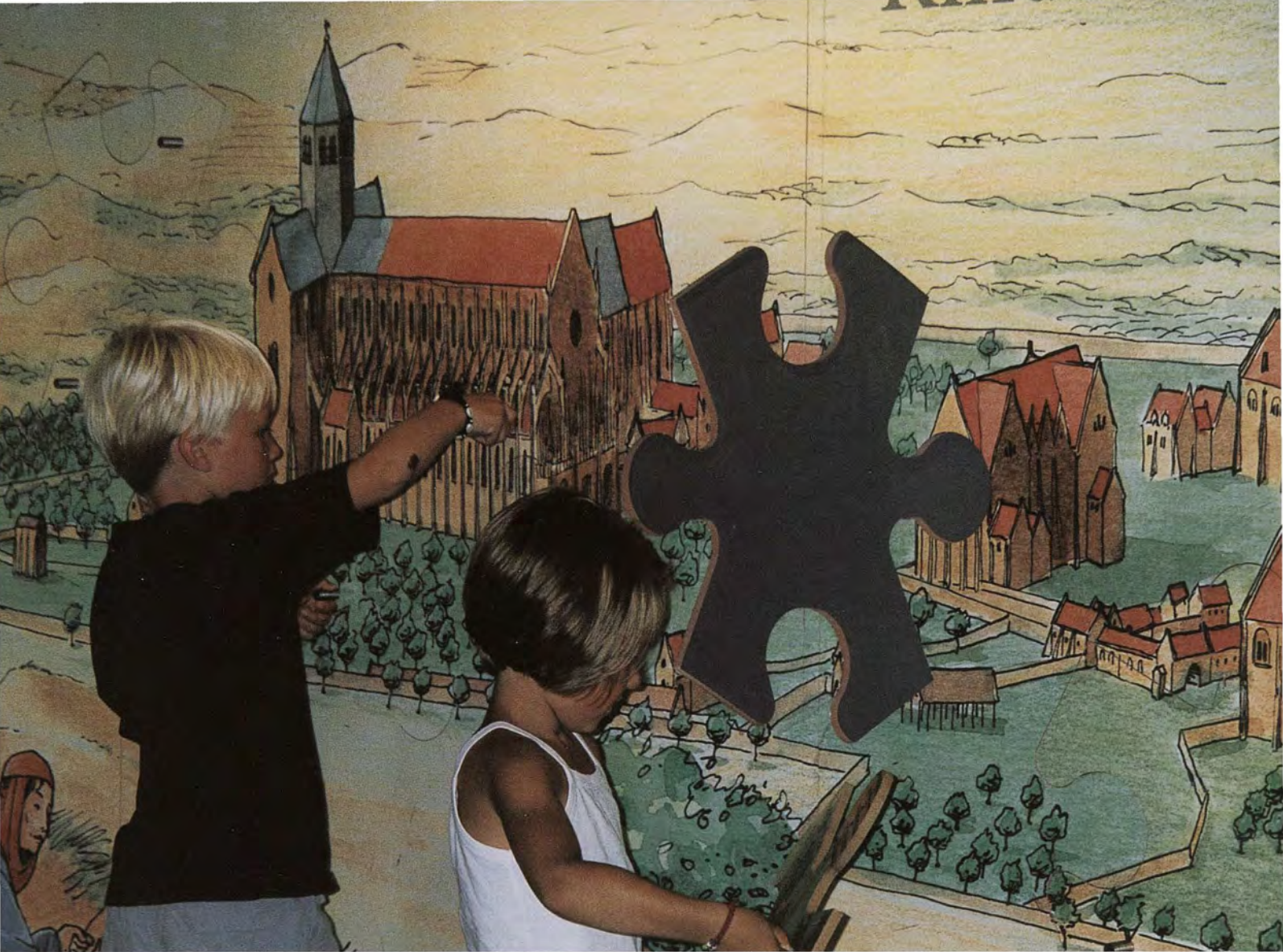

De Familiares de Dunis vzw, de Vriendenvereniging van Ten Duinen 1138

Op 27 juni 2002 werd de nieuwe vriendenkring van het museum opgericht. De naam verwijst naar de vroegere familiarissen van de abdij. Deze leken schenkten hun bezittingen aan de abdij en kregen in ruil verdere materiële steun zolang ze leefden. Zo drastisch wil de nieuwe vriendenvereniging niet zijn.

De vriendenvereniging wil wel de werking en de uitstraling van het Abdijmuseum Ten Duinen 1138 in de ruimste zin ondersteunen. In samenwerking met het museum worden lezingen, uitstappen en meerdaagse reizen naar cisterciënzersites in binnen- en buitenland georganiseerd. Deze activiteiten passen ook voor een deel in de permanente bijscholingsactiviteiten die vanuit het museum voor de gidsen worden voorzien.

Het lidgeld geeft ook recht op een exemplaar van het museumjaarboek. Het lidmaatschap kan aangevraagd worden bij Familiares de Dunis vzw, p.a. Koninklijke Prinslaan 6, B-8670 Koksijde.

Zelf zoekend op de computer bij de maquette of onder deskundige begeleiding van een gids verkennen het museum.

Foto's F. Schreel, Dienst Pers en Communicatie Gemeente Koksijde.

Schoolbezoek onder begeleiding van een deskundige gids verkent het museum.

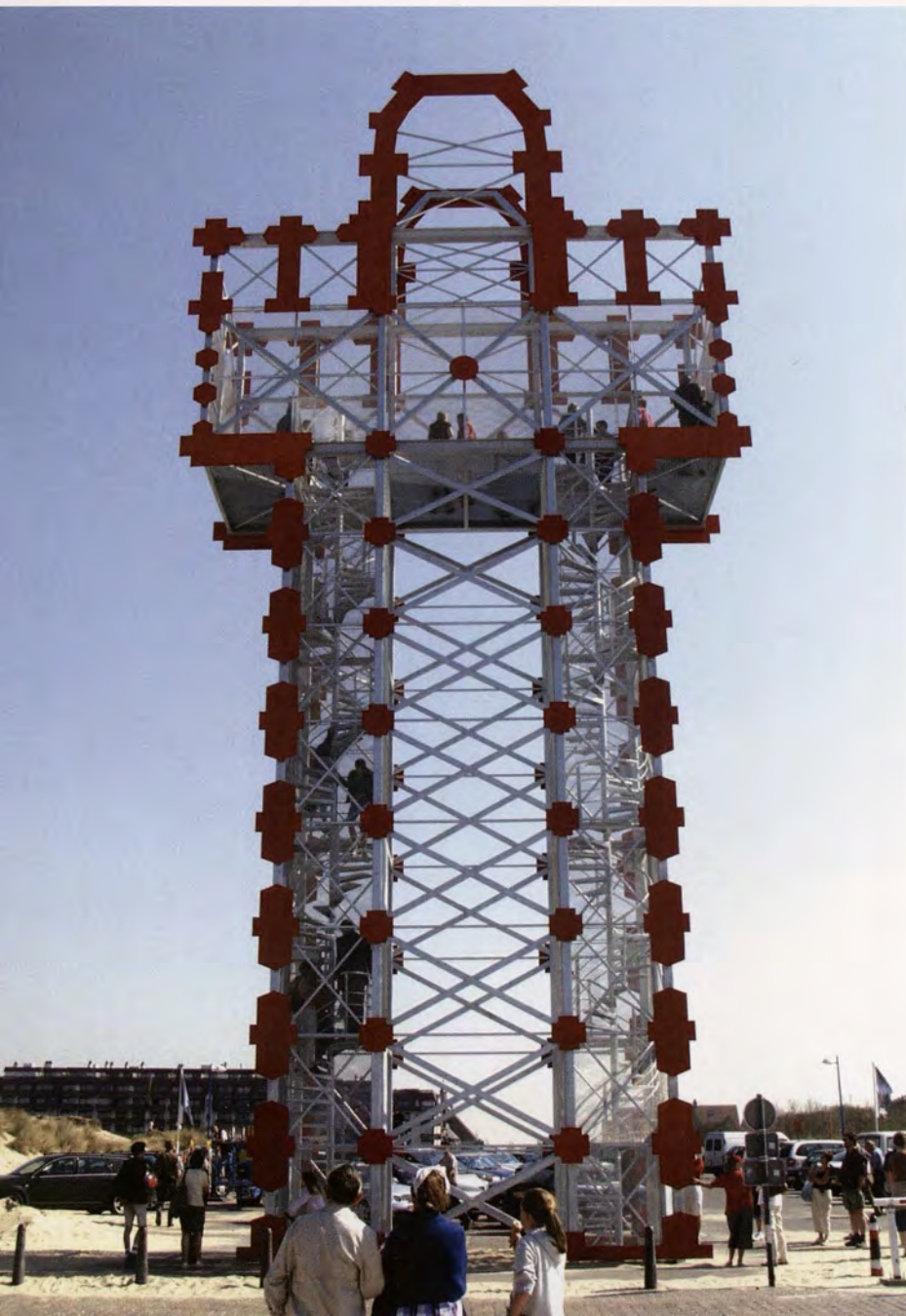
Foto F. Schreel, Dienst Pers en Communicatie Gemeente Koksijde.

Meer informatie

Kinderen actief bij de puzzel in de educatieve ruimte.

Foto Lea Van den Wijngaert

Abdijmuseum Ten Duinen 1138

Koninklijke Prinslaan 8
8670 Koksijde
Tel. 058/53.39.50
Fax 058/51.00.61
www.tenduinen.be
secretariaat@tenduinen.be

Toegang: 5 euro voor volwassenen, 3 euro voor kortingshouders en 1 euro voor kinderen onder 18 jaar.
Gezinsticket 10 euro.

Ingang via de A. Verbouwelaan.

Openingsuren: elke dag van 10 tot 18 u., op zondag van 14 tot 18 u.

Gesloten op maandag, op Kerstdag, Nieuwjaar en van 5 tot 18 januari.

Rondleidingen

Museumbezoeken voor groepen met gids kunnen aangevraagd worden in het Nederlands, Frans, Duits, Engels en Spaans.

Educatieve werking

Het Abdijmuseum heeft een eigen educatieve dienst die een aantal programma's aanbiedt, zoals de Abdijwegwijzer, programma dat meer inzicht biedt in de werking en de structuur van een abdijsamenleving, speciaal voor derde graad lager onderwijs.

Zuid-Abdijmolen

De molen kan afzonderlijk bezocht worden.

De molen is elke dag te bezoeken tussen Pasen en eind september, in de voormiddag tussen 10 en 11.30 u. en 's namiddags tussen 16 en 17 u.

Toegang: 1 euro voor volwassenen, gratis voor kinderen jonger dan zeven jaar.

Auteursidentificatie

Harry van Royen is historicus en contractueel wetenschappelijk medewerker van het abdijmuseum Ten Duinen 1138 in Koksijde.

Anne en Patrick Poirier maakten op de zeedijk te Sint-Idesbald in het kader van Beaufort 2003 een metaalconstructie met reminiscentie aan de abdijkerk van Ten Duinen.

Foto F. Schreel, Dienst Pers en Communicatie Gemeente Koksijde

**achtercover:
Het kruisgewelf van de
abdijkerk van Villers.**

Foto H. Gaud.

40 jaar

KV
tento

Geschenkboek
Herinneringen...
40 Vlamingen
en hun geliefkoosd
kunstwerk

44ste JAARGANG / DRIEMAANDELIJKS
OKTOBER - NOVEMBER-DECEMBER 2003 Nr. 4
Uitgave van Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen v.z.w.
onder de auspiciën van de Vlaamse provincies
Verantwoordelijke uitgever: Peter Wouters, Hofstraat 15, 2000 Antwerpen
Erkenningsnummer P-348116

€ 2,50

2003-4

Ten Duinen 1138 Mystiek en mysterie van een vergeten beschaving

In het **volgende nummer van Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen**,

dat verschijnt op 17 december 2003, ontdekt u het Abdijmuseum in Koksijde. Ten Duinen 1138 is een gloednieuw concept met moderne presentatietechnieken dat de boeiende band met het verleden tastbaar maakt.

Dit nummer is inbegrepen in het abonnement van Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen (zie blz. 20-21).

Losse nummers kosten € 6,20 (België) of € 6,70 (Nederland).

Bestellen kan door storting op rekening 448-0007361-87 (België) of 135.20 (Nederland) van Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen vzw, met vermelding 'Ten Duinen'.

Zie ook www.tento.be voor nog beschikbare nummers in het OKV-Archief.

EXTRA

Win deze foto van Michiel Hendryckx (gesigneerd en ingekaderd) uit het schitterende boek *Herinneringen... Veertig Vlamingen en hun geliefkoosd kunstwerk* (zie blz. 21 in dit nummer).

Geef het juiste antwoord op de vraag: wie is de bekende Vlaming die *De ijsbeer* van

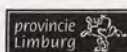
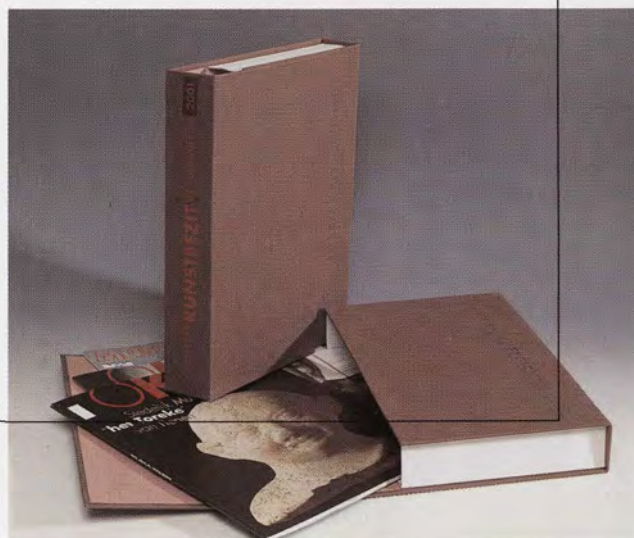
François Pompon (Openluchtmuseum voor beeldhouwkunst Middelheim) uitkoos als lievelingskunstwerk? Stuur vóór 15 december 2003 een kaartje met je antwoord naar Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, Hofstraat 15, 2000 Antwerpen of mail naar info@okv.be.

Bestel nu uw nieuwe opbergcassette voor de jaargang 2003

Zeer verfijnde afwerking met linnen, foliedruk en blinddruk.
Stevige opbergmap voor een volledige OKV-jaargang.

Handig en overzichtelijk in uw boekenkast.

Prijs per exemplaar:
€ 10.00.
Nederland: € 12.48.

Edito

PETER WOUTERS

Ons Openbaar Kunstbezit

Terwijl enkele duizenden mensen zich terecht vergapen aan de *Venus van Urbino* van de Italiaanse renaissanceschilder Tiziano Vecellio in het Brusselse Paleis voor Schone Kunsten, hangen er een beetje verder in de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België al meer dan honderd jaar verschillende werken uit dezelfde periode. Ik herinner me een grote retrospectieve van Tintoretti in 1994 in Venetië waar je eenzaam te voet van kerk naar kerk wandelde om de topwerken van de Venetiaanse meester te bewonderen. Plaats genoeg, niemand leek geïnteresseerd. De permanente collecties in onze musea krijgen helaas veel te weinig aandacht. Gelukkig komt er een kentering en durven meer en meer musea de nadruk leggen op kunstschaten uit hun eigen verzameling en verwijzen naar gelijkaardig erfgoed in situ in de buurt van het museum. Brugge eert op deze manier het oeuvre van de schilder Jacob Van Oost met nadruk op zijn schilderijen in de verschillende kerken. In dit nummer dus ook aandacht voor de vaste collectie en de schitterende uitbreiding van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België. Er komt niet minder dan 6000 m² bij! We nodigen u graag uit om het met ons te gaan bezoeken.

In deze tento veel aandacht voor ons 'Openbaar Kunstbezit'. Naar aanleiding van onze veertigste verjaardag vroegen we aan veertig Vlamingen wat hun lievelingskunstwerk is. Een werk dus waar hun liefde naar uit gaat, een kunstwerk gekozen vanuit het hart. Veertig Vlamingen met diverse achtergronden, zoals kardinaal Danneels, Mark Eyskens, Anne Teresa De Keersmaeker, Sarah Bettens en Hilde van Mieghem, legden voor ons hun ziel bloot en kozen een kunstwerk. Afspraak was dat het dient te behoren tot het 'openbaar kunstbezit' en dus voor iedereen toegankelijk moet zijn. Het boek bevat verrassende keuzes, ontroerende teksten en bewijst hoe elk van ons ooit wel eens diep geraakt werd door een stukje erfgoed. Het wijst een richting aan in ons leven, het helpt ons doorheen een moeilijke periode, het doet ons misschien even boven ons zelf uitstijgen of geeft ons een beter inzicht in de zin van het leven. Want het 'bezit' van kunst is relatief, het gaat veel meer over de beleving ervan en hoe wij, onze kinderen en kleinkinderen er mee omgaan. Het fraai uitgegeven boek 'Herinneringen... Veertig Vlamingen en hun lievelingskunstwerk' kunnen wij uitzonderlijk aanbieden aan onze abonnees voor slechts € 15!

Maar we kijken ook vooruit. Volgend jaar eren Antwerpen en Rijsel Rubens met enkele grote tentoonstellingen en met vooral de nadruk op de werken van Rubens verspreid in de stad. We wijden onze eerste aflevering van 2004 aan deze 'herontdekking' van Rubens.

Reden genoeg dus om u te (her)abonneren of om iemand gelukkig te maken met een abonnement of met ons jubileumboek.

4	Kunst in openbare ruimte Luk Van Soom: De Man van Atlantis
8	Open Nieuw Musea voor Schone Kunsten in Brussel: meer ruimte voor kunst en bezoeker
12	Musea apart De heroïsche werkers van Constantin Meunier
14	Undercover De verloren smaak van suiker
18	Jong talent David Claerbout herdefinieert foto en video
22	Europalia Italië Morandi en het stilleven in Italië
24	Anversa & Genova
26	In beeld Krijg en kunst te Alden Biesen
28	Kunsttoer Wandelgids <i>Vesting Ieper</i>
30	Citytrip Leuven
32	Keuze van de redactie
34	Agenda 2004
35	Klara
36	Webstek
38	Uit de boeken / Zwart op wit

OPENBAAR KUNSTBEZIT
IN VLAANDEREN
SECRETARIAAT, REDACTIE
EN ABONNEMENTDIENST
NIEUW ADRES

huis 'den Rhyn'
Hofstraats 15
2000 Antwerpen
TEL. 03 / 224 15 30
FAX 03 / 224 15 31
info@okv.be

BANKRELATIES
448-0007361-87
385-0590844-80
000-0999920-10
135.20 (NL)

BTW 427 190 176

ISSN 1373-4873
WD 2003/7892/10

UITGEVER

Peter Wouters
peter.wouters@okv.be

HOOFDREDACTEUR

Mark Vanvaeck
mark.vanvaeck@okv.be

REDACTIE

Florent Minne, Daan Rau, Rik Sauwen,
Lea Van de Wijngaert

VORMGEVING

Geert Verstaen

DRUK

Drukkerij L.Vanmellen n.v., Gent

PRE-PRESS

Grafisch Buro Geert Lefevre

PUBLICITEIT

03/231.28.00 (B-promotion)

ABONNEMENTDIENST

Gerrie Coomans
gerrie.coomans@okv.be

WEBSITE

EvaWuyts
eva.wuyts@okv.be

ADVERTEERDERS IN DIT NUMMER

Aboriginal Art Gallery, Amarant vzw, Antiekbeurs Luik, Caemersklooster, CC de Warande, Dexia, Galerie Patrick Derom, Lineart, Middelheim Openluchtmuseum, Museum Dr. Guislain, Suikermuseum

Luk Van Soom: De Man van Atlantis

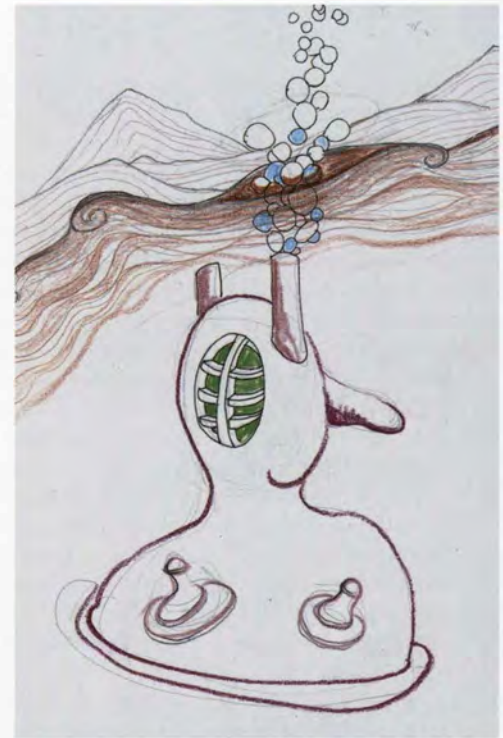
DAAN RAU

In september werd op een rondpunt van de Waterloolaan, ter hoogte van het Hiltonhotel, te Brussel een monumentaal beeld van Luk Van Soom onthuld.

Belofte werd realiteit

Een gelukkige stad die haar bewoners een blik gunt op de droom, die vrouwen, mannen en kinderen even weg doet kijken van het alledaagse, ze laat mijmeren en fantaseren, ze toelaat om – al was het maar even – met het hoofd in de wolken te lopen. Het beeld *De Man van Atlantis* is niet zomaar een beeld, het is de emanatie van een levensfilosofie.

Mijn eerste kennismaking met het werk van Luk Van Soom gebeurde in 1986 toen ik zelf meewerkte aan Initiatief 86, in die gedenkwaardige zomer waar Gent een beetje het centrum van de kunstwereld werd met *Chambres d'amis* van Jan Hoet. Gosse Oosterhof had voor de centrale tentoonstelling in de Sint-Pietersabdij, naast een aantal andere kunstenaars, ook Luk Van Soom gekozen en schreef in de catalogus: "Bij hem is er geen sprake van zwaarwichtig vertoon maar wel van een reeds ontwikkeld vakmatig kunstenaarschap. Hij maakt simpele constructies die een heldere, doch ook humorvolle logica vertonen. Zijn beelden zijn lichtvoetig, soms zelfs 'aarzelend' te betitelen, maar tegelijk vol van belofte." Dat was dus zestien jaar geleden en Luk was toen dertig. De belofte is realiteit geworden.

Ontwerptekening 'De Man van Atlantis' 2002
© Fotografie Dominique Van Huffel

Poort naar...

Een van de belangrijke motieven of thema's die bij Van Soom steeds terugkeren zijn poorten. De poort is natuurlijk een archetypen en Van Soom is zeker niet de enige die met dit gegeven doende is. Bij hem is de aanleiding wel interessant. Hij haalt ze uit een verhaal van Kafka dat hem blijkbaar sterk heeft aangegrepen. Het verhaal *Voor de wet* vertelt over een man die een poort wil binnengaan en door een wachter tegengehouden wordt. De wachter deelt hem mee dat er nog tal van poorten volgen. De man blijft zitten aan die eerste poort en vraagt na vele jaren waarom hij eigenlijk niet door de poort mocht. Daarop antwoordt de wachter: "Dat heb je me nooit gevraagd, toch was de poort enkel voor jou bestemd." Luk Van Soom nodigt ons ook uit om door de poort te gaan, om onze eigen geborneerdheid te overstijgen, onze grenzen te overschrijden, de moed te hebben om de wereld van onze fantasie binnen te stappen. Hij droomt er in ieder geval van om die poort ooit in een reusachtige dimensie te realiseren.

Barok en wolken

Praten met Van Soom is heerlijk, ongemerkt sleept hij je mee in zijn wereld van droom én daad en voor je het goed beseft ben je mee aan het reizen.

De man die de toekomst zag, 1998, 142 x 30 x 45 cm., brons en steen

© Fotografie Dominique Van Huffel

Zijn favoriete reisdoel is Rome. Het is een stad waar de cultuurlagen open en bloot op elkaar gestapeld liggen, een stad met poorten en bogen, een stad vol barokke beelden en gebouwen. De barok ligt hem nauw aan het hart en dat kan je ook in zijn beelden terugvinden. De barok geeft een momentopname, geen statische maar extatische beelden, beelden die de zwaartekracht tarten, die willen loskomen van de aarde. De kunstenaar wil in zijn beelden ook tegen de zwaarte ingaan, die druk naar beneden ontstijgen, de vrijheid voelen van de eindeloze ruimte. Het is niet toevallig dat wolken eveneens veelvuldig in zijn beelden en tekeningen naar voor komen. Is er iemand onder ons die als kind niet bij wolken heeft gefantaseerd? Hij heeft ooit een beeld gemaakt dat een tempelachtige fabriek voorstelt: op het dak staan twee rijen schoorstenen waaruit grote rookpluimen omhoog kringelen. Het is een *Wolkenfabriek* – l'usine aux nuages – het is zijn antwoord op de vraag: "Papa, waar komen de wolken vandaan?"

De Man van Atlantis, 2003, Brussel, Waterloolaan,
520 x 235 x 160 cm., brons

© Fotografie Dominique Van Huffel

L'usine aux nuages, 2001,
60 x 40 x 120 cm., staal en gips
© Fotografie Dominique Van Huffel

Evolutie in de orionnevel, 1995, Lommel, CC De Adelberg,
300 x 160 x 75 cm., polyester en blad goud
© Fotografie Dominique Van Huffel

In een catalogus van een groepstentoonstelling in 1993 staat de kunstenaar in bloot bovenlijf afgebeeld terwijl hij, de beide armen opwaarts houdend, met een meetlat in de weer is. Toen al was hij "de man die de wolken meet".

Geheimzinnige krullen

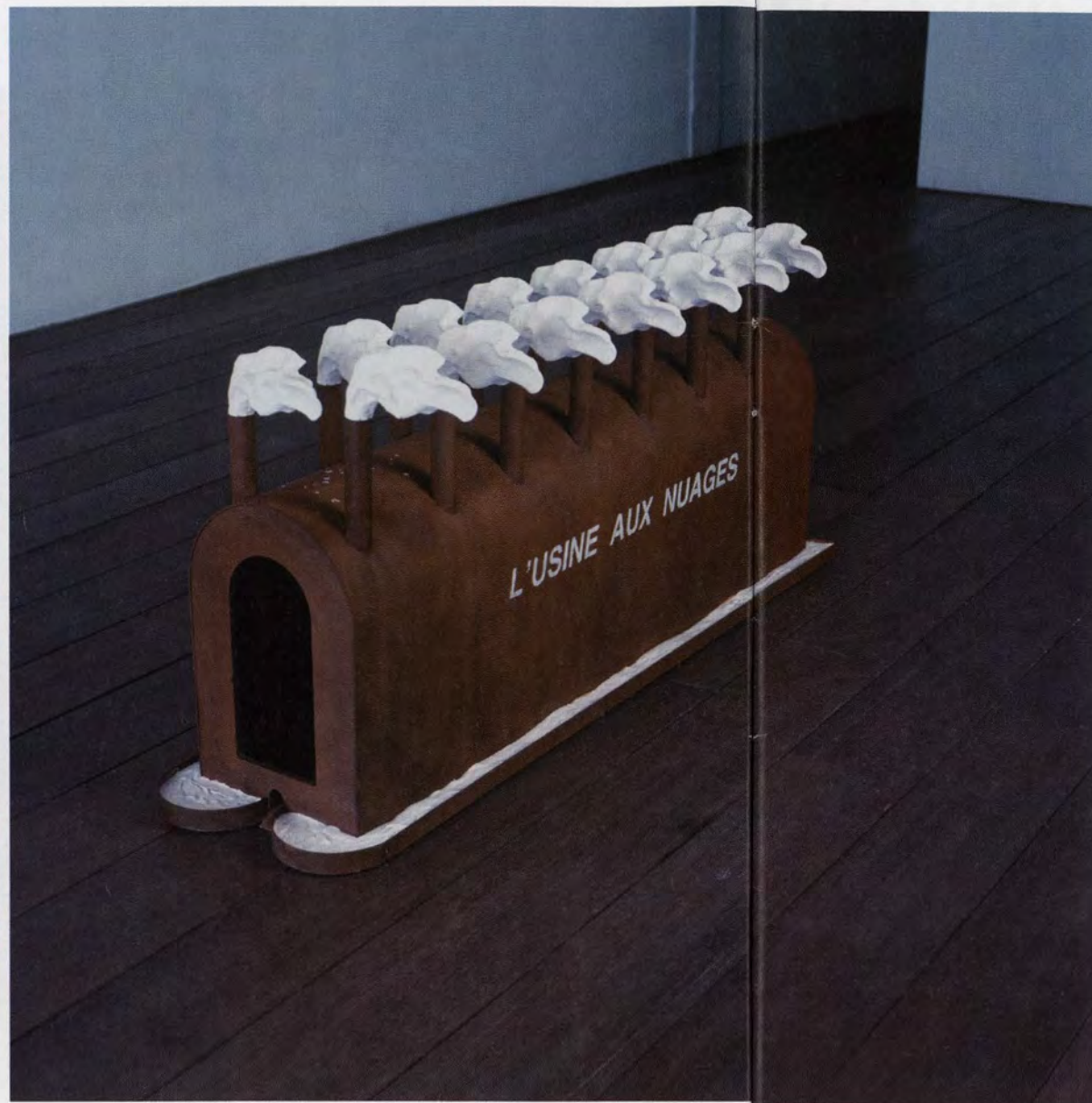
Een van die andere kenmerkende tekens, die voortdurend en in tal van verschijningsvormen, in het werk terug te vinden zijn is een soort sierlijke krul. Van Soom zet ze in glinsterend goud bovenop een dak van een cultureel centrum in Lommel, of laat ze net boven het watervlak drijven als zilveren zwanen. Ze siert prominent het monument aan het Financiëncentrum in Antwerpen. Ze ontstond als een reactie op het strakke van de academische opleiding waarin de kubus, de piramide en de bol een dwingende rol

kunnen spelen. De krul is een spiraal, is leven, is organisch zoals het ontrollen van een varen, zoals de opbouw van een dennenappel, zoals de schelp van een nautilus. De krul is potentie, ze kan openrollen, openspatten en haar sporen verspreiden. Ze kan overal de fantasie en de verbeelding haar rechten laten opeisen. Ja, die krul is geheimzinnig én gevaarlijk! Ze dient met alle macht verdedigd, door ieder van ons. Diezelfde krul is terug te vinden in *De man die de toekomst zag*, daar waar normaal de ogen zitten, komt die krul in tweevoud te voorschijn.

Wie is die vreemde man?

Ook bij *De Man van Atlantis* vinden we barokke elementen. De man staat op een rotspartij in het water tussen opborrelende fonteinen. Hij komt als het ware net opgedoken uit zijn waterwereld en stapt onze 'lucht'-wereld binnen. Hij is daartoe uitgerust met een soort duikbril. Merkwaardig is dat hij geen gestroomlijnd duikerpak aan heeft maar iets dat eerder geribbeld is, het is een pak dat hem moet beschermen tegen de lucht, niet tegen het water. Hij moet kunnen overleven in onze voor hem vijandige biotoop. Op zijn rug heeft hij een ransel waar overvloedig water uitstroomt, het water van Atlantis. Wat mij bij het gezicht het meeste opvalt is de snavel: hoort die tot zijn uitrusting of is dat zijn echte fysiek? Zijn voeten zijn erg groot, het lijkt me normaal voor iemand die veel moet zwemmen.

Wat komt die man hier doen? Is hij een vijand of een vriend? Of juist maar een nieuwsgierige toerist? Of de gezondene, de gezant van Atlantis? Zetten wij onze deuren open als hij hier wil blijven, omdat hij het hier beter vindt dan in zijn stille waterwereld, of barricaderen we ons achter versterkte muren en grenzen? Vreemd en boeiend is dat beeld. Sta er eens bij stil wanneer je naar de Europese hoofdstad gaat, dan bekruipt misschien ook jou dat droomgevoel. Alsof je echte leven niet hier is, maar het wel lijkt te zijn, alsof je echte leven zich afspeelt, dáár, een stukje dieper, hier vlakbij.

Atelier: assemblage 'De Man van Atlantis', 2003
© Fotografie Dominique Van Huffel

Koninklijke Musea voor Schone Kunsten: meer ruimte voor kunst en bezoeker

PETER WOUTERS

De Koninklijke Musea

voor Schone Kunsten

van België krijgen

er eensklaps 6.000 m² bij

Onze Koninklijke Musea dateren bijna allemaal uit de negentiende eeuw en vertonen de typische kenmerken van die tijd. Als Griekse tempels tronen ze boven het stadsweefsel uit. De nederige bezoeker dient zijn beste schoenen aan te trekken om de steile trappen te beklimmen. Deze musea bezitten de top van ons kunstpatrimonium, maar zijn zelf zo oud dat ze in de meeste gevallen helemaal niet meer beantwoorden aan hedendaagse museumnormen. Langzamerhand krijgen ze een grondige renovatie. Het Museum voor Schone Kunsten in Gent sluit drie jaar de deuren en onlangs beëindigde de Regie der Gebouwen de derde renovatiefase van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België. Het is een indrukwekkende vernieuwing geworden waardoor het museum kan wedijveren met de beste buitenlandse instellingen. Er komt niet minder dan 6.000 m² bij waarvan bijna 3.000 m² tentoonstellingsruimte.

Een poging tot diefstal

De Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België ontstonden in de achttiende eeuw. Rond 1795 kreeg Guillaume Boschaert toelating om kunstwerken te kiezen uit de Vroegere Depots, gelegen in de orangerie van het paleis van Karel van Lorreinen. De depots bevatten kunstwerken uit kerken en kloosters, door de Commissarissen van de Franse Republiek achtergelaten. Bonaparte, Eerste Consul, richtte enkele jaren later officieel het museum op samen met vijftien andere provinciale musea. De toenmalige basisverzameling groeide snel aan met zendingen uit het Louvre van 1802 tot 1811 en met, na de val van het Keizerrijk

Wandtapijt uit de reeks 'Geschiedenis van Romulus en Remus'

in 1815, teruggegeven kunstwerken. Willem I, Koning der Verenigde Nederlanden, schonk in 1814 ook nog veertien stukken aan de stad Brussel, waaronder een magistrale bloemenkrans van de Antwerpse schilder Daniël Seghers (1590-1661). Vanaf 1834 breidde de verzameling opnieuw uit met eigentijdse werken en in 1842 kocht de Belgische Staat van de stad Brussel de hele verzameling voor 1.644.000 BF.

De collectie groeide zo snel aan dat architect Alphonse Balat tussen 1874 en 1885 een nieuw museumgebouw neerzette in een neoklassieke stijl met de typische zuilen en fronton. Hij bouwde dit vlakbij het Koningsplein, naast de herenhuizen Gresham en Argenteau die op de hoek van dit plein met de Regentschapsstraat lagen. De twee indrukwekkende panden kenden heel wat verschillende eigenaars waaronder de verzekeringsmaatschappij Gresham Life Insurance Society Limited die het tussen 1900 en 1903 in art nouveau-stijl liet inrichten. Maar ook de beroemde Compagnies des Indes, gespecialiseerd in kant en kasjmier, huisden een tijd in het Argenteau. De panden werden keer op keer vergroot en kwamen pal tegen het museumgebouw te liggen. Aanvankelijk vormden de herenhuizen geen probleem voor de musea maar het risico op brand en inbraak bleef enorm hoog. Vandaar dat sinds de negentiende eeuw de museumdirectie bij de overheid aandrang de herenhuizen aan te kopen. Zoals wel dikwijls het geval is diende er eerst een ongeluk te gebeuren alvorens de overheid wakker schoot. In 1964 poogden stoutmoedige dieven het werk

Negerkoppen van Rubens te stelen. Het jaar daarop kocht de Belgische Staat de twee panden aan.

Samen met deze twee huizen pakte de Regie der Gebouwen ook het pand in de Museumstraat 7-9 aan en een grote binnenplaats begrensd door het Museum voor Oude Kunst, de panden van de Museumstraat en het Greshamhuis. Alles bij elkaar een kluwen van gangen en kamers waarin de loop der jaren verschillende museumdiensten zich hadden gevestigd of die gewoon leeg stonden en waar zwammen, weer en wind en vanden vrij spel hadden. De huidige werken begonnen in 1999 en kosten bijna 14 miljoen euro. Het resultaat is indrukwekkend. Dat de werken zolang duurden komt niet alleen door de klassieke traagheid van de Regie der Gebouwen, maar vooral door de totale vernieuwing van alle technische installaties van het museum.

Café en shop

De vier gebouwen uit een verschillende periode en van een verschillende concept (Gresham, Argenteau, Museumstraat 7-9 en patio) kregen een dusdanige aanpassing dat ze via de gelijkvloerse en de tweede verdieping in verbinding staan met de bestaande musea. De renovatie van deze gebouwen, die niet meer aangepast werden sinds het begin van de vorige eeuw, had bijzondere aandacht voor het parcours van personen met beperkte mobiliteit.

De ondergrondse verdiepingen van het Argenteaugebouw bevatten nu de refter en de drukkerij van het museum, op hetzelfde niveau van het Greshamgebouw en van het

pand in de Museumstraat bevinden zich vestiaires, sanitaire lokalen en douches voor het onderhoudspersoneel. Onder de patio zitten extra reserves met klimaatregeling voor het stockeren van kunstwerken. Het verticaal transport gebeurt met een grote lift terwijl extra grote werken vervoerd kunnen worden via een luik in de patiovloer. Allemaal onzichtbaar voor het grote publiek maar fundamenteel voor de goede werking van het museum.

Wél te bezichtigen is The Museum Café, verspreid over de gelijkvloerse en de eerste verdieping van het Greshamgebouw. Twee salons aan de gevelzijde van het Koningsplein werden naar oorspronkelijk model gerestaureerd en het nieuwe café vindt er zijn plek. Het café beantwoordt perfect aan de enorme behoefte van de cultuurliefhebbers op de Kunstberg om na een theater-, film- of operavoorstelling nog ergens iets te gaan eten of drinken. Ook voor de museumbezoeker is het een hele verbetering want de vroegere cafetaria van één van Belgisch grootste musea bevond zich diep en ongezellig onder de grond. Op de gelijkvloerse verdieping van het Argenteaugebouw kregen twee ruimten aan de gevelzijde van de Regentschapsstraat een nieuwe functie als The Museumshop. Meteen krijgen de musea een nieuw venster op de stad en integreren ze zich meer in het omliggende stadsweefsel. De toegang tot de boekhandel van The Museumshop gebeurt via de Argenteautrappenhal in art deco-stijl die voor het publiek is opengesteld op twee niveaus.

De verrijzenis van de Hollandse School

Het meest opwindende is de uitbreiding van de tentoonstellingsruimte. Kunstwerken die al jaren in het depot lagen te sluimeren krijgen een nieuw leven. Talloze schilderijen zijn na jaren van geduld volledig gerestaureerd. Een nieuwe tentoonstellingszaal van 30 op 10 meter ontstond op de tweede verdieping van het pand in de Museumstraat. De verlichting en klimaatregelingen, geïntegreerd in de gerestaureerde stucversieringen, verlenen aan deze zaal alle comfort dat men van een hedendaags museum mag verwachten. Twee oude salons uit de achttiende eeuw op de tweede verdieping van het Greshamgebouw kregen een grondige restauratie na zorgvuldige bestudering van de prestigieuze stucversiering, de wanden en lambriseringen. Hier komen onder andere prachtige portretten van Bartholomeus van der Helst (1613-1670).

Patio met collectie wandtapijten uit de zeventiende eeuw

Nicolaes Maes (1634-1693), Portret van Aletta van Hontum

Greshamhall vóór en na de restauratie

De bijkomende tentoonstellingsruimte dwong de conservators van de oude meesters om hun vaste opstelling volledig te herzien. Joos van der Auwera troont me door de zalen en vertelt hoe ze bijna méér dan 20% van de schilderijen hebben herbekeken en de oorspronkelijke toeschrijvingen hebben herzien. "Vooral de periode tussen Bruegel en Rubens krijgt nu extra aandacht. Weinig mensen weten trouwens dat na het Kunsthistorisch Museum in Wenen, Brussel het meest aantal schilderijen van Bruegel bezit." Het parcours begint bij de religieuze werken van Wenceslas Coebergher en Otto van Veen, leermeestervan Rubens. Coebergher is vooral als architect bekend en bouwde bijvoorbeeld de kerk van Scherpenheuvel, maar hij was ook een verdienstelijk schilder. Zijn *Graflegging*, afkomstig uit de Sint-Gorikskerk van Brussel, schittert opnieuw in stralende kleuren na een restauratie in het Koninklijk Instituut van het Kunstpatrimonium, bekostigd door de Vrienden van de Koninklijke Musea. Dan vervolgt het parcours met de stillevens, het landschap en de portretten, waaronder enkele opmerkelijke stukken van Van Dyck. De Brabantse landschapsschool krijgt zoals de Luikse school en de Vlaamse achttiende eeuw, eindelijk de erkenning die ze al zolang verdienen.

Liesbeth De Belie neemt me op sleeptouw om al haar zeventiende-eeuwse Hollanders te laten bewonderen. Uit het legaat van Frédéric-Gisler komt een dubbelportret van Nicolaes Maes (1634-1693). Het portret van Laurent de Rasière en diens echtgenote Aletta van Hontum illustreert hoe deze

Koninklijke trap na restauratie

Rembrandtleerling zich vanaf de jaren 1660 op de internationale stijl richtte en de invloed van Van Dyck en van de Franse stijl onderging. Vanuit de vroegere zalen bereik je haast ongezien de nieuwe zalen waar de Hollandse School opgesteld staat.

Tapijten opnieuw aan de wand

De meest indrukwekkende vernieuwing is ongetwijfeld de patio. Voor de aanpassingswerken was dit een open binnenkoer, grenzend aan het Balatmuseum en het Greshamgebouw. De verbouwing tot overdekte patio biedt een unieke tentoonstellingsruimte, een draaischijf in het hart van het museumcomplex. Op de gelijkvloerse verdieping hangt een prachtige collectie Brusselse wandtapijten uit de zestiende eeuw. Ze stelt de *Geschiedenis van Romulus en Remus* voor, de belangrijkste reeks uit gouddraad die in België wordt bewaard en die het museum aankocht in 1896 voor 175.000 BF. Een reeks wandtapijten geweven met gouddraad zoals hier het geval is, stelde destijds een gigantisch kapitaal voor, vergelijkbaar met de kostprijs van een oorlogsschip. Het gaat om één van de mooiste getuigenissen van een ambachtelijke industrie waarbij in de zestiende eeuw zowat één vierde van de Brusselse bevolking betrokken was. Tussen de wandtapijten, exact in het midden van de patio, staat heldhaftig het beeldhouwwerk *Herakles boogschutter* van Antoine Bourdelle. Op de eerste verdieping pakt het museum uit met enkele reusachtige topografische schilderijen die het verleden van Brussel en Antwerpen oproepen. De Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België zagen hun

collectie regelmatig uitgebreid door legaten van verwoede verzamelaars. Door de enorme herschikking komt er nu ook ruimte vrij voor het legaat van Dr. en Mevrouw Frans Heulens-Van der Meiren. Het is een opmerkelijke reeks schilderijen met als kern werken van Jan Provoost, Pieter Bruegel de Jonge en Denijs van Alsoot.

Toekomstplannen

Na de opmerkelijke derde renovatiefase komt er zowaar nog een vierde waarbij de inkomhal van het Balatgebouw zijn oorspronkelijke volume terugkrijgt met een perfect uitgeruste vestiaire voor niet minder dan duizend bezoekers. Er komen twee extra zalen voor tijdelijke tentoonstellingen en nog heel wat verbouwingen en modernisering van het huidige auditorium en de educatieve dienst. Tot slot krijgt het museum er nog een restaurant bij met een terras dat uitgaat op de tuin der sculpturen. Hiermee treedt het museum opnieuw naar buiten en kan het eindelijk zonder teveel complexen Brussel omarmen.

Info: www.fine-arts-museum.be

EXTRA Gratis

Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen organiseert voor de abonnees een geleid bezoek aan het gerenoveerde museum.

Het vindt plaats op zaterdag 13 december 2004 om 11.00 uur. Deelname is gratis. Schrijf u als de bliksem in.

De eerste honderd abonnees krijgen een uitnodiging vooreen geleid bezoek. Inschrijven: via brief of kaartje of via e mail info@okv.be vóór 3 december. Nadien verwittigen wij de winnaars persoonlijk. In de namiddag kan u ook het Constantin Meuniermuseum bezoeken. Zie blz. 12.

Op vertoon van de OKV Museumjaarkaart krijgt elke abonnee die dag 10% korting in het schitterende Museumcafé.

THE MUSEUM CAFÉ
BRUSSELS

GALERIJ PATRICK DEROM
BRUSSEL - NEW YORK

SCHILDERIJEN - TEKENINGEN - SCULPTUUR

19de & 20de EEUW

Fernand Khnopff, *Damesportret* - c. 1883
Olie op doek, 14 x 11,3 cm

dinsdag tot zaterdag
van 10u30 tot 18u30

GALERIJ PATRICK DEROM
Wolstraat 1 - 1000 Brussel
T: 02 514 08 82
F: 02 514 11 58
galerie.p.derom@linkline.be

WWW.PATRICKDEROMGALLERY.COM

SHEPHERD & DEROM GALLERIES
58 East 79th Street, NY, NY 10021
T: 1 212 861 4050
F: 1 212 772 1314
shepherdNY@aol.com

De heroïsche werkers van Constantin Meunier

FLORENT MINNE

Brussel bevat tal van kleine musea. Enkele daarvan, vaak de voormalige woonsten van de kunstenaars, overtreffen niet de grootte van een gewone behuizing. Vaak bezitten ze pareltjes van collecties. Dit is het geval met het Constantin Meuniermuseum in Elsene, een woning met atelier die de kunstenaar liet bouwen en waar hij zich in 1900 in vestigde

De arbeiders van de Borinage

Het Constantin Meuniermuseum exposeert ongeveer 130 werken (een selectie uit een veel rijkere collectie) waarvan ongeveer de helft uit schilderijen bestaat. Constantin Meunier (1831-1905) begon zijn carrière immers als schilder aan de Academie voor Schone Kunsten te Brussel, met zijdelings, rond 1850, een optie voor de beeldhouwkunst, waarvan hij vrij vlug afstapte. Volgens hem bleef dit medium al te zeer besloten in sjablonen die niet toelieten formele creatieve openingen aan te bieden en waarin hij zijn jeugdige betrachtingen geen vorm kon geven.

Meuniers picturale carrière is van geen bijzondere hoge artistieke kwaliteit. Thematisch is ze echter van zeer groot belang. Hij richtte zijn aandacht op volkse onderwerpen en zijn belangstelling ging uit naar de dagelijkse leefwereld van de arbeiders en hun levens- en werkomstandigheden. Rond 1880 vertoefde hij herhaaldelijk in de staal- en steenkoolregio's van de Borinage. Wat hij in zijn tekeningen registreerde toont formeel het gebruik van een essentiële, trefzekere eenvoud van lijnen en een opmerkelijke zin voor vormsynthese. Het zijn deze formele constanten van grafische eenvoud en van gebalde volumeopbouw die Constantin Meunier als constanten ook in zijn beeldhouwkunst zal toepassen. Bovendien zal hij voor zijn plastisch werk onmiddellijk, vanaf 1885, een grootse, heroïsche, veredelde en klassiek-archaïsche vormgeving weten te vinden.

Edele en fiere werkers

In mei 1886 zond hij zijn gipsen beeld *De Mokeraar* naar het Salon van Parijs. Alhoewel totaal afgelegen opgesteld treft het werk door zijn originaliteit. De kritieken liegen er niet om. "De kunstenaar die deze Mokeraar heeft beeldhouwd heeft bijna de droom gerealiseerd van de moderne voorstelling van de arbeid," schrijft Gustave Geffroy in *La Justice*. En Octave Mirbeau in *La France*: "Dit is nu eens een mooi kunstwerk, eenvoudig, grandioos en van een kunstzinnigheid waarvan ik tot nu toe alleen kon dromen." Creëerde Constantin Meunier met zijn bronzen arbeidersfiguren het prototype van de eigentijdse voorstelling van de arbeid?

Realiseerde hij een 'realistische' kunst waarin de afmattende, moeizame, ellendige en vernederende conditie van de werkzame sociale industriële klasse werd beschreven? Wanneer men de tientallen kleine sculpturen in het Constantin Meuniermuseum aandachtig heeft bekeken en voornamelijk heeft stil gestaan bij de grote bronzen figuren als *De Buildrager* (1893), *De Smeder* (1886), *De Maaier* (1890), *De Zaaier* (1890) die in zijn atelier zijn opgesteld, dan merkt men dat het Meunier geenszins te doen

was om een realistische beschrijving te geven van wat hij in de Borinage aan menselijke ellende had gezien.

Hiercheuse à la pelle
© Speltdoorn - Foto Constantin Meuniermuseum

impressionistische touches tegen het lichaam aangezet, de grote figuren voortschrijdend met een licht gedraaide schouderbeweging, en de handen geklemd op de heupen wat de wilskracht suggereert. Kortom, een mengeling van fors heroïsme, zelfzekerheid en ruwe zwaarmoedigheid. Uit elke figuur spreekt adel, waardigheid. Abstract symbolisme is afwezig, net als spektakel. Enkel de wijze om in de ruimte de figuur krachtadig fysisch en mentaal te laten vertoeven karakteriseert de volumetrische vormzetting van de menselijke gestalte.

Hier en daar treft men enkele dramatisch opgezette sculpturen aan, zoals *Het Grauwvuur* (1893), waar de gebogen moederfiguur boven haar dode zoon als een piëta opgesteld staat, met haar lenige lichaam in haar aansluitende kledij en haar ineengeklemden handen in haar vormloze schootdoek gebald alsof ze al haar ellende en wanhoop samenbundelden. Verder zet Meunier geen verhaal aan, geen enkel onnodig commentaar dat het drama zou kunnen verstoren. Evenmin als in *de Ecce Homo* (1893), de naakte Christusfiguur met de doornenkroon, neergesakt als een uitgeleefd lichaam. Een pak menselijke ellende en vernedering, die als metafoor zou kunnen fungeren voor het totale sociale arbeidersleven.

De werkmansfiguren van Constantin Meunier gaan niet gebukt onder hun arbeid. Het zijn edele, fiere werkers. In enkele synthetische vormen typeert Meunier de specificiteit van de arbeid. Zittend of rechtopstaand zijn de figuren opgenomen in een sfeer van etalerende, zelfzekere rust, de blik verinnerlijkt en veredeld onder het brede, hoge voorhoofd, het hoofd vaak verbeten wilskrachtig opgeheven, het lichaam geïdealiseerd in het naakte, gespierde bovenlichaam, waar kracht en vermoeidheid elkaar ontmoeten. De werkers van Meunier zijn een grote menigte wilskrachtige, majestueuze, verbeten, enigszins melancholische, maar fiere massieve mooie gestalten, zonder narratief detail weergegeven, de kledij met enkele

Le marteleur
© Speltdoorn -
Foto Constantin
Meuniermuseum

PRAKTISCH

CONSTANTIN MEUNIERMUSEUM

Abdijstraat 59
1050 Elsene

Open: dinsdag tot vrijdag van 10.00 tot 12.00 uur
en van 13.00 tot 17.00 uur

Gesloten: maandag

Tel. 02/ 648.44.49

www.fine-arts-museum.be

EXTRA

Gratis
Speciaal voor de OKV-abonnee
Geleid bezoek aan het Constantin
Meuniermuseum
(maximum 60 personen)
Zaterdag 13 december 2003
van 15.00 tot 16.00 uur.

Inschrijven:
stuur ons uw kaartje vóór 3 december
of mail info@okv.be.
Zie ook blz. 11:
geleid bezoek aan de gerenoveerde
Koninklijke Musea voor Schone Kunsten
van België

De verloren smaak van suiker

LEA VAN DE WIJNGAERT

Het Suikermuseum

in Tienen is een modern

museum waar de bezoeker

geleid wordt door een audio

guide, een luistergids.

“Zo kan je op je eigen tempo

rondgaan,” zei ze nog

Magie in een kraammuseum

Het Suikermuseum op de Grote Markt valt op door zijn mooie opgefriste neoclassicistische voorgevel voorzien van een zuilengalerij die doorgang verleent naar een achterliggend pleintje.

Met onze audio guide in de aanslag lopen we tussen sterk vergrote suikerklonten. Vanop een televisiescherm verklaart professor Zucchero dat het niet de suiker is die vergroot is maar dat wij het zijn die gekrompen zijn. Ik kijk bedenkelijk naar Jules (7j) en Ona (6j) en merk dat zij het wel spannend vinden. Ténspannend blijkt als we door plastieken lappen de zogezegde suikermoleculen betreden. Het is donker en Jules vraagt bezorgd of we er zo meteen weer uitgaan.

Stemmen - muziek - we komen, opnieuw door plastieken lappen, in de galerij van de honingkoningin. Alle magie verdwijnt opeens wanneer we merken dat we enkel door een glazen muur van de buitenwereld worden gescheiden.

Zoet, bitter, zuur en zout zijn de namen van vier aardappelachtige figuren, waarschijnlijk bieten, die ons verzoeken om te proeven. Twee van de vier draaibakjes zijn leeg, de andere bevatten koffiebonen en snoep maar laten niets los.

Omdat de kinderen voor de televisieschermen in de bijenkorf staan, vertelt mijn audio guide een verhaal dat geen steek houdt omdat ik de beelden nog niet zie. Ik zet me snel voor een scherm waarvan de computeranimatiefiguren me doen denken aan de figuurtjes in de Disneyfilm *A bug's life*.

Leuk voor de kinderen.

Een Nederlandstalig touchscreen geeft voorbeelden van zoete, zure, bittere en zoute voedingsmiddelen. De Franstalige versie staat

wat verderop verborgen in het hoofd van een zittende imker. De volgende ruimte stelt een kraamkliniek voor. Hier worden de bietjes, beta vulgaris, geboren.

Tegen de muur staan enkele babybedjes waarin op een zacht kussen een biet rust en waarboven de foto prijkt van V.E. Savitzky, de vader van de eenkiemige suikerplant. Ik begrijp de bedoeling maar het komt wat raar over. Vooral de medische fiches achterop elk bed doen me de wenkbrauwen fronsen. Aan de andere kant staat een bietenzaaimachine opgesteld voor een levensgrote foto van dezelfde machine met paarden en landbouwers. De televisie in de hoek leert ons alles over het kweken van nieuwe zaadjes. Het wordt snel duidelijk dat we met onze audio guide niet kunnen rondwandelen, willen we niet van het ene in het andere

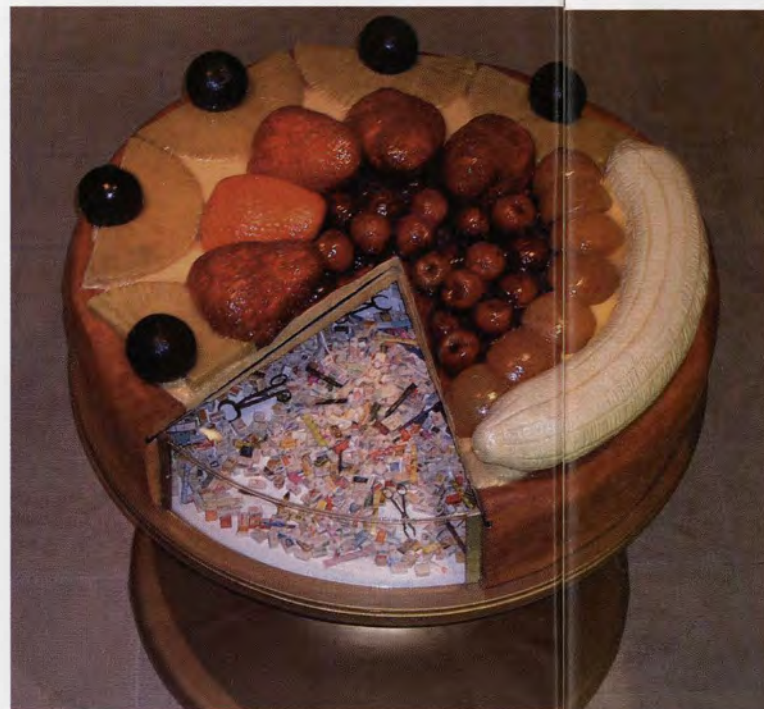

Foto: Harrie Spelmans

verhaal terechtkomen. Zo'n audio guide zorgt er ook voor dat de kinderen erg luid roepen. Gelukkig zijn we blijkbaar de enige bezoekers en moeten we ons hier niet aan storen.

“Moewe benen”

Om verwarring te voorkomen, spreken we af dat we de volgende kamer samen binnengaan. De sensor pikt immers het signaal van de eerste bezoeker op en als je later binnekomt, mis je het begin van het verhaal. Een film, deze keer op de muur geprojecteerd, toont opnieuw de bijenkoningin die de verloren smaak van suiker betreft. We kijken staande naar het vervolg van het filmpje in de bijenkorf. Ona krijgt “moewe

benen” en ik zou zelf ook wel even willen zitten. De machine die half voor het scherm staat, leent zich hier duidelijk niet toe.

We verlaten zijlins, niet zonder enig gevaar, de trap naar een kamer met gedekte tafel die het dagelijks leven van de seizoenarbeider vertelt. Jules en Ona zetten zich aan de tafel, die op de foto op de muur verder lijkt te gaan, en merken dat borden en tassen vastgekleefd zijn. Mijn audio guide vertelt over een varkensstal, Jules hoort alleen muziek...? De kinderen roepen tegen elkaar zodat ik voorstel om hun hoofdtelefoon toch even af te nemen. Tegen de muur hangen

Foto: OKV

één Franstalig en vier Nederlandstalige citaten van verhalen uit *Hagelandse seizoenarbeiders*. Hier lees ik het stukje over de varkensstal dat ik daarnet hoorde.

Sabotage

Boven komen we in een grote ruimte waar verschillende landbouwmachines tentoongesteld staan. De bordjes geven N-F-E-D-talige verklaringen. Voor meer uitleg wordt verzocht om op de toets van de audio guide te drukken. Even dan, want de kinderen staan al voor een groot tractorwiel waarin een film getoond wordt. Snel voeg ik me bij hen om niets van het verhaal te missen. Een oude man vertelt over de bietenoogst, over hoe het vroeger was en over ‘hard labour’.

Wat verder vervolgt deel drie van het verhaal over de verdwenen smaak van suiker. Er blijkt sabotage in het spel te zijn. Met ritmische machinegeluiden op de achtergrond bekijken we, in een horizontale cilinder, twee films over het reinigen en verwerken van bieten met een natuurvriendelijk recyclageproces. Staande tussen de twee films moeten we uitzoeken bij welke van de twee de uitleg die we horen van toepassing is.

Op een transportband staan enkele kartonnen dozen, voorzien van het bekende logo van Tiense suiker. De kinderen

wandelen heen en weer om hun handen over de band te laten glijden. Een stapel van dezelfde dozen bevat een televisiescherm dat de verschillende soorten suiker toont. Her en der vinden we meer uitleg op plaatjes. Dan zien we een wand met zes televisieschermen waarvan het rechtse beelden toont, identiek aan die in de stapel dozen van daarnet. Op de wand zijn machines getekend en we zien bekers met een vloeistof die van bruin naar licht evolueert. Ze illustreren het proces van biet tot suiker.

Sprekende portretten

In het laboratorium staan centraal drie grote microscopen opgesteld die identieke filmpjes tonen. Het is leuk om eens omlaag een film te bekijken maar het is spijtig dat ze op

gelijke hoogte staan want Ona is te klein. Ik til haar op en dan volgt een kleine discussie want ze wil niet meer stappen, haar benen zijn nog altijd moe!

Een witte wand met houten planken geeft deze ruimte een onafgewerkte indruk. Een andere muur toont een labo. Rond een as draaien witte blokken met info. Of ze suikerklontjes moeten voorstellen, is niet duidelijk en wellicht ook niet belangrijk maar wel een leuk detail.

Naast een raam met uitzicht op de Grote Markt hangt een getrukeerde foto van dezelfde markt met een berg zand tot boven de tweede verdieping van alle huizen. Dit

Foto: Harrie Spelmans

zou het resultaat zijn, moest men de aarde die nog aan de bieten kleeft hier uitstrooien. In de volgende kamer luisteren we naar een gesprek tussen ‘sprekende’ portretten van onder andere Napoleon, Benjamin Delessert, François Olivier de Serres (ontdekker van suiker in de bietenplant) die elk hun aandeel in de geschiedenis van de suiker toelichten. Drie portretten aan de overzijde kijken, net als wij, zwijgend toe.

De zevende hemel

Op een deegrol gezeten, het verband met suiker ontgaat me, bekijken we een film over een man die op een bijna bezeten manier werkelijk alles in suiker maakt. Hij bereidt zich voor op een grote wedstrijd en is zeker

van zijn overwinning. Bij een wedstrijd mime haalt hij gegarandeerd de eerste prijs. Het resultaat is in elk geval een kitcherig stukje vakmanschap.

Jules en Ona zitten op een grote tong en kijken, op televisie, naar een sketch van Smith en Jones. De Britse komieken belichten op een ludieke manier de nefaste invloed van suiker op de tanden.

Door een spiegel bol, plat of hol te zetten, gaan we op zoek naar ons ideaal dieet en we kunnen alvast op de hometrainers ons teveel aan suikers verbranden.

Een wand vol infusen toont de aanwezigheid van suiker in de medische wereld.

Achter het hoekje wacht de laatste animatiefilm in een bijenraat. De honingkoningin belooft, goed verstaanbaar zonder hoofdtelefoon, dat alles weer goed komt, wat de smaak van de suiker betreft dan.

Zoete dood

Op de zolder tenslotte bezoeken we een suikercollectie. Het betreft een altaar en vitrinekasten vol Mexicaanse suikerbeeldjes, doodshoofden en skeletten in suiker.

Een op de wand geprojecteerde film toont een traditiegetrouw Mexicaans feest waarbij men op twee november zijn doden herdenkt. De audio guide zwijgt gepast.

We zien nog drie deuren waarop het Suikermuseum zijn tijdelijke tentoonstellingen voor 2004 tot 2006 presenteert en dalen dan de trap af via de cafetaria, "audio guide aan de haak", naar de uitgang.

Al die informatie van suiker heeft ons zeker enkele kilo's doen aankomen.

Terugblik

Het museum leent zich voor een bezoek in familie- of klasverband. De kinderen volgen geboeid de animatiefilmpjes terwijl je je als volwassene op andere info kan concentreren.

Links: Foto: Harrie Spelmans / Boven: Foto: OKV

Het voordeel van de audio guide is dat je op je eigen tempo kan rondgaan, je moet niet overal blijven staan. Een nadeel vind ik dat als je samen een ruimte binnenkomt, de sensor het signaal van de eerste bezoeker oppikt zodat je als laatste het begin mist. Communiceren is moeilijk zodat ik me ook een beetje geïsoleerd voelde, wat de sfeer en de betrokkenheid niet ten goede komt. Achteraf beschouwd hebben we in het museum heel veel televisie gekeken en zijn we kenners geworden van de geschiedenis van de suiker.

PRAKTISCH

HET SUIKERMUSEUM

Grote Markt 3

3300 Tienen

Tel. 016 80 56 66

www.suikermuseum.org

Open van 10 tot 17 uur (toegang tot 16 uur)

Gesloten op maandag

Korting met OKV Museumkaart:

Suikermuseum € 4 i.p.v. € 5

Het Toreke € 1 i.p.v. € 2

combiticket € 5 i.p.v. € 6

**Openbaar Kunstbezit
in Vlaanderen
zoekt vrijwilligers**

om een dynamisch team een handje toe te steken.
Bent u gebeten door kunst en heeft u een beetje ervaring met computers dan kunnen wij u misschien een boeiende tijdsbesteding bezorgen. U werkt in hartje Antwerpen voor het oudste en grootste kunst-en museumtijdschrift van Vlaanderen.

Schrijf of bel (03 224 15 30) naar
**Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen,
Hofstraat 15,
2000 Antwerpen**
ten aanzien van Peter Wouters.

ABORIGINAL ART GALLERY

Investeer in een 40.000 jaar oude,
nog steeds levende cultuur.

Authentieke Aboriginal kwaliteitskunstwerken

**Aboriginal Art Gallery - Australian Shop
Mageleinstraat 48, 9000 Gent**

Een eeuwenoude cultuur, in een eeuwenoud huisje!
donderdag, vrijdag, zaterdag: 11.30 u tot 18.00 u
nu ook: woensdag: 13.00 u tot 18.00 u

056/61.70.47 - 0475/70.85.99
fax: 056/61.70.48

www.australianshop.com
Ontvang onze gratis catalogus
(op te sturen naar B&F Invest, Kapellestraat 90,
9870 Zulte, of fax : 056/61.70.48)

Naam Tel.

Adres.....

A M A R A N T

Twee tentoonstellingen in
Brussel schetsen een beeld van
een intrigerend symbolist
Fernand Khnopff

Amarant brengt een
overzichtscursus 'leven en werk'

Gent
4 dinsdagavonden [start 27/01]
Antwerpen
4 maandagnamiddagen [start 26/01]
Oostende
4 dinsdagnamiddagen [start 02/03]
Strombeek
4 maandagavonden [start 01/03]

Rondleidingen in de tentoonstelling
"Rond het symbolisme"
(Bozar) + ticket Khnopff
13, 15 of 17 maart 2004

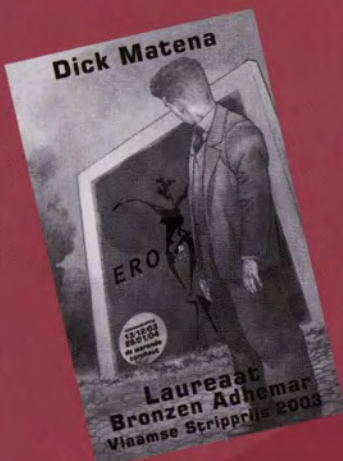
Info 09 / 269 17 45
www.amarant.be

tentoonstelling
de Warande

van
13 december '03
tot en met
25 januari '04

ERO s trip
erotiek in het stripverhaal

de Warande, Warandestraat 42, B-2300 Turnhout | gratis toegang van 10 tot 17 uur tijdens De Stripgidsdagen op 13 en 14 december 2003.
Vanaf 15 december: di - za van 14 - 18 u., zo van 10 - 12 en van 14 - 18 u. Gesloten op maandag, Kerst- en Nieuwjaarsdag. Bezoek op afspraak mogelijk.
tel. 0032 14 41 94 94, fax 0032 14 42 08 21, e-mail: info@warande.be | www.warande.be, www.stripgidsdagen.be

David Claerbout herdefinieert foto en video

FLORENT MINNE

David Claerbout weet

op een unieke manier

foto en video in elkaar

te verstrengelen

In de richting van het nu

Zowel het fotografische beeld als de film (de video) verhouden zich essentieel tot de tijd. De fotografie fixeert, legt met nadruk vast, insisteert op het geziene. De zeggingskracht waarmee dit gebeurt staat rechtstreeks in relatie tot de scherpe, onderzoekende blik van de fotograaf en de hulpmiddelen die hij bij de weergave van de foto kan aanwenden. Bij de film ligt het anders. Film grijpt de vluchtigheid van het gebeuren vast, kapteert de gevoels- en gedachtenkring omheen het uitgebeelde en zet het verhaal op van een historiek. Beide media tonen wat er geweest is, watvoorbij is. Ze zijn niet in staat het nu te vangen.

David Claerbout (Kortrijk, 1961) beweegt zich met zijn fotografische en videoprojecties tussen deze polen in. Hij gebruikt de nadruk waarmee fotografie het verleden vastlegt, maar hij brengt binnen deze insistentie tevens de wisselvalligheid en de vluchtigheid van het moment. Dit bereikt hij door een digitale manipulatie. Een voorbeeld daarvan is *Kindergarten Antonio Sant'Elia, 1932*, gerealiseerd in 1998. Kinderen in wit uniform (de foto dateert uit de Mussoliniperiode) spelen op een binnenkoer tussen jonge boompjes. Claerbout heeft een video still (filmfoto) uit dit beeld ontwikkeld. De kale boompjes heeft hij digitaal gemanipuleerd.

animatie tot leven wordt gebracht. De tijd verandert plots. Het gefixeerde verleden leeft tijdelijk op door een reële, op het leven geënte fase.

Spelen met het tijdsbegrip

Uit deze voorbeelden blijkt dat het niet de bevrozende resultaten van het beeld zijn die Claerbout interesseren. Zijn werkwijze tegenover het beeld is het opzetten van een mise-en-scène waardoor het visueel product een eigen scenario kan uitschrijven en zelf kan bepalen hoe het tot een fascinerend beeld evolueert.

David Claerbout
Kindergarten Antonio Sant'Elia, 1932
1998
Mute black and white video projection
Courtesy Galerie Micheline Szwajcer

David Claerbout
Retrospection
2000
Black and white video projection, sound
Courtesy Galerie Micheline Szwajcer

David Claerbout
Four persons standing, 1999
Black and white video projection, sound
Courtesy Galerie Micheline Szwajcer

Ze kregen een bladerdak dat in de videoprojectie lichtjes beweegt. Door de beweging in de bladeren van de bomen wrikt Claerbout de fotografie los uit haar vastzettende documentaire gehalte en brengt haar in de richting van het nu. Anderzijds wordt het filmisch document geïsoleerd en binnen het beeld bevroren omdat er buiten het bewegende bladerdak enkel stilstand heerst. Dit ongerijmde zorgt voor een vorm van desolatie en neerslachtigheid die in het werk van Claerbout vaker voorkomt.

Eenzelfde ineenstrengeling van beide media vindt men in *Retrospective* (2000) die een beeld toont van een klassieke zwart-wit klasfoto uit de jaren dertig. Op een bepaald moment van de projectie wordt ingezoomd op een leerling wiens gezicht door digitale

Dit gebeurt soms op een zeer subtiele wijze. De *Venice lightboxes* (2000) tonen vier transparante cibachromes van opnamen die 's nachts in Venetië van monumenten werden genomen. Bij het binnentreden van de zaal waar ze opgesteld staan is er omzeggens niets te zien. Om de nachtelijke landschappen in zich op te nemen, moet de retina wennen aan de duisternis en het is pas na enkele minuten dat geleidelijk de architecturale vormen leesbaar worden. De tijd speelt hier een specifieke rol. Bij het zich wennen aan de duisternis lijkt hij trager te verlopen en zich uit te rekken door het vertragsproces van ons bevattingsvermogen om te zien. Tezamen met de nachtelijke opnamen lijkt alles in een andere 'tijdsruimte' gesitueerd te zijn.

De video stills *Villa Corthout* (2000) zijn een ander voorbeeld waarin Claerbout duidelijk met het tijdsbegrip speelt. Het verhalende beeldgegeven is uiterst eenvouding. Een jongen zit gitaar te spelen op de rand van

een zwembad. Een meisje in badpak komt het water uit. In de vijf opnamen die vanuit verschillende hoek en vanop vrij grote afstand zijn genomen blijven de personages voldoende van elkaar verwijderd om elk nauwer contact uit te sluiten. Er is geen plot. Geen verhaal. Toch speelt Claerbout met de suggestie, zij het in negatieve zin. De grenzen vervagen tussen een ingebeeld gebeuren (een fictie, deze van de ontmoeting) en de registratie van een documentaire observatie. We hebben hier te maken met de nulgraad van een filmisch verhaal. Enkel de klank van de gitaar is de bindende factor die de verlopende tijd aanduidt.

Four persons standing (1999) toont een andere manier waarop Claerbout met beelden en dramaturgie omgaat. De video toont twee vrouwen en twee mannen die gegroepeerd staan voor een gebouw. Het gaat hier duidelijk om een gecomponeerde video, waarvan de beeldelementen uit verschillende contexten werden gelicht.

De plaatsing van de personages tegenover elkaar doet een verhalend karakter ontstaan waarbij echter niets precies wordt aangeduid en de spanning tussen de personen bij een zuivere gissing blijft. Door de onduidelijke, maar toch spanningsvolle wijze waarop ze zich tot elkaar verhouden krijgen ze de allure van acteurs op een scène. Claerbout zoekt beelden die een ontegensprekelijk surplus vertonen. Hij bekomt dit door manipulatie en werkt in de richting van het onontkoombare visueel-dwingende impact van de fotografie en/of video. Door zijn tussenkomst ontdekt hij het beeld van zijn evidente documentaire laag. Hij ontschort de gangbare beschrijvende zeggingskracht. Maar hij kleurt het in met het onverwachte, het niet evidente, het ongekende, het unheimliche. Deze manipulatie verleent zijn beelden hun desolate, nostalgische en melancholische karakter.

Hernieuw uw abonnement Openbaar

Abonnementsprijs onveranderd € 24,00

Dat wil u niet missen!

- 4 afleveringen OKV. Prachtig uitgegeven, 44 bladzijden, volledig in kleur.
- 4 nummers OKV Tentó. Ander nieuws over tentoonstellingen, musea en kunstactualiteit. Minimum 40 bladzijden, volledig in kleur.
- Extra bijlagen over bijzondere kunstbelevingen.
- Gevarieerd en boeiend aanbod gratis nocturnes, museumbezoeken...
- Gratis uw OKV Museumkaart: gratis toegang of aanzienlijke reductie in tal van Vlaamse en Brusselse musea.
- De meest complete en correcte museuminformatie en tentoonstellingsagenda voor Vlaanderen en Brussel: www.tento.be.
- Stijlvolle en stevige opbergcassette, ideaal voor uw boekenkast.

Uniek aanbod

	België	Nederland
Abonnement 2004	€ 24,00	€ 25,50
Abonnement 2004 + opbergcassette	€ 34,00	€ 37,98
Abonnement 2004 + Veertig Vlamingen en hun geliefkoosd kunstwerk (inclusief verzendkosten)	€ 39,00	€ 43,50
Abonnement 2004 + Veertig Vlamingen en hun geliefkoosd kunstwerk + opbergcassette	€ 49,00	€ 55,98

Nieuw

De abonnementsprijs van Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen is al enkele jaren niet verhoogd. Ook nu blijft hij onveranderd € 24,00. Dat is heel weinig in vergelijking met andere tijdschriften en bovendien biedt het OKV-abonnement nog vele extra voordelen.

Vanaf 2004 start Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen met twee nieuwe abonnementsformules:

Steunabonnement

De steunabonnees krijgen een speciale vermelding op www.tento.be.
€ 35,00

Bedrijfsabonnement

Vijf abonnementen voor personeelsleden, klanten en/of relaties die telkens een gepersonaliseerde zending ("Aangeboden door...") ontvangen.
€ 250,00

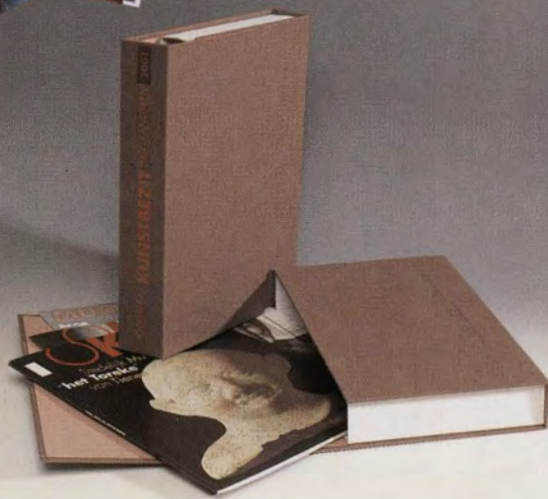
Hoe abonneren?

België

Door storting op rekeningnummer 448-0007361-87 van vzw Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen.

Nederland

Door storting op gironummer 135.20 van vzw Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, Antwerpen.

Kunstbezit in Vlaanderen 2004

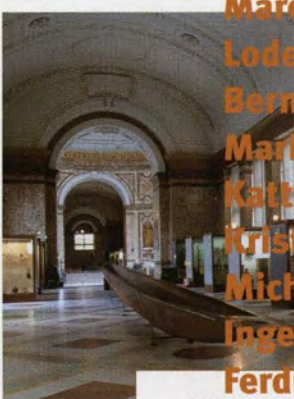
Schitterend boek Veertig Vlamingen en hun geliefkoosd kunstwerk

Ter gelegenheid van zijn veertigste verjaardag vroeg Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen aan veertig Vlamingen wat hun lievelingskunstwerk is en waarom. Het unieke feestboek bundelt de vaak verrassende keuzes, verwoord in heel persoonlijke verhalen en getuigenissen van een bijzondere band met een uitverkoren kunstwerk. De inspirerende beelden bij de veertig teksten zijn van vier topfotografen, Elisabeth Broekaert, Michiel Hendrickx, Jacques Sonck en Maarten Van den Abeele.

Een ideaal cadeau onder de kerstboom, een geschenk dat blijft.

- Eric Antonis
- Herman Balthazar
- Sarah Bettens
- Paul Breyne
- Rob Buytaert
- Stef Kamil Carlens
- Janine Claessens
- Hilde Daem
- Godfried Danneels
- Anne Teresa De Keersmaecker
- Wim Delvoye
- Gerda Dendooven
- Marcia De Wachter
- Lodewijk De Witte
- Bernard Dewulf
- Mark Eyskens
- Katty Geltmeyer
- Kristien Hemmerechts
- Michiel Hendryckx
- Inge Heremans
- Ferdinand Huts
- Paul Huvenne
- Jan Lauwers
- Betty Mellaerts
- Axel Miller
- Gabriella Moortgat
- Andre Oosterlinck
- Chantal Pattyn
- Camille Paulus
- Koen Peeters
- Eva Tahon
- Johan Tahon
- Kaat Tilley
- Hugo Vandamme
- Ronny Van de Velde
- Paul Van Grembergen
- Benoît Van Innis
- Hilde Van Mieghem
- Peter Vermeersch

Prijs
In de winkel: € 20.00
OKV-abonnee: € 17,50
(inclusief verzendingskosten)
Als promotieboek bij het
OKV-abonnement: € 15,00
(zie abonnementsformules
blz. 20 in dit nummer)

Praktisch
Feestelijk en stijlvol uitgegeven:
gebonden, vollinnen band met
stempelopdruk, stofomslag,
227 x 227 mm, 96 blz., volledig in kleur.
ISBN 9076099553

Mark Eyskens
'Het domein van Arnhem' – René Magritte
De eerste wereldwijde tentoonstelling van het werk van René Magritte werd in 1928 georganiseerd door de kunstenaar zelf in Brussel. Het was een belangrijke gebeurtenis die de wereldwijde bekendheid van de kunstenaar vastlegde. In dit boek wordt de tentoonstelling van 1928 in detail beschreven, met aandacht voor de achtergrond, de organisatie en de reacties van het publiek. Het boek is een belangrijk document voor de kunstgeschiedenis van de twintigste eeuw.

Haast religieuze wijding, stitte en grootsheid, overvallen de toeschouwer, en solidair met het verlaten nest
De afbeelding toont een schilderij van een landschap met een klein huisje in de verte. Het schilderij is een voorbeeld van de stijl van de Vlaamse Schilders van de Twintigste Eeuw, die vaak gebruik maakten van symboliek en allegorie. Het boek bespreekt de betekenis van dit werk en de rol van de kunstenaar in de maatschappij.

Giorgio Morandi te Brugge

RIK SAUWEN

Binnen het overvloedige
Europalia-aanbod van dit
najaar is de kunst van de
twintigste eeuw goed
vertegenwoordigd.
De samenstellers hebben
zich niet enkel beperkt tot
de gewaarborgde
publiekstrekkingen, maar
hebben ook de fijnproever
willen bedenken.
Een tentoonstelling rond
Giorgio Morandi in eigen
land is een buitenkans
waarvoor de
verwachtingen hoog
gespannen staan.

Met het nodig chauvinisme, en dat is helemaal geen negatieve eigenschap, hebben de Italianen het werk van Morandi niet willen isoleren van een bredere, ons onbekende context. Vandaar de eigenlijke titel van de tentoonstelling: *Stil leven. Morandi en het stilleven in Italië 1912-1962*. Naast een dertigtal werken van Morandi, krijgen wij dus een ruim aanbod aan stillevens van zijn tijdgenoten voorgeschoteld. Bestaat er dan iets als de twintigste-eeuwse Italiaanse stillevensschool? Dat valt te bekijken.

Morandi: de meestervan het bijna niets

Maar vooreerst gaat onze volle aandacht naar Morandi. Kwaliteit bedriegt niet. Bij de eerste oogopslag in de zaal waar alle Morandis, toch een twintigtal doeken en aquarellen, bij elkaar hangen, herkennen wij meteen de stijl en de thematiek. De eerste indruk van uniformiteit moet bij nader inzicht bijgesteld worden. De stelling 'één Morandi gezien, allemaal gezien', gaat niet op. De composities waar ogenschijnlijk niets bijzonders aan is, zijn niet volgens één en hetzelfde patroon uitgewerkt. We herkennen dan wel dezelfde potjes, flessen of vazen in meerdere tentoongestelde werken, op een neutrale ondergrond en een effen achtergrond, maar het zijn wel degelijk individuele, eigenzinnige werken. Het spel met het licht is van kapitaal belang. In het ene werk komt het licht van op de zijkant, waardoor de voorwerpen op elkaar en op de ondergrond een scherpe slagschaduw werpen. Een andere keer staan de potjes netjes in het gelid, de kleintjes vooraan, de grote achteraan, badend in een irreëel diffuus licht en een klimaat van zachte ironie. De ene compositie is de andere niet.

Giorgio Morandi, *Stilleven*, 1938, Olieverf op doek, 30 x 37 cm - MART - Rovereto - Collectie Giovanardi

Dan vullen de volumes (het zijn niet allemaal recipiënten, er zijn ook monochrome geometrische volumes bij) de volledige breedte van het doek, dan weer staan zij excentrisch opgesteld, gedeeltelijk door de rand aangesneden. In de meest extreme gevallen wordt de compositie opzettelijk, of schijnbaar toevallig, weggelaten. In een tentoongestelde aquarel uit 1962 staan de voorwerpen frontaal uitgebeeld, zonder perspectief, op elkaar gestapeld. Het kannetje, de fles en de bekers zijn als dusdanig nog net herkenbaar, maar vervaagd tot een stevig haast abstract geheel. Een aantal werken uit de jaren twintig illustreren het gebruik van accessoires die later helemaal verdwijnen, zoals een gedrapeerd doekje en een tafelkleed die beide op de voorgrond afhangen. Die verwijzing naar de ondergrond waarop de voorwerpen opgesteld staan, moet hem niet bevredigd hebben. Noodgedwongen wordt de aandacht gedeeltelijk van de hoofdpstelling afgeleid. Daarom weg ermee. De omgeving wordt tot het allereenvoudigste herleid, maar dat belet niet dat er nog heel wat variatiemogelijkheden overblijven. Het bijna niets staat niet gelijk met armoede. Achtergronden zijn niet noodzakelijk helder en de voorwerpen staan niet onveranderlijk op een ondergrond waarvan

Felice Casorati, *Eieren op een boek*, 1949, olieverf op doek, 50 x 40 cm, Accademia Carrara - Galleria Comunale d'Arte Moderna e Contemporanea, Bergamo

Installatie van Beatrijs Lauwaert

de kleur een schakering van wit of eierschaal is.

Morandi's penseelvoering is ook opvallend. Hij is zeker geen fijnschilder, noch een glad-schilder. De penseelstreken zijn duidelijk zichtbaar, stevig maar subtiel. Vlakken worden niet effen ingekleurd. Er schuilt nog veel kleur in de diepte van het doek. Dit soort werk wordt niet op het doek gesmeten, er gaat een traag rijpingsproces aan vooraf.

Schildersschool of uitverkoop?

Een selectie is, zoals het woord het uitdrukt, een keuze, het resultaat van een proces van aanvaarden en verwerpen binnen het ruime kader van een afgesloten werk. Mogen wij tevreden zijn met de geboden selectie? In grote mate ja, want diverse facetten van Morandi's werk komen erin aan bod. Maar het beeld dat ons voorgelaten wordt, is zeker niet volledig. Het had interessant kunnen zijn één of meerdere werken te zien uit een vroegere periode toen de kunstenaar met de metafysische schilderkunst flirtte. Zo hadden wij een duidelijke overgang gekregen naar de rest van de tentoonstelling, meer bepaald naar het werk van Carlo Carrà. Van deze laatste worden drie uiterst interessante werken getoond: de schets van een stilleven uit 1912 in een stijl die balanciert tussen het futurisme en het kubisme, een tekening uit 1917 met alle ingrediënten van de 'pittura metafysica' en ten slotte een in tempera en collage uitgevoerd stilleven met een chiantifles en glas op een onbestemde achtergrond. Zoniet de stijl, dan wel de thematiek van de latere Morandi zijn erin aanwezig.

De verwantschap met het merendeel van de andere tentoongestelde kunstenaars is niet erg evident. Zo de titel van de tentoonstelling liet uitschijnen dat er zo iets als een typische Italiaanse benadering van het stilleven bestaat in de periode die vooropgesteld wordt (1912-1962), dan is daarvan binnen de tentoonstelling bitter weinig te zien. Het overaanbod overtuigt niet en heeft de mensen van het Arentshuis gedwongen de muren vol te hangen. Ook zij voelen zich niet gelukkig met een accrochage die in sommige zalen ronduit aan een verkoopzaal

doet denken (de soms bedenkelijke kwaliteit van sommige werken is daar niet vreemd aan). Dat neemt niet weg dat er ook aangename verrassingen zijn, zoals een mooie erg kubistische Severini uit 1916, als tegengewicht voor vier decoratieve werken van na 1920. Een ensemble van vier werken van Filippo de Pisis bekoort door zijn verfijnde eigenzinnigheid. Verrassend is het werk *De eieren op het boek* (1949) van Felice Casorati, rustig en ascetisch, in de sfeer van Morandi. Nog een verrassing, maar van een meer verwarrende aard, *Het einde van de vrije denkers* (1959) van Gianfilippo Usellini. Zoals de titel al laat vermoeden is de inspiratie surrealistisch. Op een strand ligt een rotsachtige massa waaruit op zijn minst twee dozijn ogen ons aankijken. Dit, een stilleven? De definitie van het genre is blijkbaar een zeer rekbaar begrip.

Op het einde van de tentoonstelling doen wij toch nog enkele interessante ontdekkingen: een middelgroot keramiekreliëf van Leoncillo, *Stilleven met schaar* uit 1945 toont de uitgesproken wil om met het gegeven 'stilleven' andere paden te bewandelen. Maar stond Leoncillo alleen met deze pogingen of hebben anderen hem gevolgd, of heeft hij anderen gevolgd? Nergens hebben wij er meer over kunnen vernemen. In die laatste zaal ook nog een erg aangename confrontatie met een reliëf van Piero Manzoni, kaolien (porseleinaarde) op gerimpeld doek, een verstild werkje van hoge kwaliteit dat even de sfeer van Morandi oproept.

Achteraf stel je je wel de vraag of die andere stillevens er naast Morandi wel nodig waren. De samenstellers hebben geen enkele zichtbare poging ondernomen om de relatie tussen die werken te duiden, wellicht omdat er, buiten de enkele aangehaalde uitzonderingen, geen band tussen Morandi en de andere stillevenschilders bestaat. De opgegeven data 1912-1962 doen ook vraagtekens rijzen. Met Morandi hebben zij niets te maken. Hij stierf in 1964. Het oudst tentoongestelde werk is een schets van Carrà uit 1912, het meest recente een schilderij van Morandi uit 1963, een lapsus of slordigheid, wie zal het zeggen?

Morandi en Beatrijs Lauwaert, een mooie verstandhouding

De bezoekers krijgen gelukkig nog een troostprijs onder de vorm van een fijnzinnige hommage aan Morandi door Beatrijs Lauwaert. Zij heeft over de gehele bovenverdieping van het Arentshuis een aantal instal-

laties aangebracht die niet enkel naar de sfeer van Morandi verwijzen, maar eveneens een dialoog met de vaste opstelling van werken van Frank Brangwyn aangaan. Een dubbel opzet waarin zij wonderwel slaagt. Haar kannetjes en andere banale recipiënten staan onopvallend opgesteld, zodat de verstrooide bezoeker er wel eentje of meerdere zal overslaan. Tekeningen, voorstudies en enkele kunstige foto's van vorige installaties met identieke componenten vestigen telkens weer de aandacht op de uit hun vertrouwde omgeving gerukte, maar niet overdonderde gebruiksvoorwerpen. Net als bij Morandi is kleur aanwezig, functioneel, maar niet opdringerig. Beatrijs Lauwaert heeft ook een sympathieke manier om de voorwerpen, de bouwstenen van haar werk, te beschrijven: „Kleine groepjes als clusters: een gezin, vrienden, werklieden zoals ik ze waarnam wanneer ik door de ramen naar de straat beneden keek. En af en toe een grotere groep in de rij: geleide toeristen, een klas, een kroostrijk gezin. Als eendjes achter hun moeder. De 'Paren' tonen ontmoetingen tussen twee bekenden, het gesprek met een vriend, moeders-met-kind, de warmte van omhelzende armen, de lichaamstaal van verliefden, de unieke intieme dialoog zoals die enkel tussen twee mensen bestaat. Ze balanceren op de grens tussen samenhangigheid en symbiose.” Dat zij in het werk van Morandi kan opgaan, is duidelijk. Zij geeft zelfs een definitie van zijn stillevens die ik elders heb moeten missen. „Nu pas (...) zie ik hoe ook zijn stillevens bestaan uit samenhangende lichamen waar rond een onzichtbare draad is gelegd. Samenzweringen. Tegen het uiteenvallen.” Teder, maar niet flauw, een werk dat in al zijn schijnbare broosheid zijn mannetje staat.

PRAKTISCH

'STILLEVEN. MORANDI EN HET STILLEVEN IN ITALIË'

Nog tot 4 januari 2004

Arentshuis

Dijver 16

8000 BRUGGE

Open van dinsdag tot zondag van 9.30 tot 17 uur

Gesloten op maandag, op 25 december en 1

januari

Tel. 050 44 87 12

www.brugge.be

www.europalia.be

Een hoogtepunt in de barokschilderkunst

KARL MARCELIS

In het kader van het festival

Europalia Italia organiseert

het Koninklijk Museum

voor Schone Kunsten van

Antwerpen de

tentoonstelling

Anversa e Genova

Handelsaristocratie

Anversa e Genova illustreert zowel de schittering van Genua in de zeventiende eeuw als de rijkdom en intensiteit van de uitwisselingen tussen Vlaamse en Genuese kunstenaars in het seicento. Het verhaal van de twee havensteden, Antwerpen en Genua, loopt voor een gedeelte parallel.

Al in de tiende eeuw was Genua, La Superba, een zelfstandige maritieme republiek. Door het verhuren van schepen voor militaire doeleinden en dankzij handelsprivileges in gebieden van Spanje tot aan de Krim vergaarde de stad grote rijkdom. In de zeventiende eeuw zal de Ligurische havenstad met zijn vermogende handelsaristocratie in korte tijd uitgroeien tot het financiële zenuwcentrum van Europa. De handel in luxeproducten (diamant en kunstkasten in Antwerpen, specerijen en kostbaar textiel in Genua) vormde in beide centra de motor van de economie. Deze handelsaristocratie heette niet Frick, Carnegie of Rockefeller, maar Doria, Spinola, Balbi en Lomellini.

Luca Cambiaso, *Christus voor Kajafas, Genua*, Accademia Ligustica di Belle Arti

Door hun financiële investeringen legden deze tycoons ook heel wat gewicht in de schaal van de Europese politiek. Zij waren immers de geldschietters van de Spaanse Habsburgers. Zo stond Andrea Doria in geregeld contact met Karel V en ontving hij hem zelfs twee keer bij hem thuis in Fassolo. Meerdere leden van de aristocratie speelden met hun legers en vloten een beslissende rol bij het oplossen van conflicten. Het bekendste voorbeeld daarvan is de interventie van Ambrogio Spinola tijdens de Slag van Breda (1625).

De meeste Genuese families waren financieel en commercieel actief in diverse sectoren in Antwerpen. Met hun winsten en renten lieten ze ruime stadspaleizen bouwen, architectonische parels die ze door de beste kunstenaars van hun tijd lieten decoreren. Rubens liet deze *palazzi di Genova* in boekvorm publiceren en na zijn terugkeer uit Genua naar Antwerpen in 1608 liet hij voor de bouw van zijn woning en atelier op de Wapper zich duidelijk inspireren op deze somptueuze architectuur.

Meer dan de kloekke Vlaamse schilderkunst

De tentoonstelling toont de artistieke wisselwerking en beïnvloeding tussen Antwerpen en Genua. Reeds in de late zestiende eeuw hadden kunstenaars zoals Jan Roos en Cornelis de Wael zich permanent

Antoon Van Dyck, *Een 'gentiluomo' van de familie Spinola, Genua*, Galleria di Palazzo Rosso

gevestigd in de metropool. Genua was trouwens een obligate stop tijdens de zo geliefde reis naar Rome. Rubens eerste verblijf aldaar in 1604 op diplomatieke terugreis van Madrid naar Mantua bezorgde hem via de bankiers van de Gonzaga's in Genua de nodige opdrachten. In 1607 zal hij het somptueuze portret van markiezin Veronica Spinola Doria schilderen. Zij was een dochter van Ambrogio Spinola en dit huwelijksportret werd door haar bruidegom bij Rubens besteld. Dat het om een huwelijksportret gaat blijkt uit de rode anjer in haar kapsel, een bloem die bescherming biedt tegen het kwade en de exotische papegaai die haar gezelschap houdt gold als een symbool van 'de zoete gevangenschap van de liefde'. Een ander lid van de familie Spinola zou veertien jaar later door A. Van Dijck geportretteerd worden. Tactiliteit van het zwart fluweel, het damast en het schitte-

Bernardo Strozzi, De kokkin, Genua, Galleria di Palazzo Rosso

Orazio Gentileschi, De annunciatie, Genua, Chiesa di San Siro

Giovanni Battista Paggi, Venus en Cupido, Genua, privé-verzameling

rend goudbrokaat zowel bij Rubens als Van Dijck gaan gepaard met een feilloze observatie van de psyche van de geportretteerde. Naast de nogal formeel ogende monumentale portretkunst bloeit in de Genuese barokschilderkunst tevens de allegorische, mythologische en contrareformatische thematiek.

Maar het zijn vooral de stillevens van Jan Roos, Frans Snyders, Daniël Seghers en Giacomo Liegi (van Luik) die een méér dan zintuiglijke indruk nalaten bij de toeschouwer. Dit is meer dan pronk en praalzucht en deze rijk geëtaleerde tafels met fruit, groenten, wild en gevogelte mogen ons dan voorzichtig wijzen op het vergankelijke van al dit heerlijks en op de gevaren en verleidingen van dit genietelijke, het blijft in de eerste plaats zin nestrelende picturaliteit en meesterlijk geënceneerde compositie-leer.

Al vroeg in de zeventiende eeuw bevonden zich genretafereken van Pieter Aertsen en Joachim Beuckelaer in Genuese collecties. De 'keukenmeid' van Bernardo Strozzi (1625) is een schitterende synthese tussen deze Vlaamse tematiek en een caravaggistisch licht-donker. De allegorisch-emblematische, vaak erotische betekenis van het pluimen van gevogelte is hier minder duidelijk dan bij de Vlaamse meesters, maar deze jonge keukenmeid met lichte blos op de wangen kijkt ons zo ontwapenend aan zoals alleen een cameralens dit vandaag nog zou kunnen opvangen en vastleggen.

Gregorio de Ferrari, Noli me tangere, Genua, privé-verzameling

Anversa e Genova toont dus meer dan kloek Vlaamse schildertraditie, die soms nogal streng oogt, maar weet evenzeer te bekoren door barokke prachtlievendheid en Italiaanse sensualiteit.

Genuese kunstenaars lieten geen kans onbenut om fluwelen draperingen af te beelden en bij het bekijken van de statige formele portretten zou men zweren dat men het geruis van zijden stoffen hoort, kostbare weefsels die de faam van Genua vestigden. Dries Van Noten en Gert Voorjans zorgden ervoor dat deze luxe in de Antwerpse tentoonstellingsruimten op een vernieuwende en speelse manier gebruikt en vooral getoond wordt: een aanzienlijke hoeveelheid fluweel van Pontoglio loopt als een 'rode' draad langsheen de somptueuze barokschilderkunst van Antwerpen tot Genua.

PRAKTISCH

'ANVERSA & GENOVA. EEN HOOGTEPUNT IN DE BAROKSCHILDERKUNST'

Nog tot 4 januari 2004

KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN ANTWERPEN

Leopold de Waelplaats
2000 Antwerpen

Open van dinsdag tot zaterdag van 10 tot 17 uur,
op zondag van 10 tot 18 uur

Gesloten op maandag, 25 december,
1 en 2 januari

Tel. 03 242 04 38

www.museum.antwerpen.be/kmska

www.europalia.be

Krijg en kunst

LUDO DOSOGNE

Alden Biesen belicht

Leopold Willem van Habsburg als politicus, kerkleider en kunstliefhebber

Een pion op het Habsburgse schaakbord

In de Landcommanderij Alden Biesen loopt een rijk gedocumenteerde en sfeervolle tentoonstelling over Leopold Willem van Habsburg, die in de zeventiende eeuw in onze streken op alle invloedrijke terreinen actief was. Als derde zoon van keizer Ferdinand kon hij zijn politieke en kerkelijke carrière niet ontlopen. Bovendien profileerde hij zich als een gerenommeerd kunstverzamelaar. De expositiestukken zijn vooral uit ons land afkomstig, want het Kunsthistorisch Museum van Wenen leent de topwerken uit de vorstelijke collectie niet uit.

“Leopold Willem cumuleerde de talloze hoge functies,” benadrukt geschiedkundig medewerker Jef Mertens. “De aartshertog promoveerde tot grootmeester in de Duitse Orde. Op het einde van de Dertigjarige Oorlog voerde hij het opperbevel van de keizerlijke troepen. En hij was tijdelijk landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden. In feite was hij vanaf zijn geboorte in 1614 een pion op het schaakbord van de Habsburgers. Dat hij reeds in zijn kindertijd tot bisschop van Straatsburg en Passau werd gewijd paste in die optiek. Hij kreeg trouwens nog enkele andere bisdommen en belangrijke abdijen onder zijn hoede. Zijn bewegingsvrijheid was echter op sommige gebieden zeer beperkt. Zo mocht hij bijvoorbeeld zeker niet in het huwelijk treden. Dit gedwongen celibaat was bedoeld om een ingrijpende verdeling van het patrimonium te voorkomen.”

Op verschillende prenten is Leopold Willem afgebeeld in wapenuitrusting. Met de beroeps militairen nam hij - zoals het gebruikelijk was - deel aan de veldslagen. Die verliepen niet altijd van een leien dakje.

Toen zijn troepen in Leipzig door de Zweden werden verslagen trok hij zich drie jaar uit het leger terug. Wanneer hij bij zijn ‘come back’ tegen de Fransen ten strijde trok leek het tij te keren. Maar vele heroverde steden moest hij later terug prijsgeven.

Indrukwekkend is het schilderij van Lambert de Hondt, waarop de Fransen de aftocht blazen terwijl een Spaanse generaal trots naar het ‘bevrijde’ Grevelingen kijkt. Sinds 1659 ligt dit stadje, dat in de middeleeuwen door Filips van den Elzas werd gesticht, in Frans-Vlaanderen. Het verhelderend schildersdoek werd aangekocht op een veiling van Sotheby's in Londen.

Bondgenoten in de contrareformatie

Op religieus vlak gedroeg Leopold Willem zich zoals de andere Habsburgers. Hij beleed zijn geloof in het openbaar. “Politiek en godsdienst waren in deze contrareformatische periode nauw met elkaar verweven,” legt Jef Mertens uit. “Sinds de Noordelijke Nederlanden protestants geworden waren, wilden de vorsten in het Zuiden een fors tegenwicht vormen. De aartshertog bezocht dan ook de Madonna van Halle en ging op bedevaart naar Scherpenheuvel. We zien hem in aanbidding voor Onze-Lieve-Vrouw van Alseberg. Als voorbeeldig katholiek uitte hij ostentatief zijn vroomheid tijdens mariale bijeenkomsten en sacramentsvieringen, die bij calvinisten en lutheranen niet bestonden. Zijn lijfspreuk ‘Timore Domini’ (Uit vrees voor de Heer) is afkomstig uit de Psalmen.”

De jezuïeten, die uit strategische en pedagogische overwegingen in de steden colleges hadden opgericht, waren zijn bondgenoten. De orde was trouwens pas de eeuw voordien door Ignatius van Loyola gesticht. De christelijke deugden, een gedisciplineerde levenshouding en taalvaardigheid stonden centraal in het onderwijs. Dat de scholen nauwe banden hadden met het Habsburgse hof blijkt uit de toneelprogramma's. Leopold Willem en hoge Spaanse gasten woonden geregeld voorstellingen bij. In het Gents

college werd de eindejaarsvertoning van 1647 opgedragen aan de nieuwe machthebber. Ook de Brusselse vestiging speelde enkele maanden later voor hem een tragedie, die was geïnspireerd op het verhaal van Gedeon. Deze bijbelse figuur moet Israël bevrijden en ervoor zorgen dat de afgodsbeelden worden vernietigd. Het theaterstuk verwijst naar de opdrachten die de kersverse landvoogd moet vervullen. Van hem wordt verwacht dat hij het katholiek geloof ondersteunt en de vrede handhaaft. Op het programmaboek prijken zijn wapen en zijn lijfspreuk.

De Antwerpse paters en scholieren pakten op hun beurt uit met een grootschalig theaterfeest, waaraan honderden acteurs en een dozijn dansers hun medewerking verleenden. Alom werden de vorstelijke emblemen opgehangen en na zonsopgang was er een spectaculair vuurwerk. De jezuïeten en de Antwerpenaars vleiden Leopold Willem om van hem allerlei voordelen te bekomen. Niet minder indrukwekkend was het theaterstuk dat het college in Brugge ter gelegenheid van de herovering van Grevelingen opvoerde. De landvoogd kwam daar voor het voetlicht als een echte krijsheld. Zijn militair succes zou even ingrijpend zijn als dat van Judas Maccabeus in het Oude Testament. Ook toen was het succes op de eerste plaats te danken aan standvastig geloof.

Links: De Spaanse opperbevelhebber Fuensaldana toont landvoogd Leopold Willem, rechts op de schimmel, dat de stad Grevelingen (nabij Duinkerke) heroverd werd. Rechts druipen de Franse troepen af; olieverf op doek, door Lambert de Hondt, 1652 (Engeland, privé-bezit)

Rechts: Leopold Willem als grootmeester van de Duitse Orde (privé-bezit)

Leopold Willem werd eveneens geprezen om zijn behendigheid. En dat was voor een krijgshier niet onbelangrijk. Nadat hij in de lente van 1651 op een schutterswedstrijd in Brussel de hoofdvogel had afgeschoten kon hij tot ‘koning van de Sint-Jorisgilde’ worden uitgeroepen. De jezuïeten en hun leerlingen vierden die overwinning met een feestelijk evenement. Hun ‘Applausus publicus’ vond plaats op de Brusselse Grote Markt, zodat een zo groot mogelijk publiek werd bereikt. De scholieren waren verkleed als mythische jagers. In hun eerbetoon verwezen ze zowel naar de godin Diana als naar Jason, die het Gulden Vlies te pakken kreeg. De halsketting, die de vorst te beurt viel, gold als een bevestiging van zijn status.

“Geen enkele landvoogd werd zo vaak bij college-opvoeringen betrokken, maar deze vorst en de jezuïeten probeerden hun positie te verstevigen,” zegt Jef Mertens. “Ze waren op elkaar aangewezen. Het ultrakatholieke gedachtegoed kwam beide partijen goed uit. Ze propageerden dezelfde waarden en tolereerden geen afwijkende meningen. Rebelse opvattingen zouden de staatsstructuren en de religieuze orde in gevaar brengen.” Eén van de mooiste blikvangers op de tentoonstelling is een schilderij van Pieter Snayers, die de ‘Vogelschieting op de Zavel’ in beeld brengt. Leopold Willem deelt daar ondermeer geld uit aan het volk.

Allegorische personificatie van de ‘Pax’, naar aanleiding van de afkondiging van de Vrede van Münster op de Grote Markt in Antwerpen; olieverf op paneel, door Erasmus Quellinus, 1648 (Antwerpen, KMSK)

Naar Wenen

Toen Leopold Willem in 1656 naar Wenen verhuisde nam hij bijna zijn hele kunstverzameling mee. Zijn hofschilder David Teniers de Jonge bracht van de vermaarde schilderijencollectie een catalogus uit, die hij zelf van een inleiding voorzag. De aartshertog bezat honderden werken van Italiaanse meesters. Vele doeken waren afkomstig uit de verzamelingen van Jacob I van Engeland en de markies van Hamilton. Teniers maakte kleine kopieën of pasticcio's.

“Deze indrukwekkende verzameling vormt nu de kern van het Kunsthistorisch Museum in Wenen,” licht Jef Mertens toe. “Voor onze expositie selecteerden we werken die evenwaardig zijn. Toen Leopold Willem in onze contreien vertoefde was hij op het toppunt van zijn roem. Hij werd op alle denkbare manieren bejubeld. Representatief is een ruitersportret van een anonieme kunstenaar, die zich op Anton van Dyck heeft geïnspireerd. Het paard, waarop de vorst zit, houdt de voorpoten omhoog zodat het dier lijkt te steigeren. Dergelijke portretten waren niet enkel een weerspiegeling van zijn krijgstaten, maar droegen ook bij tot zijn populariteit.” Jachtstillens van Frans Snijders, antieke meubelen en luisterrijke kunstvoorwerpen laten trouwens de zeventiende eeuw in het kasteel van Alden Biesen herleven.

PRAKTISCH

KRIJG EN KUNST. LEOPOLD WILLEM VAN HABSBURG
Landcommanderij Alden Biesen
Kasteelstraat 6
3740 BILZEN
Nog tot 14 december 2003
Open van 10 tot 17 uur, maandag gesloten
Info 089/51 93 93 of www.alden-biesen.be

Bronzen ruiterstandbeeldje met vermoedelijk Karel IV van Lotharingen, door Leopold Willems hofbeeldhouwer Hiëronymus Duquesnoy (Beloil, Fondation Ligne)

Vesting leper

LIEVEN STUBBE

Openbaar Kunstbezit in

Vlaanderen presenteert

een nieuwe wandelgids:

Vesting leper. Een

kennismaking met een
heel bijzonder historisch

landschap

Unieke vestingroute

leper bezit de best bewaarde stadsvesting van Vlaanderen. Nergens getuigt een historisch vestinglandschap zo compleet van zijn turbulente geschiedenis die, letterlijk en figuurlijk, tien eeuwen stadsontwikkeling omvat.

Halfweg de jaren negentig kwam in leper een dynamiek op gang om dit unieke erfgoed te herwaarderen en het terug een terechte hoofdrol in het leperse verhaal te geven. Intussen is dit opzet gerealiseerd. In mei 1999 werd, na intense voorbereiding, de leperse vestingroute geopend. De route (3,4 km) vormt de uitgezochte leidraad voor een boeiende verkenning van de historiek en het bijzondere landschap rondom het stadscentrum. Via 23 infopanelen krijgt de bezoeker via tekst en beeld boeiende informatie over de monumenten, het uitgebreide verhaal en de natuurwaarden van het vestinglandschap.

In juni 2003 kon het (voorlopige?) sluitstuk van de route gerealiseerd worden. Er werd een passerelle over het water gebouwd, langsheen de monumentale vestingmuur. Zo wandelt de bezoeker vanaf een voorreilandje over het water, en klimt via een geres-taureerde poternetrap terug naar de hoofdwal. Deze ingreep is typerend voor de leperse aanpak: de vestingroute is een ontdekkingstocht geworden, waarbij de belevingswaarde centraal staat.

Nu de route compleet is, krijgt de geïnteresseerde vestingbezoeker meer basisinformatie over de vesting aangereikt in de nieuwe wandelbrochure *Vesting leper*. Het boek begeleidt de wandelaar tijdens zijn ontdekkingstocht en suggereert tevens een aantal alternatieven om de groene rand van leper in al zijn facetten te ontdekken: het Hoornwerkpark, de Verdrongen Weide,

Zillebekevijver, en de 'verdwenen vesting' langs de noordelijke stadsrand. Elk van deze groengebieden maakt trouwens deel uit van de leperse (vesting-)geschiedenis. Inhoudelijk verweeft de brochure voortdurend de drie grote thema's die de vestingroute aanbiedt: de stadsontwikkeling, de vestinghistoriek (met haar monumenten) en de landschappelijke waarden.

Sporen van Vauban en Grote Oorlog

leper ontstond in de negende – tiende eeuw, en groeide snel uit tot een rijke en welvarende stad. Tussen 1200 en 1300 beleefde leper zijn gouden eeuw. De eerste aarden stadswallen werden wellicht reeds in de tiende eeuw opgetrokken. Rond 1390, onder de hertogen van Bourgondië, werden de aarden wallen met hoge stenen muren en stevige hoektorens versterkt. Om de steeds krachtiger belegeringswapens aan te kunnen kreeg de laat-middeleeuwse vesting halfweg de zeventiende eeuw bredere grachten en voorversterkingen. In opdracht van de Franse koning Lodewijk XIV verbouwde de beroemde Franse ingenieur Vauban de vesting rond 1680 tot een enorm complex van voorversterkingen en bastions. Deze gigantische bouwwerken beslisten toen niet enkel over het leven en de dood van haar inwoners, maar ook over de grenzen van de toenmalige staten. leper was een buffer die veel oorlogen moest incasseren.

Tijdens de 'Grooten Oorlog' konden de geallieerde troepen in leper de helse beschietingen overleven dank zij de bomvrije kazematten in de vestingen. De eeuwenoude muren bleken een stevig obstakel om de oprukkende Duitse troepen tegen te houden. Maar leper werd wel het epicentrum van een waanzinnige vernieling.

OKT 2009, 4 oktober, november, december

Exclusief voor de OKV-abonnees!

Gratis geleid bezoek aan 'Vesting Ieper'

met de auteur van de wandelgids op donderdag 18 december 2003 om 14.00 uur.

Inschrijven: stuur ons vóór 3 december een kaartje of mail naar info@okv.be

Na de wederopbouw van stad en streek (1920-1965) werden vanaf 1977 tenslotte ook de beschadigde vestingen en enkele monumenten gerestaureerd. Deze keer niet meer met strategische bedoelingen, maar als historisch erfgoed dat getuigt van een geladen verleden. Een verstild decorum waarbinnen de geschiedenis van de stad sluimert

Historisch en groen

De vestingen werden oase van groen en rust. Een uitgebreid, 40 ha groot, parklandschap rondom het centrum, een troef die vele steden Ieper benijden. Zo worden binnen het vestinglandschap het verleden en het heden van Ieper probleemloos verenigd.

Moeders komen er met hun kinderen wandelen, sportievelingen komen er joggen, ouderen genieten van rust en schoonheid, van het afwisselende landschap. Maar sedert de realisatie van de vestingroute ontdekken ook steeds meer bezoekers en toeristen het Ieperse vestinglandschap als een buitengewone site.

Naast de historische herwaardering kreeg ook de landschappelijke betekenis van het vestinglandschap een grondige face-lift.

Tussen 1987 en 1990 kreeg de bewuste keuze voor een natuurvriendelijke aanpak van het groenbeheer concrete vorm en inhoud. Ook spontane natuurontwikkeling krijgt ruimte binnen het parklandschap. De ontwikkeling van bloemrijke hooilanden,

houtkanten en uitgebreide oevervegetaties trekt allerlei nieuwe diersoorten aan: vlinders, vogels, vleermuizen... Dit kan enkel bijdragen tot de belevingswaarden voor de vele bezoekers.

Vesting Ieper Wandeling in een historisch landschap

Volledig in kleur, 60 blz., 28 x 16 cm.,
60 illustraties
Prijs € 8,00
(inclusief gratis verzendingskosten)

Bestellen door storting op rekening
448-0007361-87 van Openbaar Kunstbezit
in Vlaanderen met vermelding 'Vesting
Ieper'.

Voor Nederland: € 8,60 (inclusief port).
Gelieve enkel te betalen via giro 135.20
van Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen.

Exclusief voor onze abonnees!

3 culturele wandelgidsen slechts € 15,00

Alle wandelgidsen: kleurendruk, 60 blz., 28 x 16 cm.

(6,20 euro per gids)

1914-1918. De Grote Oorlog

Een aangrijpend verhaal als aanvulling op de permanente tentoonstelling in het Koninklijk Legermuseum te Brussel.

De wederopbouw in Ieper

Wandeling langsheen de meest typische voorbeelden van de Ieperse naoorlogse bouwstijl en de meest frappante afwijkingen hiervan.

Huizen en hun bewoners

Een 16de-eeuwse stadwandeling door Brugge.

Middeleeuws Manhattan. Rijkdom in Gentse Stenen

Op stap langs Gentse huizen van middeleeuwse oorsprong, de Gentse Stenen die zeven eeuwen geschiedenis vertellen.

Huizen in torens

De Zichemse Maagdentorens en andere donjons.

De landcommanderij Alden Biesen

Historische en eigentijdse gids in dit Europese monument van uitzonderlijke betekenis.

Gentse stadsgezichten

Ontdek dertig wijken, plekken en pleinen in Gent, elk met een eigen geest en een eigen sfeer.

Gent, een stad en haar keizer

Wandeling door het Gent van de eerste helft van de zestiende eeuw.

Bestelbon

VOORNAAM EN NAAM

ADRES

ABONNEENUMMER

DATUM

HANDTEKENING

- 1914-1918. De Grote Oorlog
- 1914-1918. The Great War
- 1914-1918. La Grande Guerre
- De wederopbouw in Ieper
- Huizen en hun bewoners. Een 16de-eeuwse stadwandeling door Brugge
- Les maisons et leurs habitants. Une promenade à Bruges au 16ième siècle
- Middeleeuws Manhattan. Rijkdom in Gentse Stenen
- Huizen in torens. De Zichemse Maagdentorens en andere donjons
- De landcommanderij Alden Biesen
- Gentse stadsgezichten
- Gent, een stad en haar keizer
- Gand, une ville et son empereur

(duidt de gewenste titels – taalversie – aan in het vierkantje, levering tot uitputting van de voorraad)

Terugsturen naar:

Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, Hofstraat 15, 2000 Antwerpen
of faxen 03 224 15 31

Leuven er gezellig tussenuit

Om Leuven beter te leren kennen biedt Toerisme Leuven u tal van weekendarrangementen en dagtrips aan.

Als smaakmaker kan u onderstaand arrangement ter waarde van 176.00 euro winnen.

Weekendarrangement in Leuven:

- Één overnachting op basis van kamer en ontbijt
- Een toeristisch documentatiepakket per kamer
- Een drieganglunch inclusief twee glazen wijn in een restaurant in de stad
- Een bezoek aan het Stedelijk Museum Vander Kelen-Mertens
- Een geleid bezoek aan het Stadhuis in Leuven om 15.00 uur
- Een bezoek aan kantgalerie Serena

Geldig alle weekends (vr-zo) van het jaar

Meer info over dagtrips en weekendarrangementen op tel. 016 21 15 48 of via e-mail: rita.geleyens@leuven.be.

Gratis Citytrip Leuven, geldig voor 2 personen

Win dit arrangement. Zoek het juiste antwoord op de vraag: van wie is het citaat "De dichter is een beeldhouwer die muziek schildert"?

Stuur vóór 31 december 2003 een kaartje met je antwoord naar Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, Hofstraat 15, 2000 Antwerpen of mail naar info@okv.be

De winnaar van de vorige wedstrijd, het arrangement Oudenaarde en Enne, werd aangeduid door de onschuldige hand. Het zijn Lydia en Werner De Keyser-Paulissen uit Overijse. Het citaat "Als de wereld begrijpelijk was, zou er geen kunst bestaan" is van Albert Camus.

Leuven, waar ideeën tot leven komen

Leuven, je raakt eraan verknocht. Geen enkele stad in Vlaanderen spreekt zo tot de verbeelding als deze eeuwenoude universiteitsstad. Wandel door een rijk historisch patrimonium. Geniet van een joviale, Bourgondische stadscultuur. Onderga de charmes van de creatieve geest die er werkt en leeft. Leuven, voor je 't weet, ben je verkocht.

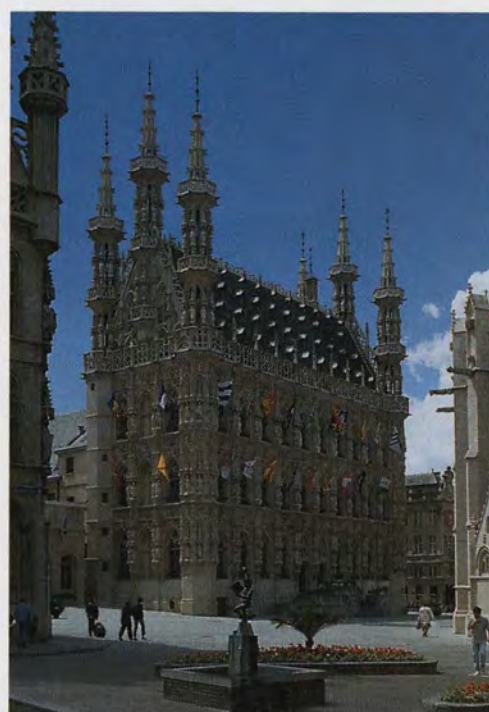
Een brok geschiedenis

Al van in de Middeleeuwen beheerste Leuven de wereld van wetenschap en cultuur. Grote namen uit de geschiedenisboekjes begroeten je vanop hun stenen sokkels in de gevelnissen van het stadhuis, een laatgotisch meesterwerk. Zoals Erasmus, Vesalius, Dirk Bouts, Elzevier, Mercator, Adrianus VI...

Deze geest van creativiteit leeft in Leuven nog altijd, zowel op economisch, intellectueel als artistiek vlak. Getuigen hiervan zijn de nieuwe culturele festivals zoals het Artefact-festival, Kulturama, Klapstuk, ... Stadfestivals zijn gemeengoed geworden: Leuven was hierin een voorloper met zijn Beleuvenissen, Hapje Tapje, Marktrock.

De universiteit

De universiteit, één van de oudste en belangrijkste in Europa, zit verweven in het centrum. Haar fraaie bouwwerken bepalen het uitzicht van menig straat of plein.

Premium stad

In Leuven zetelt Interbrew. Het veredelde gerstenat Stella Artois van deze op één na grootste brouwerij ter wereld, gaat hier en elders over alle tongen.

Nergens anders, zo anders

Kuier of fiets door deze intieme stad waar alles binnen wandelbereik ligt. De magistrale Sint-Pieterskerk overweldigt je op de Grote Markt. In het Groot Begijnhof hoor je je hart kloppen, en begrijp je meteen waarom Unesco deze oase van stilte en groen heeft uitgeroepen tot werelderfgoed. Een stad op mensenmaat die zich constant vernieuwt. De nieuwe architectuurprojecten getuigen hiervan.

Info Toerisme Leuven
Stadhuis, Grote Markt 9, 3000 Leuven
tel. 016 21 15 39
fax 016 21 15 49
e-mail: toerisme@leuven.be
web: www.leuven.be

Monumenten en Musea

Stadhuis

Het 15de-eeuwse stadhuis is een meesterwerk van Brabantse laatgotiek. De raadszaal en de prachtige salons zijn een bezoekje meer dan waard.

Open: van 1 april tot 30 september: iedere dag geleid bezoek voor individuen om 11 en om 15 uur, zat-, zon- en feestdagen om 15 uur. Van 1 oktober tot 31 maart: iedere dag (behalve zondag) om 15 uur.

Prijs: 2,00 euro

Groot Begijnhof (werelderfgoed UNESCO)

Meer dan 70 huisjes en conventen sieren het Groot Begijnhof. De meeste huizen dateren uit de 17de-eeuw. De Sint-Jan de Doperkerk is vroeggotisch.

Open: vrij toegankelijk

Prijs: gratis

Sint-Pieterskerk

15de-eeuwse gotische kerk met schatkamer. U vindt er o.a. twee meesterwerken van de Vlaamse primitief Dirk Bouts "Het Laatste Avondmaal" en "De marteling van de heilige Erasmus"

Open: van dinsdag tot zaterdag van 10 tot 17 uur.

Zon- en feestdagen van 14 tot 17 uur.

Van 15/3 tot 15/10 maandag van 10 tot 17 uur.

Prijs: combiticket met Stedelijk Museum Vander Kelen-Mertens, 5,00 euro voor individuen, 2,50 euro voor groepen minimum 10 personen.

Stedelijk Museum Vander Kelen-Mertens

In het 19de-eeuwse herenhuis treft men verschillende stijlkamers in oorspronkelijke aankleding. Daarnaast vindt u er een archeologische collectie, een schilderijen- en beeldencollectie en een Middeleeuwse tuin.

Open: van dinsdag tot zaterdag van 10 tot 17 uur.

Zon- en feestdagen van 14 tot 17 uur.

Prijs: combiticket met Sint-Pieterskerk, 5,00 euro voor individuen, 2,50 euro voor groepen minimum 10 personen.

Opmerking: tijdens speciale thematentoonstellingen is de gewone museumcollectie niet toegankelijk.

Leuven. Eeuwenoud, springlevend.

LES ANTIQUAIRES

du 22 au 25 janvier 2004

Jeudi 22 janvier, de 14 h à 21 h

Vendredi 23, Samedi 24,
et Dimanche 25 janvier,
de 10 h à 20 h

PALAIS DES CONGRES
Esplanade de l'Europe 2 - 4020 LIEGE

Caermersklooster

Provinciaal Centrum voor Kunst en Cultuur

Vrouwbroersstraat 6 - 9000 Gent
tel. 09 269 29 10 - fax 09 269 29 11

e-mail caermersklooster@oost-vlaanderen.be

website www.caermersklooster.be

tentoonstellingen

in het kader van het

Internationaal Filmfestival van Vlaanderen-Gent

STILL/MOVE

David Claerbout - Dany Deprez
Stan Douglas - Hans Op de Beeck Angel
Vergara Santiago
t.e.m. 30 november

LIFE/TIME

fotografie van Thom Hoffman
t.e.m. 30 november

Graag onze e-nieuwsbrief?

mail naar: caermersklooster@oost-vlaanderen.be

Keuze van de redactie

Art-decojuwelen schitteren in Antwerpen

Het Antwerpse Provinciaal Diamantmuseum zet de Art Décoperiode in de kijker. Internationaal lijkt deze periode na de Art Nouveau op een hernieuwde belangstelling te kunnen rekenen. Denken we maar aan de grote tentoonstelling in het Victor-Albertmuseum in Londen. Voor de toegepaste kunsten spelen de verschillende Wereldtentoonstellingen een belangrijke rol voor de verspreiding van de nieuwe stijl. De typische stijlelementen komen overvloedig aan bod op de Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes van 1925 in Parijs. Het was die tentoonstelling trouwens die

haar naam gaf aan de nieuwe stijl: Art Déco. In België zorgen Philippe en Marcel Wolfers voor de bloei van het Huis Wolfers. De tentoonstelling heeft als primeur unieke ontwerp-en foto boeken met Art-Déco-ontwerpen waaruit hun klanten konden kiezen.

De meest populaire Art-Décojuwelen uit die tijd; de broche en de dubbele clip schitteren op de tentoonstelling. Van Belgische firma's toont het Diamantmuseum vooral monochrome exemplaren uit de latere Art Décoperiode (1930-1939), de zogenaamde 'witte periode'. Daarnaast kan de bezoeker een heleboel juwelen uit de vroegere Art-Décoperiode bewonderen. Het zijn prachtige exemplaren in contrastrijke kleuren, geïnspireerd door Egyptische, Chinese en Japanse invloeden. Naast de hoofdtentoonstelling brengt het museum een hele reeks randtentoonstellingen die de maatschappelijke context van het interbellum in Antwerpen illustreren. Er is

aandacht voor de Art Déco-architectuur, de eerste cruises die vanuit de Antwerpse haven vertrokken, kunstenaarstijdschriften zoals 'Cair' en een ode aan Ebena-objecten in Art Décostijl. (pw)

'Art Décojuwelen' in het Provinciaal Diamantmuseum, Koninklijk Astridplein 19-23, 2018 Antwerpen, dinsdag-zondag van 10-18 uur, maandag 10-17 uur

Tel. 03 202 48 90, www.diamantmuseum.be

Barokschilder Jacob Van Oost in Brugge

Jacob Van Oost is een minder bekende Brugse schilder die eindelijk wat verdiende aandacht krijgt. In 1621, de schilder is dan slechts negentien jaar oud wordt hij meester van de Sint-Lucasgilde. Zeven jaar later stelt de Sint-Lucasgilde hem aan tot vinder, een belangrijke bestuursfunctie. In die tussentijd reisde en werkte de Brugse barokschilder méér dan vermoedelijk in Italië. Dankzij een gelegenheidsgezicht naar aanleiding van zijn huwelijk bestaat er een directe verwijzing naar dat Italiaanse avontuur. Uit de tekst blijkt dat Van Oost de belangrijkste steden van Italië heeft bezocht, maar terug naar Brugge komt om een bruid te vinden. In verschillende schilderijen blijkt ook duidelijk die Italiaanse invloed. In de *Bespotting van Christus* uit 1661

maakt de kunstenaar dankbaar gebruik van het clair-obscur-effect dat hij vermoedelijk zo dikwijls had bewonderd in het werk van Caravaggio. De geïnteresseerde bezoeker kan zelf een hele reeks kunstwerken van de meester ontdekken, zowel in het Memlingmuseum, het Sint-Janshospitaal, het Museum Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie, als in Brugse kerken in de binnenstad. De Sint-Salvatoriekathedraal brengt een bijzondere hulde aan de schilder. Maar ook in andere kerken, onder andere in de Onze-Lieve-Vrouwekerk, de kapel van het Heilig Bloed, de Sint-Gilliskerk en de Sint-Jacobskerk kunnen werken van Jacob Van Oost de Oude, zijn zoon Jacob de Jonge of schilderijen uit de omgeving van deze kunstenaars ontdekt worden. (pw)

'Jacob van Oost de Oude. Een barokschilder in Brugge' tot 14 december in het Groeningemuseum en de Sint-Salvatoriekathedraal, dinsdag-zondag van 09.30-17 uur
Tel. 050 44 87 11 en www.brugge.be

Dubbeltentoonstelling in het Museum Dr. Guislain

Het bekende museum van de psychiatrie herbergt tijdelijk twee zeer bijzondere collecties. *Geheim Schrift* toont de wereldberoemde Heidelbergse Prinzhorncollectie. Dr. Prinzhorn bracht in de jaren twintig van vorige eeuw een indrukwekkende verzameling bijeen van werk gemaakt door psychiatrische patiënten. Hij deed dit niet alleen als therapeut, maar zeker ook als kunstminnaar, wat een aantal werkelijk prachtige stukken opleverde. Veel werken bestaan uit volgetekende schoolschriften, en werden vaak clandestien gemaakt omdat deze praktijk in die tijd slechts uitzonderlijk geapprecieerd werd. Vandaar de dubbelzinnige titel. Het museum werkt samen met het SMAK en stelt ook een paar 'geheim-schriften' van hedendaagse kunstenaars voor.

Een tweede luik, *Menselijk, al te menselijk*, loopt in samenwerking met het Fotomuseum Antwerpen, dat hiermee een aanloop neemt voor zijn heropening in het voorjaar van 2004. Er worden originele foto-afdrukken tentoongesteld. Het gaat om portretten van psychiatrische patiënten, maar ook om geïllustreerde handboeken en zelfs camera's uit Prinzhorn's tijd. Ontroerend, aangrijpend, confronterend en verhelderend tegelijk, want ook hier gaat het om ware kunstwerkjes. Ze werden immers niet alleen om hun wetenschappelijke waarde verzameld, maar minstens even belangrijk is hun esthetiek. (bc)

'Geheim Schrift' tot 31 maart 2004, 'Menselijk, al te menselijk' tot 30 mei 2004 in het Museum Dr. Guislain, Jozef Guislainstraat 43, 9000 Gent
Tel. 09 216 35 95 en www.museumdrguislain.be

Silent Navigations, nieuw werk van Koenraad Tinel

In het parochiaal centrum van Vollezele staan zeven monumentale sculpturen van Koenraad Tinel. Het zijn boten die refereren naar de onderwereld, naar de dood die voor iedereen komt. Je herkent onmiddellijk de hand van Koenraad Tinel. Een omzwaaiende figuur in een schuit, de hellehond opgehangen boven het dek, staalplaten samengelast tot een meterlange kajak.

De werken zijn opgesteld zonder franjes: geen bordjes, geen titels. De boten liggen stil, Silent Navigations die veel vertellen.

Wie meer wil van het werk van Koenraad Tinel vindt op de tentoonstelling een plannetje dat je aan de andere kant van Vollezele, bij de kunstenaar thuis brengt. (mv)

*'Silent Navigations' in het parochiaal centrum, Oustrijdersplein 9, 1570 Vollezele. Tentoonstelling en atelierbezoek op zondagnamiddag
Tel. 0476 592 715*

Venus ontsluit

Een van de bijzondere tentoonstellingen van Europalia Italië is gewijd aan *De Venus van Urbino* van Titiaan. Dit concept van Umberto Eco geeft een nieuwe kijk op het thema en de iconografie van de Venus. De tentoonstelling geeft ook inzicht in de evolutie van het mythologische onderwerp en de interpretatie van de erotiek tijdens de renaissance. De geschiedenis van de legende wordt voorgesteld in een parcours met ongeveer zeventig, vooral Italiaanse topwerken, afgewisseld met multimedia-montages. (mv)

*'Venus ontsluit' nog tot 11 januari 2004 in het Paleis voor Schone Kunsten, Ravensteinstraat 23, 1000 Brussel, maandag-zondag van 10 tot 18 uur, donderdag tot 21 uur
Tel. 02 5078594 en www.bozar.be.*

KIJKEN
NAAR BEELDEN...

MAAK MEER
VAN UW BEZOEK

ateliers
workshops
cursussen
rondleidingen
wandervoordrachten

Openluchtmuseum voor
beeldhouwkunst Middelheim

Am
Museum
Antwerpen

Middelheimlaan 61, 2020 Antwerpen
Tel: 03/828 13 50 Fax: 03/825 28 35
middelheimopenluchtmuseum@cs.antwerpen.be
<http://museum.antwerpen.be>

GEHEIM SCHRIFT. DE PRINZHORNCOLLECTIE

15 NOVEMBER 2003 – 31 MAART 2004

De Prinzhorncollectie is de oudste en meest prestigieuze collectie met werk van psychiatrische patiënten.

Prinzhorn (1886–1933) was de eerste psychiater (in Europa) die werken van patiënten verzamelde en ze in esthetische termen benaderde.

De tentoonstelling toont het werk uit

DR. GUISLAIN
MUSEUM

Museum Dr. Guislain
J. Guislainstraat 43, B-9000 Gent
tel: +32(0)9 216 35 95 - fax: +32(0)9 216 35 35
info@museumdrguislain.be
www.museumdrguislain.be

Agenda / zie ook www.tento.be

Agenda 2004

Noteer alvast in uw agenda: de toptoonstellingen van volgend jaar en de opening van nieuwe of gerenoveerde musea.

Antwerpen

KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN,

6 maart tot 13 juni 2004

→ VAN DELACROIX TOT COURBET. RUBENS TER DISCUSSIE

Topstukken uit de indrukwekkende collectie Franse romantiekers en realisten van het Palais des Beaux-Arts van Rijsel zijn te gast in het KMSKA. De strijd van de Franse vroeg-modernen tegen de door hen zo geliefde Vlaamse traditie is een mooie uitvalsbasis om de receptie van de Vlaamse Barok in de artistiek Franse 19de eeuw te bestuderen.

KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN,

8 mei tot 1 augustus 2004

→ DE UITVINDING VAN HET LANDSCHAP. VLAAMSE LANDSCHAPSKUNST VAN PATINIR TOT RUBENS

Tentoonstelling in samenwerking met het Kunsthistorisches Museum Wien en Villa Hügel - Kulturstiftung Ruhr - Essen. De landschapsschilders Jan Breugel, Paul Bril, Kerstiaan de Keuninck, Joos de Momper de Jonge, Bonaventura Peeters de Oude en de Jonge, Lucas Van Uden en Jan Wildens bekleeden in de verzameling van het KMSKA een belangrijke plaats. Toch wordt de betekenis van de landschapsschilderkunst vóór, ten tijde van en na Rubens nog al te vaak veronachtzaamd. Deze tentoonstelling vraagt niet alleen aandacht voor de grote Vlaamse landschapsschilders ten tijde van Rubens, maar ook voor verrassende ontwikkelingsmomenten in de landschapsschilderkunst.

MUSEUM PLANTIN MORETUS,

20 juni tot en met 12 september 2004

→ COPYRIGHT RUBENS. RUBENS EN DE GRAFIEK

Ook al liet Rubens zijn prenten door anderen maken, toch was zijn invloed bij het reproductieproces van zijn werk door drukkers niet te onderschatten. Tal van ontwerpen en door Rubens eigenhandig gecorrigeerde prenten tonen aan hoe hij geen vrede nam met alleen maar een 'fatsoenlijke' reproductie. Hij had een uitgesproken, fundamentele en originele kijk op de rol van contouren, lijnen, arceringen, volumes in grafisch werk. Het KMSKA, dat deze expositie organiseert in samenwerking met het Musée du Québec, beschikt over een verzameling van enkele honderden prenten 'Rubensgrafiek'.
Meer info: www.rubens2004.be

Brussel

KONINKLIJKE MUSEA VOOR SCHONE KUNSTEN VAN BELGIË,

van 16 januari tot en met 9 mei 2004

→ RETROSPECTIEVE FERNAND KHNOFF

Fernand Khnopff (1858 - 1921) is een van de belangrijkste vertegenwoordigers van het Belgische symbolisme. Deze omvangrijke retrospectieve is een unieke gelegenheid om kennis te maken met zelden of nooit getoonde kunstwerken. In meer dan 250 schilderijen, tekeningen, beelden, bijgewerkte foto's en boekillustraties komen alle aspecten van de veelzijdige artistieke productie van Khnopff aan bod. Bovendien situeert de tentoonstelling het oeuvre van Khnopff tussen zijn tijdgenoten en in de internationale context.

Brugge

GROENINGEMUSEUM,

van 17 januari tot 4 april 2004

→ UIT HET GOEDE HOUT GESNEDEN

Religieuze houtsculptuur uit het Catharijneconvent in Utrecht in dialoog met de Gruuthusecollectie.

ARENTHSHUIS

→ RUBENS, JORDAENS EN VAN DYCK

Vlaamse Meestertekeningen, in samenwerking met het Museum Boijmans Van Beuningen.

ARCHEOLOGISCH MUSEUM, FEBRUARI 2004

→ Opening van het volledig vernieuwde museum.

Agenda 2003

Antwerpen

DIAMANTMUSEUM

→ Art Deco

Nog tot 31/12/2003 (03/202 48 90)

KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN

→ Europalia Italia: Anversa e Genova

Nog tot 04/01/2004 (03/242 04 38)

MOMU

→ Europalia Italia: Genovanversaviceversa

Nog tot 28/03/2004 (03/470 27 77)

ZILVERMUSEUM STERCKSHOF PROVINCIE ANTWERPEN

→ Glansrijk gewonnen

Nog tot 07/12/2003 (03/360 52 50)

Bilzen

LANDCOMMANDERIJ ALDEN BIESEN

→ Krijg & Kunst

Nog tot 14/12/2003 (089/51 93 42)

Brussel

KONINKLIJKE MUSEA VOOR KUNST EN GESCHIEDENIS

→ Europalia Italia: Da Pompei a Roma

Nog tot 08/02/2004 (02/741 73 08)

KMKG HALLEPOORT

→ P.I.G. (Polynesian Instant Geography); het andere blauw

Nog tot 25/01/2004 (02/533 34 52)

KMKG JUBELPARKMUSEUM

→ Vietnam; Kunst en culturen van de prehistorie tot op heden

Nog tot 29/02/2004 (02/741 72 11)

MUSEUM VOOR NATUURWETENSCHAPPEN

→ 'Fatal Attraction'; Dieren op vrijersvoeten

Nog tot 18/04/2004 (02/627 42 38)

PALEIS VOOR SCHONE KUNSTEN

→ Europalia Italia: Een bijzondere Renaissance, het hof van de Este te Ferrara

Nog tot 11/01/2004 (02/507 85 94)

VLAAMS PARLEMENT

→ Iconen van design in Vlaanderen

Nog tot 10/03/2004 (02/552 40 43)

Deurle

MUSEUM DHONDT-DHAENENS

→ (In search of) the perfect lover

Nog tot 21/12/2003 (09/282 51 23)

Gent

S.M.A.K.

→ Europalia Italia: Luigi Ontani - Genthara

Nog tot 04/01/2004 (09/221 17 03)

Hasselt

NATIONAAL JENEVERMUSEUM

→ Alcohol in strips

Nog tot 31/12/2003 (011/24 11 44)

STEDELIJK MODEMUSEUM

→ Bag'age

Nog tot 28/12/2003 (011/23 96 21)

Mechelen

SPEELGOEDMUSEUM

→ Geen kinderspel. Joodse kinderen in Wereldoorlog II

Nog tot 11/01/2004 (015/55 70 75)

Tongeren

PROVINCIAAL GALLO-ROMEINS MUSEUM

→ Neanderthalers in Europa

Nog tot 19/09/2004 (012/67 03 30)

→ Voor nog meer tentoonstellingsinformatie: surf naar www.tento.be!

U moet niet meer wanhopen. Gewoon luisteren naar Herwig Verhovert, elke zaterdag en zondag tussen 7 en 10 uur. Dat volstaat. Hij kiest voor u de opvallendste tentoonstellingen en culturele manifestaties waar u de volgende dagen naartoe kan. Elke week is er ook een reportage over een vaste collectie van een museum.

Herwig Verhovert
Op Klara
Elke zaterdag en zondag,
telkens tussen 7 en 10 uur,
met de reportage
omstreeks 9.30 uur

Vertellingen in musea

De nachten worden langer, de duisternis valt. Het is de ideale sfeer om uw favoriete acteur/actrice te ontmoeten bij het haardvuur. Vier weken lang stuurt Herwig Verhovert 4 auteurs/acteurs door 4 musea. Ze zoeken of maken zélfteksten bij wat ze zien en vertellen ze telkens op donderdagavond in de musea.

Het zijn Warre Borgmans in het Memlingmuseum Sint-Jans Hospitaal in Brugge (27/11), Kris Cuppens in het Suikermuseum in Tienen (4/12), Brigitte Raskin in het Gallo-Romeins Museum in Tongeren (11/12) en Saskia De Coster in het Museum Timmermans-Opsomer in Lier (18/12).

Sint-Jans Hospitaal in Brugge

Het Sint-Jans Hospitaal is één van de oudste nog bestaande middeleeuwse hospitalen in Europa. Tot twee jaar terug was de sfeer van 002 deed het gebouw opnieuw ademen. De tussenschotten waaraan vroeger de kunstwerken hingen zijn weggehaald en u waant zich opnieuw in de grote ziekenzalen van weleer. De ziekenzaal is één ding maar dé plaats waar iedereen naar toe gezogen wordt, is de kapel van het complex met de vijftiende-eeuwse Memlingpanelen en het Ursulaschrijn. Het zijn stuk voor stuk werken die ook speciaal voor de kapel gemaakt zijn en op die manier zijn ze één van de weinige Vlaamse Primitieven die nog in situ hangen. In dit fantastisch kader zal Warre Borgmans uit *Canterbury Tales* van Geoffrey Chaucer voorlezen.

Zaterdag 22/11: interview met Warre Borgmans

Zondag 23/11: reportage Memlingmuseum Sint-Janshospitaal met vrijkaarten voor de vertelling

Donderdag 27/11: vertelling

Kapel van het Memlingmuseum
Foto: Stedelijke Musea Brugge

Museum Timmermans-Opsomer in Lier

Isidore Baron Opsomer (1875-1967) maakte schilderijen, tekeningen en etsen. Op de eerste verdieping van het museum wordt het verhaal over het leven en werk van Felix Timmermans (1886-1947) verteld. Er liggen romans, brieven, handschriften, foto's, tekeningen, etsen en schilderijen van en over de schrijver. De vertelavond wordt alvast een clash tussen Pallieter en Girl Power. Saskia De Coster is amper 27 en debuteerde sterk met haar roman *Vrije Val* (Prometheus). Terwijl u dit leest, werkt ze aan de opvolger.

Zaterdag 13/12: interview met Saskia De Coster

Zondag 14/12: reportage Museum Timmermans-Opsomer in Lier met vrijkaarten voor de vertelling

Donderdag 17/12: vertelling

Timmermans-Opsomerhuis in Lier

Museumverhalen wordt gerealiseerd in samenwerking met de Vlaamse Museumvereniging

Webstek

Eva WUYTS

Site under construction

Na meer dan een eeuw van verzamelen en tentoonstellen, kon het Museum voor Schone Kunsten - de *Grande Dame* van de Gentse Musea - wel een facelift gebruiken. Om aan de eisen van de 21ste-eeuwse bezoeker te kunnen voldoen, was er echter meer nodig dan alleen maar een gevelrenovatie of een likje verf. Grote, langdurige verbouwingen drongen zich op en dus sloot het MSK op 18 augustus voor minstens twee jaar haar deuren. Hoe het vernieuwde museum er in 2006 zal uitzien, kan u nu al bekijken op de website van het MSK die wél toegankelijk blijft voor het publiek. De verbouwingen zijn on-line te volgen en de 3D-beelden geven u al een idee van de toekomstige inkomhal, het nieuwe auditorium of de overdekte koer. Naast de toekomstbeelden besteedt de site, zoals het een museum betaamt, ook aandacht aan de historie van het Museum voor Schone

Kunsten dat in 1911 al eens grondig aangepast werd voor de wereldtentoonstelling van 1913.

Tot zover de toekomstplannen voor het gebouw. Wat gebeurt er nu met de collectie? Wie wilde kon in het Grand Tour-weekend van 5 september nog één keer door het ontruimde museum dwalen en er met eigen ogen de verkleurde vlakken op de lege muren zien waar Bosch, Ensor en Kokoschka tot voor kort een plaatsje hadden. Hun gedwongen ballingschap betekent echter niet dat de omvangrijke MSK-verzameling nu voor enkele jaren achter slot en grendel zit. Vanaf 2004 worden in de nabijgelegen Leopoldskazerne tijdelijke tentoonstellingszalen ingericht en verschillende topstukken zijn in bruikleen gegeven aan andere musea. Zo verleent de St-Baafskathedraal kerkasiel aan enkele oude meesters, ontfermt het S.M.A.K. zich over de expressionistische kunst en doet het Museum van Deinze en Leiestreek hetzelfde met het werk van kunstenaars uit de streek. Ook het M.I.A.T. en Design Museum Gent zullen in zogenaamde sateliettentoonstellingen ruimte maken voor een deel van de MSK-collectie. Als u enkel geïnteresseerd zou zijn in de hoogtepunten van het MSK, heeft u ook de mogelijkheid om die op uw eigen computerscherm te bewonderen. Want 80 representatieve werken en topstukken werden voor u op het web geplaatst. Uiteraard kunnen digitale beelden – hoe goed van kwaliteit ook – niet tippen aan een direct contact met *the real thing*. Toch is een on-line bezoek aan het MSK om meer dan één reden interessant.

Zo toont deze sobere, overzichtelijk webstek ook details van de topwerken. Bovendien hoort bij elk plaatje nog een korte, begrijpelijke toelichting. En met één extra klik tover je zelfs een korte biografische schets van de kunstenaar of opdrachtgever tevoorschijn of de verklaring van een kunsthistorische term. Zo eenvoudig is dat. Net als in een echt museum zijn de kunstwerken gegroepeerd in 14 thematische en chronologische 'zalen'. Maar door gebruik te maken van de interne links kan u ook heel intuïtief ronds surfen. Voor u het weet bent u dan vertrokken voor een virtuele rondleiding door het MSK met niemand minder dan jezelf als gids.

Voor u gespot!

Het MSK mag dan wel tijdelijk gesloten zijn, Gent telt nog genoeg andere musea die een bezoek waard zijn. Voor wie moeite heeft om uit dit uitgebreide aanbod te kiezen, biedt de frisse website van Spotters een aangevonden hulpmiddel.

Spotters is een speels en creatief jongerenproject dat loopt in samenwerking met Gent Cultuurstad, de Provincie Oost-Vlaanderen en de verschillende Gentse musea. Vertekkend vanuit de collectie van deze musea gaat onze jeugdige zap-generatie op zoek naar links en associaties «onder en rond musea». Het eigenzinnige resultaat van hun queeste door het Gentse museumlandschap presenteren zij op hun eigen website. De Spotters zelf zijn jongeren tussen 14 en 20 jaar die geïnteresseerd zijn in cultuur maar zichzelf niet al te serieus nemen. Zo bijvoorbeeld komen zij na de IQ-, EQ-, en Flair-test, met een eigen museumtest©. De vragen die u hiervoor moet beantwoorden zijn zeer verrassend. Er wordt niet zozeer gepolst naar kunstvoorkeuren, maar naar uw lievelingsmuziek (Britney Spears dan wel Domenico Scarlatti), uw favoriete snoepje (gummibeertje of dropjes) of de zonde die u het meest begaat. Zestien klikken later volgt het resultaat en krijgt u uw ideale museum gepresenteerd. Een ander inspirerend project is «het enige echte Spotters metroplan van Gent». Dat deze stad helemaal niet beschikt over een ondergrondse is hier bijzaak. Het gaat hier dan ook niet over uurregelingen voor piepende metrostellen die nooit op tijd rijden, maar over thematische, alternatieve routes die u meevoeren naar musea en andere bezienswaardigheden. De Paars-groenlijjn, Erotieklijjn, Liefdelijjn en Frida Kahlo-lijjn zijn al gedeeltelijk klaar en kunnen zo dienen als basis voor een uitstapje.

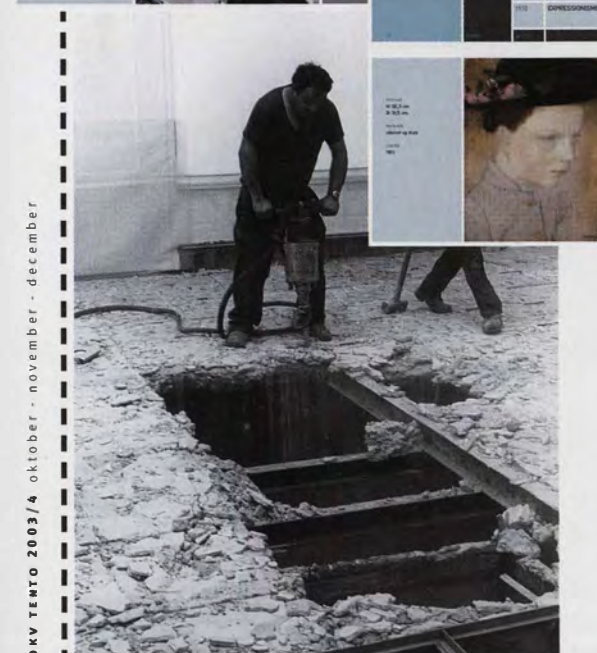

Ook leuk is de Spotters-chatbox. Gewoon een *nickname* of anonieme roepnaam kiezen en u kan toetreden tot de Spottersgemeenschap. Gezien de gemiddelde leeftijd van deze *community* zullen vooral de naschoolse uren populair zijn. Op de doordeweekse maandagochtend waarop dit artikel geschreven werd, was dit anders maar een eenzame bedoening.

Kleur en humor zijn op de Spotters website nooit ver weg. Dat blijkt ook uit de rubriek waarin de leden van dit bonte gezelschap zichzelf voorstellen. Niet met saaie cv's maar met persoonlijke webcreaties. Alleen jammer dat het verkeersbord J16 - ons welbekend van de vele werken langs Vlaamse wegen – op deze website nog zo vaak opduikt. Begrijpelijk want hun project is nog steeds in opbouw. Dit verklaart ook

de ontoegankelijkheid van sommige rubrieken of de stijlbreuken die soms optreden tussen de verschillende webpagina's. Maar er wordt aan gewerkt!

Voor de webstek van het MSK surf u naar www.mskgent.be. Het metroplan en de Spotters museumtest vindt u op www.spotters.be. Ook op onze eigen Link-pagina van www.tento.be vindt u alle informatie en URL's netjes terug.

suikermuseum

Tienen

De zoektocht naar de verloren smaak van suiker

In Tienen - dé Suikerstad - leer je alles over het zoete mirakel

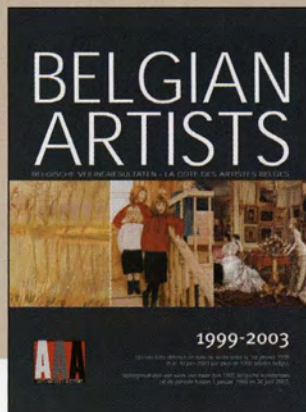
Grote Markt 3 3300 Tienen
Tel. 016 80 56 66
www.suikermuseum.be

Open 10 u. - 17 u. Laatste toegang 16 u.
Gesloten op maandag
Reservatie groepen, info kortingen & gratis toegang: tel. 016 80 56 66

Belgian Artist. Belgische veilingresultaten tussen 1999-2003

'Openbaar Kunstbezit' is relatief. Kunsthandelaars en particulieren kopen en verkopen regelmatig kunst. Begin van dit jaar keurde het Vlaamse Parlement unaniem het topstukken decreet goed. De overheid wil met speciale lijsten waarop dergelijke 'topstukken' staan vermijden dat ons erfgoed zomaar het land kan verlaten. Vraag is of dat in de realiteit allemaal wel zo gemakkelijk zal gaan want de kunstmarkt vertegenwoordigt jaarlijks miljarden euro over de hele wereld. Als handelaar maar ook als particulier is het wel handig om te weten op welke bedrag een kunstwerk ergens in de wereld werd afgeslagen. Vandaar dat nu voor de tweede keer Belgian Artists verschijnt, een overzicht van de behaalde veilingresultaten van alle Belgische kunstenaars gestorven na 1830. Het boek bevat ook enkele artikels waarin de auteurs dieper ingaan op de 'waarde van de kunstenaar'. Hieruit blijkt hoe grillig de markt soms kan zijn. Op eenzelfde veiling in 2001 ging het schilderij 'Visser op de Leie' van Emile Claus van de hand voor 76.580 € en het werk 'Akkers na de oogst', een groot schilderij uit 1905 voor maar liefst 143.800 €. Maar echte hoge toppen scheerde men in Parijs waar 'De Hooister' van Emile Claus niet minder dan 380.000 € opbracht. Kunsthandelaar en expert Patrick Derom levert een bijdrage over Fernand Khnopff (1858-1921) en een overzicht van diens duurste stukken. Uit de verschillende bijdrage blijkt de gestage opmars van de Belgische kunst uit de 19de eeuw. Heel wat Belgische kunstenaars hebben de afgelopen jaren hun intrede gedaan in de grote internationale musea wat hun waarde alleen maar deed toenemen. Wie ook informatie wil over kunstenaars van voor 1830 vindt in dit boek geen informatie. Ook buitenlandse kunstenaars komen niet aan bod. Maar hierover zijn er andere naslagwerken zoals Mayer die jaarlijks een overzicht biedt van alle veilingen in de hele wereld en het internet biedt hier ook soelaas. www.artprice.com biedt een overzicht van alle veilingresultaten van alle kunstenaars en met afbeelding, maar tegen betaling natuurlijk. Wat had u anders gedacht. Goede raad is immers goud waard. (pw)

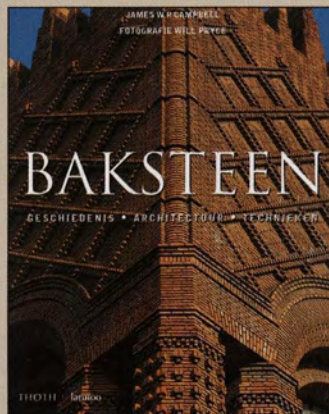
Belgian Artists.
Belgische Veilingresultaten
1999-2003
ISBN 90 5756 009 7
Prijs: 25 €
Uitgave van Arts Antiques
Auctions

Baksteen: geschiedenis, architectuur en technieken

De Hangende Tuinen van Babylon, de Chinese Muur, de Hagia Sophia, Brunelleschi's Dom in Florence, de Chrysler Building in New York. Al deze monumenten hebben één ding gemeen: dat ze in baksteen zijn gebouwd. Baksteen is tegelijkertijd het eenvoudigste en veelzijdigste materiaal, het meest gangbaar en het minst in aanzien, vertrouwd en toch veronachtzaamd. Het boek *Baksteen. Geschiedenis, architectuur, technieken* volgt de ontwikkeling van dit 'simpel' voorwerp en belicht de productietechnieken en het gebruik ervan vanaf het verre verleden (5.000 voor Christus) tot vandaag. Het is geen boek over architectuurgeschiedenis in strikte zin, al bevat het veel afbeeldingen van gebouwen en heeft het veel over architectuur te melden. In de eerste plaats is het een geschiedenis van technologie en ideeën die de baksteen betreffen. Met 320 rijkelijk geïllustreerde bladzijden is het een boeiende inleiding in de wereld van de baksteen, niet alleen voor de specialist maar ook voor de geïnteresseerde leek. Compleet kan zo'n gids nooit zijn, maar het is jammer dat Vlaanderen ontbreekt terwijl er wel aandacht is voor de Amsterdamse School (1912-1930) en de neogotiek in Nederland.

James W.P. Campbell (auteur), Will Pryce (fotograaf)
Baksteen. Geschiedenis, architectuur, technieken
ISBN 90 209 5280 3
Prijs: €44,95
Uitgave van Thoth en Lannoo

"Na het verrassend nieuws dat de onschuldige hand ons als winnaars van een arrangement in Kortrijk had uitgekozen, hebben we niet gewacht om hiervan gebruik te maken. Wij hebben kennis gemaakt met het stijlvolle hotel Damier, de sympathieke stad Kortrijk en de mooie Leiestraak, die beslist uitnodigt tot een verdere kennismaking. Onze hartelijke dank!"
Jan en Eveline Cuypers-Van Pelt, OKV-abonnees uit Vosselaar

"Met verwondering hebben wij in OKV Tentó 2003/3 het artikel over Ten Duinen in Koksijde gelezen en in 'Keuze van de redactie' het stukje over het Zilvermuseum dat er tevens is ondergebracht. Naar ons gevoel zijn de beoordelingen totaal niet in verhouding en doen ze het Zilvermuseum (met inderdaad een prachtige verzameling) onrecht aan. De inrichting van het Zilvermuseum is klassiek maar daarom niet minder boeiend. Bovendien maakt het artikel niet eens melding van het kindvriendelijke parcours met Broeder Eloi en Cibke (met bijhorend werkboekje en stripverhaal). Zowel de aanpak als de thema's van de twee musea zijn verschillend maar beide zijn beslist de moeite waard."
Kathy Van den Bergh, Heverlee

"Abonnee ben ik al van bij de aanvang zodat ik alle jaargangen bezit. Alleszins een mooie collectie. Hoe vaak zijn mij via OKV de ogen niet geopend voor bepaalde aspecten van beeldende kunsten en architectuur. Ik vind het wel jammer dat de publicaties niet meer langs radio of televisie gecommentarieerd worden op een vastgestelde datum en uur. In ieder geval gefeliciteerd met het 40-jarig bestaan en succes met de abbonedag."
Frans Franssaer, Moorsel
Antwoord van de redactie: op Klara besteedt Herwig Verhoyert regelmatig aandacht aan onze publicaties.

"Proficiat voor het initiatief van een abbonedag, na 40 jaar ijverig en volgehouden inzet voor de ontsluiting van ons Openbaar Kunstbezit."
Emiel en Christianne Aerssens - Van Oost, Temse

realisme
 impressionisme
 pointillisme
 fauvisme
 kubisme
 dada
 futurisme
 symbolisme
 neue Sachlichkeit
 surrealisme
 magisch realisme
 animisme
 lyrisch abstract
 geometrisch abstract
 cobra
 expressionisme
 popart
 nouveau réalisme

5-9 DEC **2003**

hyperrealisme
 arte povera
 transavanguardia
 neue Wilden
 figuration libre
 new British sculpture
 postmodern
 enz. • etc. • usw.

INTERNATIONALE KUNSTBEURS 19de, 20de en 21de EEUW
 FOIRE D'ART INTERNATIONALE 19ème, 20ème et 21ème SIECLE
 INTERNATIONAL ART FAIR 19th, 20th and 21st CENTURIES
 INTERNATIONALE KUNSTMESSE 19., 20. und 21. JAHRHUNDERT
 FIERA DELL'ARTE INTERNAZIONALE DEL 19°, 20°, 21° SEC
 FERIA INTERNACIONAL DE ARTE DEL S. XIX, XX, XXI

OPENINGSUREN: DAGELIJKS VAN 11-19U. ZONDER ONDERBREKING VRIJDAG EN MAANDAG TOT 22U.
 • HEURES D'OUVERTURE: JOURNELLEMENT DE 11 à 19 H. SANS INTERRUPTION VENDREDI ET LUNDI
 JUSQU'À 22 H. • OPENING HOURS: EVERY DAY FROM 11 A.M. TO 7 P.M. NON STOP FRIDAY AND
 MONDAY TO 10 P.M. • ÖFFNUNGSZEITEN: JEDEN TAG VON 11-19 UHR. DURCHGEHEND FRETTAG UND
 MONTAG BIS 22 UHR. • LINEART WERD GESTICHT IN 1981. AAN DE INTERNATIONALE KUNSTBEURS
 LINEART 2002 NAMEN GALERIJEN DEEL UIT 15 VERSCHILLENDE LANDEN • LINEART A ETE FONDE EN
 1981. GALERIES DE 15 DIFFERENTS PAYS, ONT PARTICIPE A LA FOIRE INTERNATIONALE D'ART
 LINEART 2002 • LINEART HAS BEEN FOUNDED IN 1981. GALLERIES OF 15 DIFFERENT COUNTRIES
 HAVE PARTICIPATED IN THE INTERNATIONAL ART FAIR LINEART 2002 • LINEART WURDE 1981
 GEGRÜNDET. AN DER INTERNATIONALEN KUNSTMESSE LINEART 2002 HABEN GALERIEN AUS 15
 VERSCHIEDENEN LÄNDERN TEILGENOMMEN • INFO I.J.V. B-9000 GENT • TEL 32 (0) 9 241.55.00
 • FAX 32 (0) 9 241.55.11 • E-MAIL: LINEART.GENT@IJV.BE • WEBSITE: WWW.LINEART.BE

LINEART
FLANDERS
EXPO
GENT
BELGIUM